

# ÉRTEKEZÉSEK

A TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

A II. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

PESTY FRIGYES

OSZTÁLYTITKÁR.

---

X. KÖTET. 4. SZÁM.

---

A

## VISSZAESÉS OKAIRÓL S ÓVSZEREIRŐL.

TÓTH LŐRINCZ

RENDES TAGTÓL.

*(Olvastatott a M. T. Akadémia II. osztályának 1889. január*

*14-én tartott ülésén.)*

— Ára 50 kr. —

BUDAPEST, 1889.



# ÉRTEKEZÉSEK

## a társadalmi tudományok köréből.

### Első kötet. 1867—1870.

I. Szám. Az uzsora törvényekről. Szinováczy Györgytől. 1867. 17 l. Ára 10 kr. — II. Szám. A magyar mezőgazdaság. Keleti Károlytól. 1867. 19 l. 10 kr. — III. Szám. A nemzet szellemi élete a párisi kiállításon. Dr. Konek Sándortól. 1868. 42 l. 20 kr. — IV. Szám. A magyar Korona országának legujabb népesedési mozgalmai. Dr. Konek Sándortól. 1868. 52 l. 20 kr. — V. Szám. Jogtudomány s nemzetgazdaságtan. Kautz Gyulától. 1868. 38 l. 20 kr. — VI. Szám. A statistika hivatalos és tudományos művelése. Keleti Károlytól. 1868. 41 l. 20 kr. — VII. Szám. A római jog s az ujabbkori jogfejlődés. Pulszky Ágostontól. 1869. 27 l. 10 kr. — VIII. Szám. Gaius. Rentmeister Antaltól. 1869. 116 l. 30 kr. — IX. Szám. Zádor György magyar akadémiai tag emlékezete. Tóth Lőrincztől. 1869. 26 l. 20 kr. — X. Szám. A törvénykezés reformja. Ökröss Bálinttól. 1869. 18 l. 20 kr. — XI. Szám. A büntetés rendszerről általában, különösen a halálbüntetésről Poroszországban. Csatskó Imrétől. 1870. 26 l. 20 kr. — XII. Szám. A bírósági szervezet, különösen a bíróságok megalakulása. Baintner Jánostól. 1870. 37 l. 20 kr. —

### Második kötet. 1870—1874.

I. Szám. A fogyasztási egyletek. Dr. Vécsey Tamástól. 1870. 59 l. 20 kr. — II. Szám. Az emberi öntudat jelen fokáról. Dr. Barsi Józseftől. 1870. 27 l. 10 kr. — III. Szám. Kassa város parkettkészítése a XV. század kezdetén. Wenzel Gusztávtól. 1870. 43 l. 10 kr. — IV. Szám. Emlékbeszéd Császár Ferencz tiszteleti tag fölött. Dr. Suhayda Jánostól. 1871. 12 l. 10 kr. — V. Szám. Szemle a magyar jogászgűlések munkássága s eredményei felett. Tóth Lőrincztől. 1872. 88 l. 30 kr. — VI. Szám. Modern alkotmányos monarchiai intézmények. Ladányi Gedeontól. 1873. 28 l. 10 kr. — VII. Szám. Emlékbeszéd Rau Károly Henrik felett. Kautz Gyulától. 1873. 16 l. 10 kr. — VIII. Szám. A nemesség országgyűlési fejenként való megjelenésének megszűnése. Hajnik Imrétől. 1873. 18 l. 10 kr. — IX. Szám. A részvénytársulati ügy törvényhozói szempontból. Dr. Matlekovits Sándortól. 1873. 32 l. 10 kr. — X. Szám. Mezőgazdasági statistika a nemzetközi kongressusokon. Keleti Károlytól. 1874. 32 l. 10 kr. — XI. Szám. A székely kérdés. Galgóczy Károlytól. 1874. 24 l. 10 kr. — XII. Szám. Az emberi élettartam és a halandóság kiszámításáról. 4 graphicus rajzzal. Körösi Józseftől. 1874. 52 l. 30 kr.

### Harmadik kötet. 1875.

I. Szám. A kényszer-egység a csődeljárásban. Apáthy Istvántól. 1875. 25. l. 18 kr. — II. Szám. Quetelet emlékezete. Keleti Károlytól. 1875. 24 l. 10 kr. — III. Szám. Magyarország népesedési mozgalma 1864—1873-ban és a cholera. Keleti Károlytól. 1875. 56 l. 40 kr. — IV. Szám. Ujabb adataink Magyarország bűnvádi statistikájából. Konek Sándortól. 1875. 55 l. 35 kr. — V. Szám. A statistika és a nemzetgazdaságtan közti viszony a mai korban. Konek Sándortól. 1875. 26 l. 15 kr. — VI. Szám. Emlékbeszéd Szigethi Warga János l. tag felett. Galgóczy Károlytól. 1875. 23 l. 15 kr. — VII. Szám. Statistikai tanulmányok hazánk közegészségi állapota felett. Dr. Weszelevszky Károlytól. 70 kr. — VIII. Szám. Visszapillantás az előbbi m. k. curiának 1724—1769-ki működésére. Wenzel Gusztávtól. 80 kr. — IX. Szám. Emlékbeszéd Csacskó Imre l. tag fölött. Pauler Tivadartól. 10 kr.

### Negyedik kötet. 1876.

I. Szám. Visszapillantás közgazdaságunk egy negyed századára. Keleti Károlytól. 20 kr. — II. Szám. Az összehasonlító jogtudomány és a magyar magánjog. Wenzel Gusztávtól. 25 kr. — III. Szám. A szóbeliség, közvetlenség és nyilvánosság rendszere a polgári törvénykezésben magyar szempontból. Tóth Lőrincztől. 40 kr. — IV. Szám. Emlékbeszéd hodosi és kizdiai Br. Sina Simon felett. Tóth Lőrincztől. 20 kr. — V. Szám. Az országos jog és a



A

# VISSZAESÉS OKAIRÓL S ÓVSZEREIRŐL.

TÓTH LŐRINCZ

RENDES TAGTÓL.

*(Olvastatott a M. T. Akadémia II. osztályának 1889. január*

*14-én tartott ülésén.)*

---

BUDAPEST, 1889.

KIADJA A MAGYAR TUD. AKADÉMIA.



VÉRSZARVÁSOK ALÓL

ÉS GYERMEKEIRŐL

TÖLTŐZŐK

DR. SZABÓ ZOLTÁN

NYOLCZSÓZAT



## A visszaesés okairól s óvszereiről.

### I.

#### *Statisztikai adatok. — Ezek tökéletlensége.*

Minden gondolkodó ember előtt, ki a fennálló büntetési rendszernek eredményeit lelkiismeretesen megfigyeli, valódi rémkép gyanánt tűnik fel a visszaesések nagy, és statisztikai kimutatások szerint, a büntetésvégrehajtási rendszerek kétségtelen tökéletesedése mellett is, folyton növekedő száma, a mi arra a meggyőződésre vezet, hogy a lehető legjobb büntetési rendszer sem képes az elítéltek javulását nagyobb mértékben eszközölni, s a büntettek mérges maszlagának buja újrarahajtását meggátolni, ha megelőzőleg s utólag oly óvó rendszabályok nem léptettetnek életbe, melyek a visszaesések számát a lehető legkisebb arányokra szállítják.

Ez a szomorú tapasztalás legfőbb oka annak a kárhoz-  
tató ítéletnek is, melylyel sokan, pesszimistai hajlamuknak engedve s reményt veszve, a büntető reformok, — a javító rendszer barátainak némes törekvései felett pálczát törnek, arra hivatkozván, hogy az elért eredmények e némes törekvések czélszerűségét nem igazolják, s az ezekre fordított áldozatokat meg nem érik.

Lássuk az említett, — megvallom, nem örvendeztető, de másrésről kétségbe sem ejtő statisztika legközelebbi adatait hazánkban. Nem akarom az értekezést számokkal túltömní, azért csak a fegyházakban lévő elítéltek és ezek közt találkozó visszaesők számát veszem alapul, kiket illetőleg leg-



biztosabb adatok állanak rendelkezésre — s kiknek megfigyelése legérdekesebb.

E hiteles adatokat, hazánkat illetőleg, a m. kir. igazságügyi miniszterium működését 1876—1887. évekről előtűntető nagybecsű jelentésből merítettem, melynek vaskos második könyve gazdag statisztikai táblázatokat foglal magában, és a XLI-ik táblázat az országos fegyintézetekben, a szegedi kerületi börtönben, s a közvetítő intézetekben letartóztatottak személyes viszonyairól nyújt kimerítő kimutatást 1886-ik évről. A férfi fegyenczek számára fennálló 7 (úgy mint: illavai, lipótvári, munkácsi, nagy-enyedi, szamosujvári, váci és soproni) s nőnemű fegyenczek számára rendelt 1 (márianosztrai), összesen 8, hazai fegyházban 5624 fegyencz volt elzárva. Ezek közül:

	első ízben büntettetett...	2883	
	már előbb büntetve volt .	2741	
		<hr/>	5624
és ugyan:			
	kihágás miatt.....	211	
	vétség miatt.....	558	
	büntett miatt .....	1972	
		<hr/>	2741
	egyszer volt büntetve büntett miatt ....	891	
	többször » » » » ....	1081	
		<hr/>	1972
	ugyanazon büntett miatt egyszer .....	511	1356
	» » » többször .....	845	
	különböző büntett miatt egyszer .....	380	616
	» » » többször .....	236	
		<hr/>	1972 1972

A legszélesebb értelemben vett (kihágásba, vétségbe s büntetthe) visszaesők tehát kitesznek közel 49 perczentet; a büntettekbe visszaesők 35 perczentet; ezek közt az egyszer büntetettek közel 16, s a többször büntetettek 19 perczentet; az ugyanazon büntettért egyszer büntetettek 9 perczentet, a különböző büntettért egyszer büntetettek közel 7 perczentet; az ugyanazon büntettért többször büntetettek 15, s a külön-



bőző büntettért többször büntetettek 4 perczentet; az ugyanazon büntettért (tekintet nélkül az egyszer- vagy többszörre) büntetettek összes száma kitesz 24 perczentet, s a különböző büntettért büntetettek összes száma 11 perczentet.

A szegedi kerületi börtönben letartóztatott 654 rab közül

első ízben volt büntetve	434
már többször büntetve	220
	<u>654,</u>

a büntettbe visszaesők száma 86,

ugyanazon büntett miatt egyszer büntetve.	43
» » » többször » ...	20
különböző büntett miatt egyszer büntetve...	14
» » » többször » ...	9
	<u>86,</u>
az egyszer büntetettek összes száma .....	57
a többször » » » .....	29
	<u>86,</u>

a bármiféle büntetendő cselekménybe visszaesők száma tehát ez intézetben több mint 33 perczent; a büntettekbe visszaesőké 13 perczent, s ezek közt az egyszeres visszaesőké több mint 8 perczent, a többszörös visszaesőké  $4\frac{1}{2}$  perczent.

E számokkal szemközt Franciaországban 1886-ban, 223,129 elítélt egyén közt a visszaesők összes száma: 91,055, tehát 40 perczent körül.<sup>1)</sup>

Belgiumban<sup>2)</sup> 1884-ben eskütszékek által (en matière criminelle) elítélt büntettesek száma 110, s ezek közt 76 visszaeső, tehát 69 perczent; — a tribunaux correctionels által elítéltek száma 38,817, s itt a visszaesőké 2003, tehát alig több 5 perczentnél.

A német birodalomban<sup>3)</sup> 1886-ban a büntettek és vét-

<sup>1)</sup> Comptes généraux de l'administration de la justice criminelle en France et en Algérie pendant l'année 1886. Paris, 1888.

<sup>2)</sup> Annuaire statistique de la Belgique 1886. Bruxelles, 1887.

<sup>3)</sup> Statistik des deutschen Reichs. XXX. k., Kriminalstatistik für 1886. Berlin, 1888.

ségek miatt elítéltek száma 353,000, kik közül előbb is volt büntetve 99,101 egyén, tehát több mint 28 perczent; és pedig

egy ízben.....	42,187
kétszer .....	21,129
3—5 ízben.....	25,755
6—10 ízben.....	8,787
11 s több ízben.....	1,232
meg nem jelölt számban...	11
	<hr/> 99,101.

Ezek közt már előbb is szabadságvesztésre ítéltetett 91,769., tehát 26 perczent.

Poroszországban <sup>1)</sup> 188<sup>3</sup>/<sub>4</sub>-ben 8142 fegyházi rab záratott el, s ezek közül 6546, tehát 80<sup>40</sup> perczent már előbb is volt büntetve büntett vagy vétség miatt, és ugyan:

egyszer .....	997
kétszer .....	924
háromszor .....	956
négyszer .....	790
ötször .....	689
hatszor vagy még több ízben..	2190
	<hr/> 6546

s fegyházban ült közülök 3006, azaz 45 perczentnél több.

A szomszéd Ausztriában <sup>2)</sup> az összes elítéltek száma volt 542,431, s ezek közt büntettekért 30,592; vétségekért 5311, a többi nagy szám kihágások miatt. A büntett miatt elítéltek közül

sohase volt büntetve.....	15,301
vétség vagy kihágás miatt már elítélve	8,063
büntett miatt elítélve .....	7,228
	<hr/> 30,592,
és ugyan büntett miatt egyszer elítélve	3,110
» » » több ízben »	4,118
	<hr/> 7,228.

<sup>1)</sup> Zeitschrift des kön. preuss. statistischen Bureaus. XXV. k. 1885. Illing: Die Zahlen der Kriminalität in Preussen für 1854—84.

<sup>2)</sup> Oesterr. Statistik XV. 3-ik füz. Ergebnisse der Strafrechtspflege in 1884. Wien, 1888.



A vétségmiatt elítéltek közül

sohasem volt büntetve.....	4703
vétség vagy kihágás miatt már elítélve	477
büntettért elítélve . . . . .	131
	5311,
és pedig büntettért egyszer . . . . .	101
» » többször . . . . .	30
	131,

tehát viszonyítva a büntettért elítéltek számát (30,592) a már büntetett visszaesők számával, 50 pczt. mutatkozik, s viszonyítva a vétségért elítélteket (5311) a már előbb is elítéltek számával (608), itt mintegy  $11\frac{1}{2}$  perczent jó ki; viszonyítva pedig a büntettért s vétségért elítéltek összes számát a mindkét kategóriába tartozó visszaesőkével, az eredmény 44 perczentet túl halad.

Még Olaszországot említem, <sup>1)</sup> hol 1886-ban elítéltetett 337,394 egyén és ugyan eskütszékek által 4599, s az első fokú »Tribunali correzionali« által 69,175 egyén, amazok közt a visszaesők 1584, emezek közt 19,269 számot képeznek, s így amott a visszaesés majdnem 34 perczentje, itt majdnem 28 perczentje mutatkozik.

Látszik az összehasonlításból, hogy az arányok, melyeket hazánkban észlelünk, éppen nem kétségbe ejtők, sőt majdnem vigasztalók, ha a más polgárosult országokban tapasztalt visszaesésekre tekintünk, hol a büntető intézetek, a mi részint primitív s még ki nem fejlődött büntető intézeteinknél sokkal előhaladottabb állapotban vannak, s a büntettek megelőzésére és a szabadult rabok gondozására s megvédésére szolgáló jótékony intézetek, munkaadó helyek, menházak stb. sokkal nagyobb kiterjedésben működnek. <sup>2)</sup>

<sup>1)</sup> Statistica giudiziaria penale per l'anno 1886. Roma, 1888.

<sup>2)</sup> Midőn e hiányos és töredékes adatokat közlöm, meg kell említenem, hogy a kriminalis statisztika legegyszerűbb vezetésének módjai s alakja iránt maig sem lévén teljes megállapodás a statisztikai tudomány vezérferfiái közt, a különféle államok erre vonatkozó statisztikájának adatait egymással s a magunkéval összehasonlítani, s azokból biztos következményeket vonni igen nehéz. — Az összehasonlítás kísérle-



De míg a visszaesések hazai aránya a külföldivel szemközt elég kedvező: nem lehet tagadni, hogy a visszaesések száma nálunk 1876-tól 1882-ig évről évre nagyobb arányokat mutatott, s azóta majd le- majd ismét feljebb menve, hullámzik. — Ime, az 1876-tól 1886 végeig, tehát 11 év alatt mutatkozó számok, táblázatba foglalva: <sup>1)</sup>

Évszám.	A kir. országos fegyintézetekben letartóztatottak <i>forgalmi</i> összes száma volt	A forgalmi létszám-ból <i>korábban már egyszer</i> ugyanazon büntetért elítéltek összes száma volt	A forgalmi létszám-ból <i>korábban már többször</i> ugyanazon büntetért elítéltek összes száma volt
1876.	4061	332	479
1877.	4226	388	499
1878.	4220	373	533
1879.	4003	403	526
1880.	3803	318	562
1881.	4380	447	741
1882.	4917	517	811
1883.	5293	504	912
1884.	5403	531	863
1885.	5567	449	812
1886.	5624	511	845

ténél minduntalan felötlenek ama zavaró tényezők, melyek részint az ily statisztika összeállításánál mérvadó elvek különbözőségéből, de részint a büntető eljárások, s a büntetendő cselekvényeknek a törvényekben felállított osztályozása eltéréseiből is származnak. A különféle államok törvényei nem egyformán büntetnek, s nem egyazon nevekkal jelölik az egyazon büntetendő cselekvényeket, a mi egy helyütt büntettnek, ugyanaz másutt vétségnek tekintetik s neveztetik. A nemzetközi statisztikai kongresszus egyik feladatául tűzte ki a lényeges elemek meghatározását, melyek a kriminalis statisztikában helyet foglaljanak, s az összehasonlítást lehetővé tegyék. Yvernés, a nagynevű statisztikus, e tárgy jelentésében sajnálva említi, hogy a kriminalis statisztikák igen hiányosak, sokszor egészen némák, a visszaesések, e nagy társadalmi baj tekintetében. A nehézséget a törvényhozások különfélesége okozza, a recidiváról nem minden országban van egyazon felfogás; itt a legszélesebb, ott szűkebb értelemben veszik a visszaesést; s a felszámítás és konstataálás módja is különböző a különféle nemzeteknél; úgy hogy le kell mondani az összehasonlításról, míg nagyobb egység s összhangzás nem jó létre.

<sup>1)</sup> Dr. Kelemen Mór kir. kur. bírónak, előbb az igazságügyminisztérium azon osztálya tanácsosának, mely a börtönügyeket vezeti »a magyar



E számok mutatják, hogy a fegyházi visszaesők száma, az elítéltek összes számához viszonyítva 1882-ig folyton növekszik; azóta 1885-ig apad, s 1886. évben ismét emelkedik. — Mint-hogy azonban a fegyházakban elzárt nagy büntetettek száma évről évre folyton növekszik: a visszaesők utóbbi években tapasztalt kevesbedését valószínűleg annak is lehet tulajdonítani, hogy a büntető törvény életbe léptével s alkalmazásának mind szabatosabb fejlődésével, a fegyházak kandidátusai, a nagy mértékben megromlott büntetettek, az utóbbi években szigoruan, több évekre ítéltetvén el, a fegyházak állandó töl-telékét képezik, jó helyen ülnek, s nincs módjokban, mint azelőtt, csakhamar kiszabadulva, s a visszanyert szabadság-gal visszaélve, nem csak egyszer-kétszer, de sokkal több ízben is a visszaesők számát szaporítani.

Csupán a fegyházakban elzártakat s ugyanazon büntettbe visszaesetteket véve arányosítás alá: következő perczentek mutatkoznak:

1876-ban közel 20 perczent,	
1877-ben közel 21	»
1878-ban közel $21\frac{1}{2}$	»
1879-ben 23	»
1880-ban 23	»
1881-ben 27	»
1882-ben 27	»
1883-ban közel 27	»
1884-ben közel 26	»
1885-ben $22\frac{2}{3}$	»
1886-ban 24 perczentnél több.	

Az 1876-tól 1880-ig mutatkozó számok öt évi átlagát véve, az első öt évben az ugyanazon bűnbe visszaesők perczentje közel  $21\frac{3}{4}$ ; az 1881-től 1886-ig tartó quinquen-niumot véve pedig, az ily visszaesők perczentje  $25\frac{1}{5}$  perczent.

---

*Büntetőtörvény büntetése és börtönrendszeréről* a m. jogászegylet börtönügyi bizottságának 1888. évi okt. 25-én tartott ülésében felolvasott tanulságos értekezéséből veszem át, hálásan fogadott engedelmével, ez adatokat, melyeket ő az országos statisztikai hivatal évkönyveiből állított össze.



A statisztika említett adatai tagadhatatlanul bizonyítják, hogy a visszaesők száma, a börtönügy nagy mérvű haladása s javulása daczára, nem csökken, s a megfékezésére irányzott törekvéseket gúnyolni látszik. De ebből nem az következik, hogy a javítási törekvések nehéz és sürgős útján elfáradjunk s kedvet és bátorságot veszítve elcsüggedjünk, sőt inkább az a férfias feladat áll előttünk, hogy a tapasztalt bajok okait lelkiismeretesen fürkészszük s azok elhárítására, tízszerezett erővel s buzgalommal, mindent elkövessünk, a mit a tiszta s elfogulatlan emberszeretet, s a megfigyelt tapasztalásokra alapított tudomány s törvényhozói és kormányzási bölcsesség a kitűzött magas cél elérésére, vagy legalább megközelítésére czélszerűnek jelöl ki.

## II.

*Megelőző óvó intézkedések. — Korcsmák, alkoholizmus; prostituczió. — Kóborlás, koldulás. — Munkás gyarmatok, dologházak; a wilhelmsdorfi földművelő gyarmat. — Francia, belga s egyéb intézetek. — A munkás-viszonyokat rendező törvények. — Javító-házak elhagyott gyermekek s fiatalok számára. — Lelenczházak.*

Az óvszerek, melyek a rettegett s a reformok gyáva ellenzői által elcsüggedve emlegetett visszaesések megszüntetésére vagy legalább azok számának kevesbítésére hatással lehetnek, — s melyek fölött rövid szemlét tartani ez alkalommal feladatomból tűztem ki — részint a törvényhozás s kormány bölcsességétől, részint az ezt lelkesen támogató, felvilágosodott, emberi s keresztyéni ihlettel működő társadalom egymást támogató s kiegészítő közrehatásától várhatók.

Kétségtől jobb s bölcsőbb dolog a betegséget megelőzni, mint a már meglevőt kuruzsolni. — Az állam jól szervezett rendőrség által, mely a hatalom kellő mértékével van ellátva, sok bűnt megelőzhet, de a rendőrség egymagában korántsem elegendő e célra. Az erre szükséges rengeteg számú személyzet s ennek fentartására megkívántató óriási költség lehetetlenné teszi a megelőző rendszernek nagy kiter-



jedésben való alkalmazását, s a polgárok efféle gondos őrzése éjjel s nappal, az életnek ily szigorú korlátozása okvetetlenül veszélyes lenne a polgári szabadságra, a szabad mozgásra s forgalomra. A nagy munkában tehát a társadalomnak is részt kell venni, s nem csupán a kormányra támaszkodni.

Az államnak, ha kötelességét e téren *egészen* akarja teljesíteni, nem csak büntetni kell a már elkövetett törvénytöréseket, hanem alkalmazni is kell minden lehető megelőző rendszabályt, hogy büntetnie ne kelljen, vagy minél kevesebbet kelljen, s czélszerű óvó intézkedések által megőrizni az embereket a jó úton s megvédeni a társadalmat a büntettek elkövetése ellen. Ha becsületes, jó erkölcsű, értelmes és munkás polgárokat nevel magának, s a tényezőket lehetőleg eltávolítja, melyek az embereket a bűnre vezetik: általában, s egyes eseteket kivéve, melyekben az emberi gyarlóság, szenvedély mégis ballépésre ragadja a gyengébbeket s a rossz véralkatuakat, s megghiusítja a szent törekvéseket, — bizton remélheti, hogy a jól képzett s jól vezetett emberi társaságban becsület, tisztesség és józanság lesz a szabály s csak kivétel ennek ellenkezője. Az államnak e megelőző tevékenysége igen sokoldalú, mint sokoldalúak a források, melyekből a bűn születik.

Mindezek a rendszabályok s intézetek, melyek általában a büntettek s ezeket szükségképen követő büntetések számának csökkentésére s korlátozására hatással vannak, természetesen a visszaesések ellen is megannyi többé-kevésbbé hatályos óvszereket képeznek. S minthogy a büntettek legfőbb forrását a pauperizmus, az éhség és nyomor, s az elhanyagolt nevelés és oktatás képezik: kétségkívül mind az a törvényhozási, kormányi s társadalmi gondoskodás, mely a szegénységet, nyomort s éhséget, kenyérkereset-nyújtás, munkaadás s jól szervezett közjótékonyság által enyhíti, egyszerűsmind a bűnök egyik legbővebb forrását torlaszolja el, s minden a népnevelésre, az elme és szív művelésére, a vallásos érzelem kifejtésére irányzott gondoskodás azok másik főforrását tömi be. A szülői gondot nélkülöző, elhagyatott gyermekek ellátása, nevelése s oktatása; a vagyon ellen intézett támadásokat nagy részben előidéző kóborlás s koldulás



megszüntetése vagy legalább korlátozása, a verekedéseket, testi sértéseket s emberöléseket legnagyobb részben okozó szeszkes italok mértéktelen élvezésének, a gyászos alkoholizmusnak czélszerű törvények általi megszorítása, megannyi hatalmas óvszerek a büntettekre vetemedés s egyszersmind az azokba visszaesés ellen.<sup>1)</sup>

Mily roppant befolyással van a büntettek elkövetésére s a fegyintézetek lakosai számának növelésére a szegénység s nyomor, kimutatják a statisztikai adatok.

Ismét csak a fegyintézetekre szorítkozom.<sup>2)</sup> A magyar fegyintézetek 5624 elítéltje között találhatók:

vagyonos .....	237
némi vagyonnal bíró	674
szegény .....	4713
	<hr/> 5624

tehát a szegények (teljesen vagyontalanok) az összes számnak majdnem 84 perzentjét teszik ki, míg a vagyonosok csak valamivel többet 4 perzentnél. Nevezetesen pedig a vagyonelleni büntettek, lopás, rablás, zsarolásért büntetettek kategóriájában, hová 2886 fegyencz, az összes számnak majdnem fele, tartozik, a

vagyonosok száma csak..	49
a némi vagyonnal bíróké.	210
a szegényeké.....	2627
	<hr/> 2886

tehát a szegények az összes szám 90 perzentjét túlhaladják, míg a vagyonosok nem is 2 perzentet tesznek ki.

<sup>1)</sup> A visszaesés büntetőjogi irodalmából lásd *Sichard Ern.* 1881-ben Heidelbergben megjelent jeles munkáját: »Ueber die Rückfälligkeit der Verbrecher und über die Mittel zu deren Bekämpfung.« Tudományos készültséggel s gyakorlati tapasztalással bíró börtöntisztviselő vizsgálja itt, világos belátással, a helyesét s czélszerűt. Felemlítem még a következő nevezetesebb munkákat: *Desportes Ferd.* »La recidive«, 1883. *Desplaces Sevin*: »Recidivistes et patronage des libérés«, 1882. — *Robin, Tissot, Yvernès, Prins, Bazot, Bertillon* stb. francia; *Strusberg, Fulda* német; *Orano és Scaglione* olasz; *Olivenerona* svédnyelvű munkáit s a kongresszusi rapportokat.

<sup>2)</sup> L. a fennebb dicsért igazságügyminiszteri jelentés statisztikai táblázatait.



A tudatlanság s műveletlenségben rejlő bűnforrást tekintve, a már említett 5624-re menő összes fegyencszámban volt:

3223 teljesen oktatás nélkül,	
246 csak olvasni tudó,	
2097 olvasni, írni tudó, s csupán	
58 magasabb oktatásban részesült egyén	
5624	
kielégítő vallásos ismerettel bíró . . . .	2341
hiányos           »           »           »           » . . . .	3283
	5624

tehát több mint 57 perczent a teljesen tudatlan s neveletlen, s 1 perczentnél nem sokkal több a magasb kiképzésben részesült egyén s 58 perczentnél több, a ki semmi vagy igen hiányos vallásos ismeretekkel bírt szemközt 42 perczenttel, a kik bővebb, de nagy részben bizonyynyal mégis fogyatékos vallásos ismeretekkel bírtak.

Majdnem hasonló arányok mutatkoznak a szegedi kerületi börtönben elzárt rabokra nézve.

Mutatják a statisztikai táblázatok, hogy az elítéltek legnagyobb kontingensét oly társadalmi osztályok szolgáltatják, melyek rendszerint a műveltség alacsonyabb fokán állanak: cselédek, napszámosok, csavargók, falun s pusztán lakó földművesek, míg az iparos és kereskedő osztályokhoz tartozók már sokkal kevesebben, s a tudományos műveltséggel bírók aránylag igen kevesen vannak. Így pl. oly büntettek közt, melyek miatt a fegyintézetek 5624 elítélte büntetve van, legszámosabbak a vagyon elleni büntettek; lopás, rablás, zsarolás, összesen 2886, s különösen lopás 2383, rablás és zsarolás 503; melyek főforrása a nyomor, éhség, szegénység; a lopás 2383 esetéből elkövettek:

248-at határozott foglalkozás nélküliek,

1413-at cselédek s napszámosok,

212-őt földművelők,

458-at iparosok s kereskedők (főképen segédek és inasok) tudományosan művelt ember, tisztviselő csak 9.

Következő legnépesebb kategória: az emberi élet s ép-



ség és egészség ellen elkövetett büntetteké, melyek főforrása a korcsma, a pálinka, a baromi részegség, mely a vad szenvedélyeket lángra gyújtja, az ok nélküli összeczivódásokat, verekedéseket szüli, a netalán lappangó haragot s bosszút kitörésre szítja.

Eme büntettek száma 2181, s ebből praemeditált gyilkosság 517, szándékos emberölés 1148, halált okozó testi sértés 386, egyéb súlyos testi sértés 130. — A gyilkosságot elkövetők közt van 11 csavargó, 225 napszámos és cseléd, 171 földműves, iparos és kereskedő 87, tudományosan művelt ember csak 6. — Szándékos emberölést elkövetett 21 csavargó, 587 cseléd és napszámos, 364 földműves, iparos és kereskedő 152, tudományosan művelt ember csak 6. — Halált okozó súlyos testi sértést a fegyházak elíteltjei közül, kikről itt szó van, elkövetett 6 csavargó, 197 cseléd és napszámos, 147 földművelő, 32 iparos; művelt ember pedig egy sem stb. — Még szembetünőbb mértékben mutatkoznak ez arányok a kerületi börtönben s börtönökül szolgáló törvényszéki fogházakban, hová a kisebb tolvajok s verekedők nagyobb része kerül. — De nem akarom ezúttal több számmal terhelni értekezésemet, a statisztikai táblákat mindenki átnézheti, kit az ügy érdekel. — Csak némi adatokkal akartam bizonyítani a szomorú tapasztalást, hogy a bűnös hajlamok kifejtésére s a büntettek szaporítására s következőleg a visszaesésekre is ijesztő befolyással van a szegénység, nyomor, tudatlanság, vallásos ismeretek s érzelmek hiányossága, a csavargó, heverő élet, s az átkos alkoholizmus.

Lássuk e bűnforrásokat, vagy legalább azok egynémelyikét.

1. A nép nyomorának, megromlásának, elkorcsosulásának egyik legfőbb oka, a büntettek egyik legtermékenyebb forrása, tapasztalás szerint, az alkohol, a szeszes italok, különösen a pálinka mértéktelen élvezete, s erre alkalmat nyújtó minden lépten-nyomon kínálkozó korcsma. Saját bírói tapasztalásomból mondhatom, hogy az emberi élet s az emberi test épsége ellen intézett erőszakos büntettek legnagyobb része szeszes italoktól felhevült, hetvenkedésre, henczegésre buzdúlt, vagy felbőszült emberek által követtetik el. — De ettől elte-



kintve is kimaradhatatlan következései: a lélek és test elsatnyulása, külső és belső elcsenevzés, elszegényedés, feldúlt családélet, nők s gyermekek elhanyagolása, sőt kínzása, koplaltatása, családtyák s anyák kora halála, a szegényházak, kórházak, fegyházak, s tébolydák népességének túlszaporodása; fogantatásuk s világra születésök óta beteg, satnya nemzedék, szóval: végtelen gyász és nyomor. — Tudják a bírák, a lelkészek, a tanítók, s a népet minden megfigyelője, mennyi jólét, családi boldogság, egészség és tiszta erkölcs megy tönkre e szilaj, garázda korcsmaéletben, mely mindinkább ostromolja a tiszta, nyugodt, józan háziasság küszöbét s rombolja a családok jólétét, s népesíti a fegyházakat és tébolydákat. Az erőszakos büntettek legnagyobb része az alkohol által felbűszített szenvedélyek kifolyása, s egyéb, különösen a vagyon ellen intézett büntettek is a felügyeletlen s gaz czimborák által kezelt korcsmák sötét méhéből erednek, mert ott jönnek létre az összebeszélések, a bűnszövetségek, ott terveztetnek a bűnös merényletek. A korcsma s pálinka után jó, vagy inkább azzal karöltve jár a nemi kicsapongás s erkölcstelenség. A zabolátlan kéjvágy gyakori következései a tolvajság, sikkasztás, hamisítás, sokszor rablás és gyilkosság. A kéjleányok s ezek kedvesei igen számos ily bűnbe vannak keveredve, s nem egyszer a legiszonyúbb alakokban. Hány esetre emlékezem bírói gyakorlatomból, hogy fiatal, sőt nem fiatal hivatalnokok, kereskedők, pénztárosok stb. elragadtatva a szilaj kéjvágytól, sokszor a »turpis senilis amor« ösztönétől, sikkasztást, váltó-hamisítást követnek el szeretőik kedvéért.

A népképvisélet s a kormányok elsőrendű szent gondjai közé tartozik tehát, a pénzügyi tekintetek mellőzésével is, az alkoholt s a korcsmát, a szeszes és pedig gyakran mérgezett szeszes italokkal kereskedő szatócsboltokat s pálinkás bódékat szigorúan korlátozni, számukat lehető legkevesebbre szorítani, a rendőri órákat pontosan megtartatni, a kisebb pálinkafőzőket, az iszákosság terjesztésének e legfőbb előmozdítóit, erősen megadóztatni, az elárúsítást szabályozni, s a korcsmákkal többnyire együtt járó prostitutziót alkalmas eszközökkel fékezni, s magát az iszákosságot is, mint már



önmagában kihágást, rendőrileg büntetni stb. Ha a nép megromlásának s elszegényedésének s ebből származó bűnöknek e buja forrását sikerül eltorlaszolni, e gondoskodás többet használ, mint együttvéve minden börtönreform, s erre vonatkozó bölcsesség.

Mig a polgárosult Európa legtöbb államában a törvényhozások már régibb idő óta kellő szigorral gondoskodtak, hogy a bűnök e forrása lehetőleg elfojtassék, nálunk az állami tevékenység e téren előbb majdnem teljesen hiányzott s mindössze egyes hatóságok italmérési szabályrendeletei említhetők, melyek a bajt némileg korlátozták. Az ez időből megszokott állapotok hatása érezhető nálunk még most is, midőn az 1879. évi 40-ik törvényczikk (a kihágásokról szóló törvénykönyv VI. és VII. fejezete) gondoskodását a közrend s közbiztosság elleni kihágások e nemére is kiterjesztette. A szesz italok s korcsmák dögleletes légköre még folyvást annyira behat a bűnügyi statisztikára, hogy azt kell következtetnünk, hogy a törvény említett rendeletei vagy nem eléggé szigoruak, vagy fogyatékosan hajtják végre, és a visszaélések a hatóságok pislogó őrszemeit kijátszák.

A magyar Akadémia igen helyesen járt el, midőn a közelebbi Sztrokai-féle jutalomra pályakérdésül az alkoholizmus veszélyeinek s a büntettek statisztikájára való befolyásának kifejtését s az azt gátló rendszabályok ismertetését tűzte ki. A pályázat, fájdalom,, meddő volt, de az eszmecsere e fontos kérdésben megindult, a szaklapokban tért kezdett foglalni, s Fekete Odön balassagyarmati törvényszéki bíró munkája, mely kiadásra vár, bőven ismerteti s alapos bírálat alá veszi a külföldi törvényhozásoknak e téren kifejtett tevékenységét, s annak tapasztalt jótékony eredményeit. Az üdvös mozgalom e téren majd minden polgárosult államban megindult, s az iszákosságban, különösen a pálinka mértéktelen élvezésében fekvő rohamosan haladó nagy társadalmi bajt az egészségügyi kongresszusok, nevezetesen a múlt évben tartott bécsi kongresszus is, tanulságos megvitatás tárgyává tették.

A törvényhozási gondoskodást e veszély elnyomásában támogatni kell a társadalmi tevékenységnek, »mértékleteségi egyletek« felállítása által. Ily egyletek főleg az éjszaki



fekvésű államokban, hol a szeszes italok bővebb használatára maga az éghajlat s életmód vezeti az embereket: Éjszak-Amerikában, Angliában, a skandináv országokban nagy sikerrel működnek s a szomszéd Ausztriában is 1884 óta fennáll egy »Verein gegen Trunksucht.« — Nálunk, tudtomra, mértékletességi egyletek nincsenek s csupán Trencsén megyében történt ilynemű kezdeményezés a pálinkaivásnak erősen hódoló tót népesség javára. Pedig a dolog igen szükséges, mert a pálinka nemtelen kultusa a sokkal nemesebb bort már a magyar fajnál is kezdi kiszorítani.

Mily kielégítő eredményekre vezethet az alkoholizmus ellen törvényhozási és társadalmi úton következetesen s kitartással folytatott küzdelem, fényes bizonysgot tesz erre nézve Norvégia példája, hol az alkoholizmus a szó szoros értelmében, ma már kiveszőben van; melyet, mint olyat a mely a többi közt legszebb eredményt mutat fel, különös kiemelésre méltónak tartok. — Már több mint ötven éve, hogy ez országban a nagyon elterjedt iszákosság elleni társadalmi működés megkezdődött, s az első egyesület megalakult, mely csakhamar több hasonlónak életbe léptét vonta maga után. Ez egyleti működés élén, mely a szeszes italok káros hatásait fejtegető előadások tartását s népszerű iratok terjesztését is teendői közé sorozta, tekintélyes kormányférfiak s polgárok állanak s maga a király is figyelemmel s-részvétellel kísérte azokat. A mértékletességi egyletek behálózta az egész országot, s annak másfél millióra menő lakosságából 30 ezer csatlakozott az egyletekhez, jó példát mutatva a többinek is a mértékletességben. Későbbben még szigorúbb, a pálinka-ivástól teljesen tartózkodó egyletek is alakultak több mint 100 ezer taggal. A meggyőződés, mely a társadalmi mozgást teremtette, átment a törvényhozásba is, s egymást követték a czélszerűnél czélszerűbb intézkedések, melyek az iszákosságot s annak forrásait és alkalmait korlátozzák. Nagy adók kivétele által lehetetlenné tétetett a kis pálinkafőzők ipara, úgy hogy az 1830-ban fennállott közel 1400-ra menő pálinkafőzés, az iszákosság megannyi előmozdítója, helyében a legújabb jelentések szerint ma csak 25 áll fenn. Azután következett az elárusítás szigorú szabályozása; az



elárúsítók számának s az elárúsítható szesz mennyiségének meghatározása által; az engedélyezés a hatóságoktól függ, s a ki pálinkával kereskedik, más ipart nem űzhet. A zárás ideje szorosan ki van tűzve; ünnepeken s egyéb oly napokon, midőn nagyobb a nép összecsoportosulása, valamint vásártereken s nyílt utczákon tilos a kimérés. A tilalmak megszegői keményen büntettetnek, pénzbüntetéssel, fogsággal, sőt egész három évig terjedő kényszermunkával is. — Ezekhez járul egy másik igen hatályos tényező, az úgynevezett »gothenburgi rendszer« mely abban áll, hogy a pálinka-eladás a kormány által engedélyezett s annak ellenőrzése alá vetett részvénytársaságok által kezeltetik, melyek az üzlet tiszta jövedelmét, 5 perczent levonása mellett, közcélokra fordítják, s nem vezettetnek oly érdek által, mint a korcsmárosok, kiknek törekvése minél több s minél olcsóbb rossz minőségű pálinkát adni el, mert ettől függ jövedelmök nagysága, míg e felsőbb szentesítéssel ellátott alapszabályok szerint és szoros ellenőrzés alatt működő részvénytársaságokat hasonló érdek nem vezérli, tiszta és egészséges helyiségekben tiszta minőségű italt méretnek; hitelbe italt nem adnak, s így a munkás nép gátolva van abban, hogy keresményét előre elihassa, s minthogy a zárás ideje szigorúan megtartatik, s a mérsékelt mértékben élvezett ital elköltése után senki az ivó helyiségben nem maradhat, a szennyos korcsmahelyiségek rontó hatása, a folyton dobzódó korcsmai élet lehetetlenné van téve. A nagyobb forgalmú kikötő városokban korcsmák helyett olvasó termek vannak felszerelve, stb. Hol e rendszer van behozva: az elárúsító helyek száma tetemesen leszáll, s a testi és erkölcsi egészség óva van. Ugyane részvénytársaságok fel vannak jogosítva régi apró pálinkaméréseket kisajátítani, s így a kártékony vetélytársaktól menekülni.

Ily és hasonló rendszabályokhoz járul a szesztermelés megszorítása, a kis pálinkafőzők beszüntetése; a pálinkamérési engedélynek korlátolt időre s kifogástalan egyének részére való kiadása; tilalom, hogy ismert iszákosoknak s kiskorúaknak szeszest ital egyáltalában ne adassék; hogy a munkadíjak ne a pihenés napját megelőző estvén fiztessenek



ki; hogy ünnepeken s gyárak közelében pálinka ne méressék a korcsmai adósság ne legyen beperelhető; stb.

Látszik az elmondottakból, hogy csak a törvényes rendelkezéseknek a társadalom működésével összekötött hatása mellett várható a biztos siker, melyhez járulni kell a sajtó és irodalom nemes munkásságának, hogy a nép az alkoholizmus gyászos következéseire népszerű iratok s előadások által folytonosan figyelmeztetve legyen.

Hazánkban a kihágásokról rendelkező büntető törvénykönyv (1879 : 40. t.-cz.) VII. fejezete (74., 84., 85. §§.) foglalja magában az ide vonatkozó tilalmakat s szabja ki az e nemű törvényszegéseket sújtó büntetéseket. Vendéglősök, korcsárosok, kik helyiségeikben a hatóságilag megállapított zárórakon túl vendégeket időzni engednek, úgy szintén, a kik a hatósági közegek meghagyásának, hogy helyiségeiket zárják be, nem engedelmeskednek, valamint azok is, kik a hivatásában eljáró hatósági közeget be nem bocsátják, vagy eljárását akadályozzák, vagy pedig vendégeiket az elől elrejtik: 50 forintig s visszaesés esetében 200 forintig terjedő pénzbüntetéssel büntetendők. Az a vendég pedig, a ki a záróra után a helyiség tulajdonosának vagy a hatósági közegnek felhívására el nem távozik, 25 forintig terjedő pénzbüntetést szenved. — A ki nyilvános helyen botrányt okozó részeg állapotban találtatik, szintén 25 forintig terjedhető pénzbüntetéssel sújtatik. — A ki mást korcsmában, utcán vagy más nyilvános helyen szándékosan lerészegít, továbbá a kik szeszes italok elárúsításával iparszerűleg foglalkoznak, vagy ezek megbizottjai, ha részegnek, ennek állapotát tudva még szeszes italt adnak, 50 forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetettnek, s e büntetés 100 forintig emelhető, ha a kihágás tizennegyedik évét be nem töltött kiskorú ellen követtetik el. Végre, ha ily kihágást oly egyén követ el ismételve, ki szeszes italok eladásával üzletszerűleg foglalkozik, s e miatt már két ízben büntetve volt, üzlete folytatásától is 3 hónaptól 1 évig terjedhető időre eltiltható. E büntetések, tekintettel különösen a bíróságok ama hajlamára, hogy a pénzbüntetéseket rendesen kisebb mérvekben szabják ki, véleményem szerint nem elég szigorúak.



Törvényhozásunknak ez irányban kifejtett másik gondoskodása az 1883-iki 25-ik törvényczikk 4-ik fejezete, a korcsmai hitelről, mely a korcsmai adósságot a káros hitelügyletek közé számítja, mint az uzsorát, s mely szerint a korcsmai adósság, bizonyos összegen felül, meg nem ítéltető. Az összeget, mely 2 forintnál kisebb s 8 forintnál nagyobb nem lehet, e korlátok közt az illető törvényhatóság határozza meg, belügyminiszteri jóváhagyással. A hozott bírói határozattal a hitelező szeszárúsna minden hasonló természetű, korábbi követelése kiegyenlítettnek tekintetik, s annak kiegyenlítése előtt újabb hitelezésnek helye nincs. Az ilyenmű kötelezések biztosítására kötött váltói vagy kezességi szerződések semmiek. A ki a törvény kijátszására valamely szinlelt ügylet vagy váltó alakját használja fel: kihágást követ el s 30 napig terjedhető elzárással és 200 forintig emelhető pénzbüntetéssel sújtatik. E törvény szövege az italmérési helyiségben, nyilvánosan, s a nép nyelvére is fordítva, kifüggesztendő s a korcsmáros, ha ezt elmulasztja, a szegényalap javára pénzbüntetést fizet.

A közegészségügy rendezésére vonatkozó 1876-iki 14-ik törvényczikk, mely 176 §-ból áll, s melynek keretébe, — mint ezt a bécsi egészségügyi kongressusnak az alkoholizmusra vonatkozó s azzal buzgón foglalkozó tanácskozásai, anyaggyűjtése s indítványai mutatják — a szesz italokkal való visszaélés korlátozása is lényegesen bele tartozik, — ezt a tárgyat mellőzte.

Az 1872-iki ipartörvény (8-ik t.-cz.) annyiban gondoskodik ez irányban, hogy a korcsmák tartását amaz iparágak közé sorolja, melyekre nézve a közigazgatási hatóságokat feljogosítja, hogy közbiztossági, közegészségi szempontokból kötelező szabályokat alkothassanak, s az ily rendőri szabályok áthágóira büntetéseket szab.

Az állami italmérési jövedékről szóló legújabb törvény a szesz italok kérdését főképen jogi és pénzügyi tekintetben tárgyalja, s mindkét tekintetben a pénzügyi hatóságok kezébe adja, s a kérdés erkölcsi oldalát majdnem egészen



mellőzi. A kimérésre s kis mértékben való elárúsításra az engedélyt kizárólag a pénzügyi igazgatóság adja meg, s azok, kik a pénzügyi hatóság részéről ily engedélyt bírnak, ebbeli üzletökre az iparhatóságtól külön engedélyt kérni nem kötelesek. Az egész törvényben a pénzügyi szempont az uralkodó melynek érdeke nem a kimérő helyek kevesbítését, s a szesz italok fogyasztásának korlátozását hozza magával, sőt inkább az ellenkezőt, hogy az innét származó jövedelmek az állam terheit könnyítsék, s a jogosítottak kármentesítését fedezzék. — Ezért, a 8. §. szerint, a kis mértékben való elárúsítások száma nem korlátozhatónak mondatik ki. Erkölcsi irányú intézkedésnek csupán az tekinthető, hogy az 5-dik §-ban ki van mondva, hogy az elárúsítási engedélyt a pénzügyi igazgatóság csak teljesen megbízható, feddhetlen előéletű egyéneknek adja, a mi egyébiránt pénzügyi tekintetben is fontos szabály. — Az italmérési illetékek s adók magassága s a behajtásra rendelt szigor szintén pénzügyi tekintetből foly, bár más oldalról a szesz italok kimérésének korlátozására is hatással van. — Leginkább idevágó az 5-ik §. végső pontja, mely szerint az engedély minden esetre megtagadandó, s ha már kiadatott, visszavonandó attól, a ki ellen oly körülmények merülnek fel, melyekből azt lehet következtetni, hogy az engedélyt tiltott játék, uzsora, orgazdaság, erköcselenség vagy végre iszákosság előmozdítására s terjesztésére használja fel.

Vannak tehát törvényeinkben az alkoholizmus korlátozására irányuló határozatok, de, mint a tapasztalás mutatja, nem kimerítőek s nem kielégítőek.

Meg kell még említenem, hogy egész bírói gyakorlatom alatt helytelennek tartottam azt a felfogást, hogy az ittas, mámoros állapot az elkövetett bűnök büntetésénél enyhítő körülménynek vétetik, holott helyesebb volna azt súlyosbítónak tekinteni; a részeg gonosztevőt, ki gyakran szándékosan nyel szesz ital, hogy a büntett elkövetésére magát felbátorítsa, inkább kétszeresen kellene büntetni, — mert a részegség maga is büntetendő cselekmény — mint a szesz italok által okozott, jogtalan felindulását mentségére használni fel. — Ha az iszákos kihágásért büntettetik,



hogyan lehet a kihágást enyhítő körülményül állítani fel az ily állapotban elkövetett büntett beszámításánál?

2. Másik termékeny forrása s eszközlője a büntetteknek a nagy mértékben s mintegy üzletszerűleg uralkodó kóborlás (vagabondage). A kóborló, munkátlan, éhező ember egyszerűsmind esetleg tolvaj és rabló is. A vándorló cigányok nálunk is, tapasztalás szerint, igen sok bünt: lopást, rablást, zsarolást, erőszakos nemi közösülést követnek el. A kóbor élet társa a szabályozatlan *koldulás*. A heverés az ördög párnája, s minden bűn kezdete és bölcsője. Ezt bizonyítja a világ minden börtöne. — Már eddig is sok történt e baj tanulmányozása s orvoslására, de még többnek kell történni az ide vonatkozó büntető törvényhozás s rendőri intézkedések szigorítása s ezzel összekötve a hatósági segélylyel támogatott, kényszer-munkával s erkölcsi neveléssel összekötött dolgozóházak s munkás gyarmatok által.

A csavargás s koldulás meggátlására, a kihágásokról szóló magyar büntető törvénykönyv (1879: 40.) VI-ik fejezete, a közbiztosság elleni kihágások során intézkedik. A 62. s 63. §. szerint az, a kinek bizonyos lakhelye nincs s foglalkozás vagy munka nélkül csavarog, ha a hatóság által kitűzött határidő alatt sem a fentartására szolgáló eszközöket, sem azt, hogy azok tisztességes megszerzésére törekszik, kimutatni nem képes, 8 napig terjedhető elzárással, ha pedig egyszer már büntetve volt, s két év alatt ismét csavargásban találtaik, egy hónapig terjedhető elzárással büntetendő. A 64. §. szerint szülők s gyámok, kik életkoruk 16-ik évét még el nem ért gyermeköket vagy gyámoltjokat csavarogni engedik: 100 s visszaesés esetén, ha az első büntetés kiállásától fogva két év múlt el, 200 forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendők (mely büntetés legtöbb esetben végre sem hajtható, mert nincs miből). A 65. §. szerint ott, hol javító-intézet létezik (de ez még minél kevesebb létezik), a 16 évesnél fiatalabb csavargók s kolduló gyermekek abba szállíttatnak, s ott egy évig terjedhető időn át neveltetnek. A 66., 67., 68. §§-sok szerint, a ki hatósági engedély nélkül nyilvános helyen vagy házról házra koldul, vagy 16 éven alul levő gyermeket koldulni küld, vagy e czélra átenged, 8 napig terjedhető, ha pedig e kihágásba



visszaesik, egy hónapig terjedhető, végre, a kik csoportosan vagy a hatóság által megállapított időn kívül koldúlnak, kiknél a koldulás alkalmával fegyver van, kik nyitva nem levő lakásba előzetes engedély nélkül bemennek, kik látó, halló mozgó stb. tehetség hiányát színlik, két hónapig terjedhető elzárással büntetendők. A 69., 70. §§. szerint a csavargás és koldulás miatt elítéltek, illetőségök helyére utasíthatók s ha külföldiek, az országból kitilthatók, s az engedély nélkül visszajövők egy hónapig terjedhető elzárással büntetendők.

A tolonczozásra nézve fennálló szabályok e törvényben is fentartatnak. — S itt van helye rámutatni ama kórállapotra mely a tolonczügy kezelésében nálunk sokszor botrányos alakokban mutatkozik, s legújabbán erős felszólalások s panaszok tárgyát képezte. Ha a tolonczok, a kétséges illetőség tisztába hozataláig, a mi sokszor hónapokat vesz igénybe, munkátlanul elzárva s összevissza vegyítve, szűk helyiségekbe tömve, minden más felügyelet nélkül tartatnak, mint a mely csupán arra van irányozva, hogy meg ne szökjenek, — ha e helyiségekben a hontalan, hajléktalan, de semmi kihágást el nem követett ártatlan emberek a rendőri büntetést szenvedő bűnösökkel, fiatal csavargók kitanúlt vén gazemberekkel, anyátlan, elhagyott leánygyermekék furfangos gonosz kerítőnékkel s elvetemült kéjleányokkal egy hálósobában henteregnek, s egy udvaron sétálgatnak s társalognak: valóban nem csodálhatni, hogy ily peripatetikus iskola hatása alatt a bűnök száma növekszik, s a börtönök és fegyházak számára dús aratás érik.

A kóborlás s koldulás ellen intézett törvényhozási intézkedések során, melyek több-kevesebb szigorral lépnek fel, hely hiányában megemlítem csupán Depretis néhai olasz belügyminiszternek 1866-ban életbe léptetett törvényét, mely a régiebb időben oly rossz hírű lazzaronik s alkalmatlan utczaik koldúsok hazájában, a megrögzött baj kiirtására szemmel látható jó hatással volt. A ki pár évtizeddel ezelőtt a lazzaronik klaszszikus hazájában útazott, s ma a felszabadult Olaszország nagy városait meglátogatja, tapasztalni fogja a meglepő javulást. Az említett törvény, a közbiztossági közegek új szervezése s a rendőri hatalom nagyobb öszpontosítása mellett a bel-



ügyminiszter s a prefektók és prétorok kezében, erős szigort fejt ki a koldulás s főleg azok ellen, kik gyermekeiket kényszerítik koldulásra. A kóborlók, heverők, gyanús egyének a prétor által megintetnek, s e megintés következtése a személyes szabadság némi korlátozása, p. o. az ily megintett gyanús egyének eltiltatnak bizonyos helyek látogatásától s bizonyos személyekkel való társalkodástól. A rendőri önkény elleni védelem tekintetéből az ily megintés ellen föllebezés van engedve a felsőbb hatóságokhoz. A megintés folytán előírt kötelezettségek megszegése 3—6 hóig terjedhető elzárást von maga után, sőt a veszélyesb személyek internáltatnak is és pedig egész öt évig, az országban s a szigetekben létező gyarmatokban.

De a büntető törvények fenyegetése s erő kifejtése korántsem elegendő a nagy társadalmi baj orvoslására. Az államnak s társadalomnak más irányban is kell gondoskodni, munkaadó helyek s különféle segélyintézetek felállítása által, melyekben a munkaképes kóborlók, koldúsok, elzülöttek munkára szoríttassanak, s munka árán menedéket, kenyeret s hajlékot találjanak. Mert a kóborlók s koldúsok nagy része nem önvétke által, hanem balsors, szerencsétlen viszonyok folytán jut a végzetes helyzetbe; igen nagy azoknak a munkaképes s megmenthető egyéneknek száma, kik munkát keresnek s nem találnak, nem annyira nálunk, hol, a ki dolgozni akar, munkát könnyen talál, mint az iparos s túlnépesedett külföldön. Mily roppant fontosságú az említett intézetek (munkaadó helyek, földművelési gyarmatok stb.) felállítása a szegény munkás osztályra nézve, szembe ötlík, ha komoly pillantást vetünk az ily intézetekre szoruló szerencsétlenek szomorú élettörténetére. Többnyire hosszasan küzdenek, de végre erkölcsi erejük teljesen elfogy s kimerül, ha a kellő segély annak idején meg nem érkezik. A kóborlás s koldulás sorsára jutnak sokszor jó akaratú s ártatlan emberek, kik munkát kerestek, de nem találtak. Kétségtelen dolog, hogy a kóborlók, koldúsok közt sok rest, munkakerülő naplopó van, de nagy részök csak hosszash erkölcsi tusakodás s ellenszegülés után jut súlyedésbe, miután esdő kérésök, hogy munkát és kenyeret kapjanak, annak idején nem talált nyílt fülekre, s mert a szegények segélyezésé-



nek ügye, nevezetesen a koldulás elleni egyletek szervezete, majdnem kivétel nélkül olyan, hogy az ártatlan a bűnössel együtt s egyformán szenved, s gyakran a legjobb akaratú munkás nem képes kikerülni a szomorú választást a koldulás s éhezés között, — csoda-e, ha az ilyen, legjobb akaratú mellett is, posványba jutott ember, főleg családtya, keserűséggel telik el az emberi társaság iránt, s csakhamar egyenlő fokra süllyed azokkal, kiknek már nincs kedvök s jó akaratuk kiemelkedni a posványból, s kik már öntudatos haraggal dolgoznak az egész társadalmi rend felforgatására, a melynek tulajdonítják kikerülhetetlen nyomorukat. — Hallanunk kell a borzasztó s gyakran igazságos vádat: »nem segítettek rajtam, midőn még lehetett volna, nem adták meg legnagyobb szükségemben az élet első kellékét, a munkát s azzal a kenyeret, bár azért unszolva könyörögtem, hanem koldulni kényszerítettek, ha éhen halni nem akartam; akkor pedig a rendőrrel üldöztettek s a gonosztevőkkel együtt fogságba dugtak, hol még mélyebbre kellett süllyednem; nem adtak menhelyet, hanem mint lehullott hervadt lombot, hagytak sodortatni a sors vihara által.« Ily panasz ézerszeresen hangzik, s nem czáfolható meg, bár tagadhatatlan, hogy sok esetben csak hazug ürügye a restségnek, — szóval: a kóborlás, koldulás, Európa túlnépes részeiben s nálunk is a népes fővárosban, oly fokra emelkedett, hogy annak orvosszereiről gondoskodni mulhatlan szükség; erre pedig legjobb mód a dolgozóházak, munkás gyarmatok felállítása.

Kétségkívül egyike a legnehezebb feladatoknak, a kóborlók s koldúsok elszaporodásának fékezése s a célszerű módok eltalálása, mint kelljen e bajon segíteni. Napjainkban kezdenek már a törvényhozások erre kiváló figyelmet fordítani, de a törvények s rendőrség szigora keveset használ. A magában némes érzelemből származó alamizsna-osztás lehető leghelytelenebb mód, mert e mellett épen a jobb fajta, szerényebb s valóban irgalmat érdemlő szegények éhen halhatnak, míg szemtelen munkakerülők heverve s rossz példát adva megélnék. Ismét csak egyletekre van szükség, s ezek, ha jól működnek, jó sikert is mutatnak fel. Fő elvök abban áll, hogy az egyleti tagok könyöradományai nem közvetlenül az egyes ismeretlen



koldúsoknak adatnak, hanem az egyesület felállított közegeihez folynak be, s a koldúsok nem pénzt kapnak, hogy azt azonnal a korcsmába vigyék, hanem élelmet s esetleg szállást nyernek valamely e célra alkotott intézetben, vagy felfogadott vendéglősnél. A hajlék s ruhanemű munkadíjúl adatik, munkakeresők számára hivatalszoba áll fenn, hol az erre érdemesek s képesek munkával láttatnak el. Összeköttetik ezzel a betegekéről gondoskodás s a vallásos nevelés.

A munkaadó intézetek során, melyek száma Angliában, Franciaországban, Belgiumban, Németországban, Schweiczbán s Olaszországban igen nagy s berendezése többé-kevésbbé elv- és célszerű, az ily intézetekre vonatkozó irodalom is igen gazdag és tanulságos, — többre ezúttal nem terjeszkedhetvén, egyet mégis bővebben akarok ismertetni, hogy a vezérelveket s eljárási módot kitüntessem. És ez a mondott téren mintául szolgálható poroszországi *wilhelmsdorfi* földművelési gyarmat, (Ackerbau-kolonie), melynek védnökségét Frigyes Vilmos, akkori koronaörökös fogadta el 1882-ben. Ez alkalommal így szólott a lelkes s az emberiség és haladás minden ügyét szíven hordozó koronaörökös: »reméllem, hogy a vállalat, melynek rendeltetése messze terjedő bajt korlátozni, nemcsak folytatni fogja eddigi üdvös működését, hanem sikerülni is fog példát adnia, melyet hasonló bajokban szenvedő tartományok is köveszenek. Ha a wilhelmsdorfi intézetnek sikerült, fennállásának rövid ideje alatt, százakra menő erkölcsileg elhanyagolt s a polgári társaságra nézve látszólag már elveszett embereket a teljes és végleges elsüllyedéstől megmenteni s a rend és munka részére ismét visszanyerni: úgy valóban el lehet mondani, hogy oly intézetről van szó, mely mindazok részvétét s tevékeny gyámolítását érdemli, kiknek a népelet egészséges fejlődése szívökön fekszik, s hogy oly dologra áldoznak, mely függetlenül a vallástól s politikai pártállástól, mindazok közös ügye, a kik el vannak határozva az államélet alapjait fentartani s az azt fenyegető veszélyektől megőrizni.« A bölcs fejedelem e szavai nemcsak a németekhez, hanem a világ minden nemzetéhez szólanak.

A wilhelmsdorfi s hasonló intézetek feladata a munkátlan kóborélet s koldulás legyőzése munkanyújtás s e célra



szolgáló telepek felállítása által. Az ügybarátnak sok nehézséggel kell megküzdenni, mert sokan azt hiszik, hogy a munkanyújtás célra nem vezet, a mennyiben a henyeséghez szokott s az intézetbe felvételhez kötött szigorú feltételektől visszariadó, az ottani rendtől s fegyelemtől irtózó kóborlók kerülnek az ily intézeteket s első alkalommal ismét elhagyják azokat. A tapasztalás azonban mást bizonyított; az intézet felállítása köztudomásra jutván, Németország minden részéből tódultak a felvételre óhajtó kóborlók, s első nyáron annyira szaporodott a szám, hogy télre már nem volt üres hely s a folyton jelentkezőket nem lehetett befogadni. A felvettek közül pedig csak igen kis perczent hagyott fel idő előtt a kísérlettel. 417 felvett munkátlan csavargó közül 207 az intézeti igazgató eszközlése által külső munkát s keresetet talált, csak 20 jelentkezett, hogy el akarja hagyni az intézetet s maga akar magáról gondoskodni. De e jó eredménynek szükséges tényezője, hogy az asylumba befogadottak kóboréletök előbbi társaitól el legyenek különítve, hogy reájok, belépésök után, tiszta ruha adassék, hogy a szennytől s féregtől megtisztíttassanak és arra az öntudatra jussanak, hogy ha dolgozni akarnak, ismét emberi lényhez méltó helyzet vár reájok. A wilhelmsdorfi intézetbe felfogadottak 90 perczentje ugyanis szennyes és rongyos állapotban jelent meg. — Fő vezérelve ily intézeteknek, hogy a munka egyáltalában csak mint könyöradomány, mint önkéntes jótétemény nyújtassék, s ne viselje a kötelességszerű államszegély jellegét, mint azt a socialisták követelik. A kötelességszerűség elvében a cél megghiúsulása rejlenék s a munkásgyarmat nem lenne egyéb, mint rossz akaratú s hálátlan henyelők gyülekezete. Kell, hogy a munkát e célra egyesült, szabad, önkéntes jótékonyság nyújtsa, s az ily intézeteket főképen a társadalom tartsa fenn, habár az állam erőteljes segélye sincs kizárva, sőt igen kívánatos. — Ellentétben a fegyintézetekkel, ily intézetekben a teljes önkéntességnek kell uralkodni s oly véleménynek, hogy a gyarmat lakója jó akaratú ajándéknak, emberszeretet jótéteményének tekintse a hajlékot, élelmet s ruházatot, melyet munkájáért nyer. Az ily gyarmat semmiben se viselje azt a színt, hogy »bűnösök intézete« s bár vannak a benlevők közt elbocsájtott rabok is; a



gyarmat magva mégis oly egyénekből áll, kik önvétők nélkül jutottak inségre s kóboréletre, munka hiányában. Még csak azt említem, hogy az ily munkásgyarmatokat oly helyen kell felállítani, hol a munka eléggé jutalmazó s télen sem szenved jelentékeny félbeszakítást. Legnagyobb nehézség jó munkavezetőkre szert tenni; s erre rendszerint jóakaró polgárok s kegyes társulatok tagjai vállalkoztak. — A wilhelmsdorfi intézet egészen keresztyén vallásos alapon nyugszik; gondoskodva van a gyarmatlakók lelki szükségeiről, a vallásfelekezetek tekintetbe vételével. Az együttélés családias, békes, s ez által a munka terhe enyhítettetik. Gazdasági tekintetben úgy van az intézet berendezve, hogy a befogadott egyének első 14 napig csak az élelemért dolgoznak, azután, ha szorgalmat mutatnak, 25, majd 40 pfenniget kapnak naponként; ebből először is a rongyaik helyébe nekik adott ruha értékét szolgálják le; a mi, ha szorgalmasak, előbb történik.

Ily intézetek kétségkívül legjobb eszközök a bűnterjesztő kóborélet korlátozására, — s ha minden ház-, üzlet- és földbirtokos, minden jóra való polgár be lenne vonva ily célú intézetek iránti részvételbe: ez lenne legjobb módja a kóborlás s koldulás legyőzésének, ez szüntetné meg lassanként azt a bár keresztyéni indulatból származó, de veszélyes szokást, hogy ismeretlen, izmos, egészséges naplopóknak a lakások, boltok, műhelyek ajtajában meg nem érdemlett alamizsna osztassék csak azért, mert szennyesek és rongyosak, bár szájokból gyakran pálinkabűz árad, s a kapott filléreket valószínűleg a legközelebbi kocsmába fogják vinni.

Az összes európai államok hasonló célú intézetei felett még csak rövid szemlét se tarthatván a részemre kiszabott idő korlátai miatt, még csupán Belgiumot, e kis mintaállamot említem fel, hol nemcsak a börtönök vannak lehető legjobb állapotban, hanem annak idején gondolnak oly intézetekre is, melyek a bűnök kevesbítésére megelőzőleg s óvólag hatnak.<sup>1)</sup> Tanulmányozták a pauperizmust okaiban s következményeiben s

<sup>1)</sup> L. Starke porosz tanácsostól: Das belgische Gefängniswesen. Berlin, 1877. — Starke ki volt küldve a belga büntető intézetek tanulmányozására, s ennek eredménye az említett jeles munka.



összefüggésében a büntettekkel. — Úgy találták, hogy szép dolog ugyan, ha a keresztyéni könyörület örömet ad alamizsnát a szegényeknek, hajlékot a hajléktalanoknak, de nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy nagy részben a jótékony-sággal való visszaélés teremti meg a kóborságot, az egészséges koldúsok elszaporodását, s hogy ezt gátolni és szabályozni kell a közrend s biztosság érdekében, mert sok esetben nem a valódi nyomor, hanem a henyélési hajlam teremti a csavargók s koldúsok seregét, kikből azután professzionátus gonosz-tevők lesznek. — A bűn újonczainak nagy része a kóborló, gondviseletlen gyermekekből képződik, kik nem képesek megkeresni mindennapi kenyerüket, s kiknek neveléséről gondoskodva nincs. El veszélyes bajok megelőzésére Belgiumban nagy tevékenység fejtett ki, s már 1848 óta maga az állam vette kezébe az előbb a községre bízott gondoskodást. Ily szabályozó törvények az 1848. ápril 3-iki »Régime des dépôts de mendicité et institution des écoles de réforme« s az 1866. márcz. 5-iki amazt pótló s kijavító törvény. A kóborlás s koldulás miatt elítéltek a nagyvárosoktól távollevő s főképen földműveléssel foglalkodó intézetekbe csoportosíttatnak, ott munkára szoríttatnak, s az általok végzett munka jövedelméből a reájok fordított költséget egy részben visszapótolják. A régi, nem czélszerű »dépot de mendicité«-k ma már megszűntek, s helyökbe a merxplasi, hoogstrateni stb. munkásgyarmatok léptek, melyekbe egészséges, munkaképes felnőttek vétetnek fel, nemők szerint elkülönítve; s melyek közül a hoogstrateni földművelési munkára van berendezve, s ez a leghasznosabb, legegészségesebb s a reá fordított költséget saját keresménye által legjobban fedező intézet. A beteges és munkaképtelen felnőttek számára pedig Brüggeben van kórházjellegű menhely. A 18 évnél fiatalabb kóborok részére a ruisseledei, winghemi és beernemi »école de reformok« rendeztetek be, részint fiúk, részint leányok számára. Míg előbb a régi koldús depotokban sokkal nagyobb volt a koldúsok s csavargók száma, 1866 óta, midőn a jobb szervezés behozatott, e szám 35 perczenttel kevesbedett. — Belgiumban kétféle neme van a gondozott gyermekeknek; a fiatal büntettesek (enfance coupable) el vannak különítve a fiatal koldúsok- s kóborlóktól, kik bünt



még nem követtek el, de féltő, hogy fognak elkövetni elhagyatottságukban, mert vagy szülők védelme s gondoskodása nélkül nőttek fel, vagy éppen ezek által vezettettek a rossz útra (*enfance abandonnée*). — A belga kormány belátva, mennyire áll a közjó érdekében ily gyermekekről gondoskodni, nem bízta ezt magán- vagy községi jótékonyságra, hanem maga az állam szervezett nevelő-intézeteket kellő számban s terjedelemben, elválasztva a két említett osztályt. A tapasztalt eredmények feltünően örvendetesek s vigasztalók.

3. A legfontosabb feladat kétségtől az elhagyatott, a szülői gondot nélkülöző, sőt gyakran éppen a szülők által megméltalmazott s rossz útra vezetett fiatal korról való gondoskodás, a célznak megfelelő javító-intézetek felállítása által.

Míg Németországban, dr. Wichern adatai szerint, ki Hornban, Hamburg mellett, a híres »rauhe Haus«-t állította fel, már a múlt évtized végén 400 ilyenmű intézet állott fenn 12,000 gondozott gyermekkel, s jól vezetett államintézetek léteznek (p. o. Zeitz és Boppard Poroszországban, Bräunsdorf és Hennersdorf Szászországban stb.), míg Franciaországban nagyszámú államintézet s magánintézet s nevezetesen ily célra legalkalmasb mezőgazdasági gyarmat, mint p. o. a méltán híressé vált La Mettray-i s Val d'Yevrei, virágzik fiúk s leányok részére, 10 ezrenyi népességgel; míg Olaszországban is több jól berendezett Casa di Custodiák s Riformatorik léteznek, melyek során csak futólag említem a Tivoliban, Róma mellett felállított, igen jól szervezett fiú-javító intézetet, a turini *La generala* nevet viselő javító-házat, a bolognai, velenzei, pisai, genuai, perugiai stb. házakat; míg az erre már régibb idő óta különös gondot fordító Angliában és Skóciában már 1882-ben 211 s Írlandban 71, összesen hát 282 ily intézet állott fenn 30 ezeret túlhaladó számú növendékkel; míg az eredmény mindenütt kielégítő s a büntettek kevesbedése, mely ez intézetek fennállása óta tapasztalható, főképen ezek hatásának tulajdoníttatik: addig nálunk a büntető törvény behozatala előtt éppen nem voltak elhagyott s megromlott fiatalok kizárólagos elhelyezésére szolgáló ily intézetek, hanem az ifjú bűnösök is, kiknek száma pedig mindenkor j. elmentékeny, az idősb kóborlók s rendőri kihágások miatt befo-



gottak részére itt-ott fennállott dologházakba zárattak, kikre nézve a letartóztatás e módja természetesen a legkárosabb hatással volt. A büntető törvény életbelépte után néhány évvel, 1884-ben Aszódon állíttatott fel az első javító-intézet, mely a büntető törvény 42., 84. s 85. §-ainak, s a kihágási büntető törvény 19., 65. s 66. §-ainak üdvös rendelkezését tényleg érvényre juttatni kezdé oly czéllal, hogy a megromlott fiatal egyének ily intézetben munka s oktatás által megjavulhassanak a nélkül, hogy a letartóztatás őket megbélyegezze. Az igazságügyi miniszter a javító-intézetek részére kiadott szabályokban gondoskodott, hogy az intézetben nemcsak elítélt, hanem oly fiatalok is ingyen felvételre s neveltetésre találjanak, kik habár a törvényt ekkorig meg nem szegték, de elhagyatottságuk miatt e veszélynek ki vannak téve. A javító-intézet, az erkölcsi hatáson kívül, azt is igyekezik elérni, hogy a reá bízott ifjakkól ügyes kézművesek s mezei és kerti munkások képeztesse. Az aszódi intézetben 1886 végén 124 fiú volt elhelyezve. Egyetlenegy javító-intézet elégtelensége csakhamar éreztetvén, az igazságügyminiszter 1886. évben, fiúk számára Kolozsvárrt egy második ily intézetet építtetett melyben a létszám 67-re emelkedett; az aszódi intézet pedig, újabb építkezések által, 60 helyiséggel nagyobbodott. E javító-intézeteket, a miniszter közvetlen felügyelete alatt, paedagogiai képzettséggel bíró igazgatók vezetik, a szükségelt segéd-személlyzettel. A fiúk 16—20 főnyi csoportokra vannak felosztva, melyek mindegyikének élén egy-egy családfő áll. Az egyes iparágakban különféle iparosok adnak oktatást.

A kényszer-nevelőintézetekre vonatkozólag a külföldön s különösen Németországban, bőséges és igen tanulságos irodalom létezik, melyben ki van fejtve, hogy a szabadságvesztés-büntetés fiatalokra nézve többnyire sikertelen, de egyszersmind túlszigorú rendszabály is, míg más eszköz létezik megmentésükre. A szabadságvesztés-büntetés ugyanis a nép véleményében mindig meggyalázó s megbélyegző. Ha az azzal büntetett fiatal ember későbbben házasodni akar vagy katona lesz, ha a bíróságok előtt tanúskodásra megjelen stb. s így előléte hivatalos vizsgálat alá jön: kitűnik a megbecstelenítő s meg-szégyenítő előzmény. Ellenben a kényszer-nevelőintézetekben



tartózkodás önmagában sohase becstelenítő. Nem helyeselhető tehát, hogy a törvényszegő fiatalok, mihelyest reájok kimondható, hogy a belátás bizonyos fokával bírnak, rendes büntető intézetekbe, nem pedig javító-házakba vitessenek. — A mondottakból következik, hogy a kényszer-nevelőintézeteket a fogházaktól egészen eltérőleg kell szervezni, bár tagadhatatlan, hogy igen nehéz itt a helyes középútat eltalálni. A javítás célja a rendes büntető intézetekben sem mellőzhető, de szükséges, hogy az azokba zárt büntetettek a szabadságvesztés súlyát folytonosan érezzék, s a büntető intézet sohase legyen oly kellemes otthonná, hova az elítélt egyén visszakíváncsozzék. Ellenben a javító-intézetekben tartózkodásnak semmi köze az elrettentő büntetéssel, s nem volna helyes azt úgy szervezni, hogy sújtó büntetésül tűnjék fel s ilyennek éreztessék. A javító-intézetekben is szigorú, katonai rendnek, fegyelemnek s munkakényszernek kell uralkodni, de különben minden hasonlóságot kerülni kell már a külső megjelenésben, öltözetben s bánásmódban is; ne legyenek itt afféle szigorú biztosító rendszabályok, örök, körfalak stb., melyekre szükség nincs, ha az intézetek egyébiránt jól vezetettek; a ruházat ne hasonlítson se színére, se alakjára a rabokéhoz; a felügyelők ne viseljenek hasonló nevet és ruhát a fogházfelügyelőkkel, hanem neveztessenek p. o. *mestereknek*. A növendékek ne legyenek egymástól elzárva; idő engedtessek nekik szabadon választott hajlamaiknak megfelelő munkára s közös játékokra. Az ily intézet ez elhagyatott fiatalokra nézve a nem létező atyai ház helyét pótolja. Mint Beseler, a braünsdorfi javító-intézet igazgatója, ki e tárgyról jeles munkát írt, szépen mondja: »Sie sollen allezeit fröhlich sein in ehrerbietiger Scheu.« — Röviden: az összes rendszabályok nem az elrettentésre irányozvák, hanem a nevelésre s arra szolgáljanak, hogy a fiatal, még egészen meg nem romlott lelkekre, öntudatosan, tervszerűen hassanak a gondolkodás s érzés átalakítása által. — Ezért óhajtandó, hogy ily intézetek a vidéken, nagy városoktól távolabb legyenek, miután azok kontingensét főképen a nagyvárosi proletariatus, a gyári s napszámos népesség szolgáltatja; már az intézet fekvése által nehezítve legyen minden személyes érintkezés a javítandó fiatalok hozzá-



tartozóikkal s a nagyvárosi ismert veszélyes elemekkel. Új, tiszta benyomások szükségesek itt, s a régi viszonyokból kibontakozás, azok elfelejtése. — Fölösleges említenem az egészséges fekvést, czélszerű építkezést, szabad tért, mezei és kerti munka alkalmazását, mely az egészségre legelőnyösebb; a két nem szigorú elkülönzését; a nem csak egészségi, de rendre s pontos engedelmességre szoktatási szempontból is szükséges testgyakorlatot, tornázást; a veszélyes érintkezésekre módot szolgáltató levelezés gondos felügyeletét; egyszerű de elegendő ételmet, czélszerű időbeosztást, apró kinttetéseket a legjobb magaviseletűek számára, milyenek: dicséret, kis ajándékok, intézeti hivatalokra alkalmazás; mérsékelt fegyelmi büntetések: u. m. bezárás, kevés és sohase hosszasan éheztetés, mely a test fejlődését akadályozná stb.

Az itt említett elveknek s nézeteknek gondos alkalmazását találjuk a fennálló ma még kevés és nagyobb kiterjedésre váró hazai javító intézetek részére s a miniszterium által kibocsátott alapszabályokban. Ezeknek 1-ső §-a szerint a javító intézetek a szükséghez mért számban vidékenként fognak felállíttatni, a mi ma még csak a jobb jövő reménye. A 4. s 5. §-ok szerint az intézetet vezető igazgatón, a lelkesen s orvoson kívül minden javító intézetnél családfők és munkavezetők vannak alkalmazva, kik a közvetlen felügyeletet teljesítik a növendékek egyes csoportjai mellett, s az egész napot, sőt esetleg éjjeleket is a reájok bízott ifjakkal töltik, őket oktatják, velök dolgoznak és étkeznek is. A családfők okleveles tanítók közül szemeltetnek ki. A javító intézetekbe a 6. 7. 8. 9. §-ok szerint igazságügyminiszteri engedély alapján befogadtatnak 1. oly ifjú egyének, kikre a büntető törvény rendeletei (42. 84. 85. §§.) alkalmazhatók, kik tehát már büntetettek vagy vétségeket követtek el, de koruknál fogva a rendes büntető intézetekbe nem küldetnek; 2. gyámhatósági ajánlat alapján oly erkölcsi romlásnak indult vagyontalan s életkoruk 18-ik évét még túl nem haladott korú egyének is, kiknek szülői elhaltak, vagy hosszabb szabadságvesztés büntetést szenvednek, vagy kik erkölcstelen életmódot folytató szülők vagy rokonok gondozása alatt állván, ezek által erkölcsileg elhanyagoltatnának; 3. a lehetőség-



hez képest befogadtassanak az illető egyének vagy hatóságok kérelmére oly ifjú egyének is, kiknek a rossz erkölcsökre hajlandósága a javító intézetekben való neveltetést kívánatossá teszi. Az első s második pont alattiak ingyen nevelésben részesülnek, a 3-ik pontban említettekért szerény ellátási díj fiztetetik. A 2-ik s 3-ik pont alapján csak úgy engedélyeztetik a felvétel, ha az illető folyamodók kijelentik, hogy a befogadott ifjú egyént legalább is két évig az intézetben hagyják, az elbocsátási idő meghatározását pedig feltétlenül az intézeti igazgatóságra bízzák. — 7 évnél fiatalabb és siket, néma, hülye gyermekek be nem fogadtatnak, s 20 évnél idősebbek vissza nem tartatnak. — A 4-ik §. szerint nőnemű fiatalok számára alapítandó javító intézetekben az igazgatón, lelkészen s orvoson kívül a többi állomásokat nők (családanyák s munkavezetők) töltik be. — A 15-ik §. szerint a növendékek teljesen egyforma, egyszerű, de csinos, a büntető intézetekben viselt ruháktól különböző ruhát viselnek; a tisztaságra, s rendre különös gond fordíttatik, melynek megkedveltetése az erkölcsi javulás jelentékeny eszköze. A 19. és 20-ik §. szerint nem szabad szem elől téveszteni, hogy az intézet nem büntetés végrehajtására, hanem arra rendelt hely, hogy az abba befogadott fiatal egyének vallásosságban s jó erkölcsben neveltessenek, elemi oktatásban részesíttessenek s komoly munkássághoz s illemes magaviselethez szoktattassanak. Ez lévén a cél s nem a bűnhődés, az ifjak nem is *foglyoknak*, hanem *növendékeknek* neveztetnek, kiknél, szükség esetében, csak fegyelmi büntetés alkalmaztatik. A bánásmód olyan legyen; mely távol a megvetéstől s nyerseségtől, nem anyyira föltétlen szigor, mint oktató rábeszélés s jóakaró tanácsadás által hasson a növendékekre, s ezekben előljáróik iránt önkénytelen tiszteletet s bizalmat gerjeszsen. A 23 — 33. §§-ok szerint a beszállítottak egy időre teljes elkülönítésben, az intézeti épület egy külön szárnyában, egyes zárkákban helyeztetnek el, hol az intézet céljai s a tőlök megkívánt magaviselet felől oktatást nyernek, előkészíttetnek, s az intézeti igazgató, lelkész és orvos által testi és lelki tekintetben megfigyeltetnek, hogy az elkülönítés leteltével célszerűleg osztályoztathassanak. Ez idő leteltével a növendék csak éjjelre



különíttetik el társaitól; ha egyazon teremben is, de deszkafalakkal elválasztott egyes fülkékben. A nappali időt azután társaival az úgynevezett családban tölti; a családok azonban, melyeknek megalakításánál az egyesek erkölcsi állapotára kell tekintettel lenni, s melyek egy-egy családfő vezetése alatt legfőlebb 20 tagból állhatnak, a többiektől szintén elkülönítve vannak, s az isteni tisztelet, oktatás s némely sürgősebb mezei s kerti munkák kivételével, egymással nem érintkeznek; napi sétájokat külön csapatokban végzik, de közös kirándulásokban együtt vehetnek részt. — A 34. s következő §-okban a napirend legnagyobb részletességgel van kidolgozva. — Minden növendék tan- és munkaköteles. A munkanemek részint földművelésiek, s kertiek, részint iparszerűek s az igazgatóságtól függ meghatározni, hogy a növendék milyen munkanemmel foglalkozzék, tekintettel tehetségeire, ügyességére, hajlamára s jövőjére. — A jól teljesített munka után járó jutalomdíjak s apró kedvezmények, a legjobb viseletűek, legjobb tanulók, legszorgalmasabb munkások részére kitűzött, kedvgerjesztő s nemes versenyt ébresztő külön jutalmak, s a kitüntetést külsőleg is tanúsító jelvények stb. melyeket itt részletesen nem ismertetünk, szintén be vannak hozva és pontosan szabályozva. — Az 50-dik §-ban felszámolt fegyelmi büntetések: négy szemközti megintés, a családbeliek jelenlétében kifejezett rosszalás, társas étkezésből s játékokból kizárás, a nyert kitüntetések s kedvezmények elvesztése, egyes eledelek megvonása, teljes elkülönzés s végre az intézetből kitiltás, illetőleg a fogházba való visszaszállítás; de e fegyelmi büntetések is mindenkor az okok előzetes megmagyarázása után, atyai jó indulattal, durvaság nélkül alkalmazandók.

Látszik mindezekből, hogy a javító-intézetek helyes alapelvei lelkiismeretesen s gondos bölcseséggel vannak figyelembe véve, s csak az szükséges, hogy ily jótékony intézetek mielőbb kellő számmal s kiterjedésben lépjenek életbe. Különösen helyeslendő az az intézkedés, hogy a javító intézetek nem csak az elítélt s az elítélés által megbélyegzett fiatal bűnösök számára vannak megnyitva, hanem el nem ítélt, de megromlásnak kitett fiatalok részére is. Ha csupán az elítél-



tek vétetnének fel azokba, ez által a javítóintézet lakóira oly bélyeg nyomatnék, a mi a javulást csirájában elfojtana s a nagy közönségnek ily intézetek iránti melegebb részvétét is megsemmisítené, s félő, hogy az onnét kikerült s remélhetőleg megjavult ifjak ugyanazon bizalmatlansággal s gyanakodó tartózkodással fogadtatnának, mint a büntető intézetekből szabadult rabok. — Az intézetben töltött hosszabb idő okvetetlenül szükséges arra, hogy a nevelés eredményes legyen, az elvetett mag megfogamzhassék, s érésre és gyümölcsözésre jusson. — A családrendszer, mely a német, francia s angol legkitünőbb javítóházak példájára itt is behozva van, ez intézeteknek élető lelke, melynek erkölcsi hasznát eléggé méltányolni nem lehet.

4. A bűnök egy tragikus fájának, úgymint a gyakori gyermekölésnek s gyermekkitevésnek saját szülő anyjaik által, megelőzésére szolgáló intézetek, melyeket itt megemlítenem kell, a sokszor sürgetett, nálunk ekkorig nem létező lelenczházak. Az ítélő bíró a gyakran előforduló esetekben, sokszor érzi szívét elszorulva, midőn a szerencsétlen, elcsábított cselédleányra, a nép hiányosan nevelt s véralkatánál fogva érzéki élvezekre hajlandó gyermekére, ki tévedése, sokszor nagyon is megbánt s megsiratott félrelépése folytán szolgálatát, kenyerét veszté, törvénytelen gyermeke táplálására képtelen, s nyomorba és kétségbeesésbe süllyed, — kénytelen a törvényben rá mért szigorú büntetést kimondani, míg a szerencsétlennek szívtelen csábítója büntetlenül éli világát. — A bűnök e nemének számát kétségtelenül kevesbíteni fogja a lelenczház; mert ha gyermekét, kiről maga gondoskodni képtelen, intézeti ellátásra bízhatja, sohase fog azon borzasztó elhárózásra vetemedni, mely az anyai szeretet természeti törvényével ellenkezik.

5. A kézművesek, gyármunkások, mesterlegények s inasok is tetemes kontingenst szolgáltatnak a büntető intézetekbe, s az ezekre vonatkozó törvényhozás, különösen a nagy iparú államokban, erős befolyással van a bűnök statisztikájára: a korlátlan szabad verseny elve, s más részről a »laissez-faire« a dolgok folyamának magára hagyása, a nagyoknak a kicsinyekkel, a mindenható tőkének a gyenge egyes erőekkel



való egyenetlen versenyfutása s küzdelme, — mindezek számtalan az állam békéjét s egyesek jólétét megzavaró kihágások s bajok forrásai. A nagyszámú, rosszul nevelt, rosszul képzett mesterlegény — kiknek említésénél nem lehet hálásan nem emlékeznünk a fennálló s nálunk is már létező legényegyletek jótékony hatására, a munkát nem találó proletárságba süllyedő iparosok, kik a legnagyobb erőfeszítéssel se tudnak megélni, az elkeseredett harcz a munkaadó s munkás közt, szítogatva a szocial-democrata izgatók által, az innét származó erőszakoskodások s fenyegetések a gyárosok s a strikeolásban részt venni nem akaró munkások ellen, az e téren kifejtett ellenszegülés a hatóságokkal s rendőrséggel szemközt, mely gyakran nagyobb fegyveres erő alkalmazását is teszi szükségessé, — mind eme beteg állapotok termékeny elemei s forrásai a büntetteknek. Szükségesek itt: az iparszabadság s verseny okos s méltányos szabályozása, s egyletek alapítása, melyek segíeyezték az önhibájokon kívül munka nélkül maradt iparosokat s gyármunkásokat. A munkásokra vonatkozó törvényhozás általában nagy és lényeges befolyással van a büntettek kevesbitésére, ha a munkások méltányos igényeit kielégíti, a tőke zsarnokságát korlátozza; gondoskodik, hogy a munkások ereje túlságosan ki ne meríttessék, a munkás nő el ne vonassék teljesen anyai s háziasszonyi kötelességétől. Jó törvényhozás s közigazgatás sok bajt, inséget s az ebben rejlő bűnös ingert megszüntethet, minek részleteire ezúttal bővebben ki nem terjeszkedhetem. A vasárnapok megűlése, a munkának ünnepeken való szűnetelése se jelentéktelen dolog, a mit Anglia régóta tud; mert ez a vallásos érzelmet fentartja s alkalmat ad nemcsak pihenésre, elmélkedésre, de hasznos tanulásra is a vasárnapi iskolák padjain. E célra szintén egyleti működés szükséges, melyet, ha az állam hathatósan támogat, ezt saját érdekében teszi. — Most, fájdalom, épen a vasárnapok s ünnepek azok a napok, melyeken legtöbb törvénysértés, emberölés, verekedés követtetik el.

Ipartörvényünk (1872. évi 8-ik törvény) annak idejében gondoskodott a gyári munkások, különösen gyermekek és ifjak helyzetének szabályozása- s javításáról (a 67—75. §-okban). Minden gyáros köteles gyárában saját költségén



mindazt létesíteni s fentartani, a mi a munkások életének s egészségének biztosítására szolgál; 10 éven aluli gyermekeket a munkára alkalmazni éppen nem, s 10 évet túlhaladottakat, de 12 évet még el nem érteket csak az iparhatóság engedélye mellett szabad gyári munkára alkalmazni, s csak úgy, ha az iskola rendes látogatása a gyári munkával megegyeztethető, vagy ha a gyáros maga állít iskolát az alkalmazott gyermekek oktatására. — 12—14 éves gyermekek csak 8 óra hosszát, a 16 évet el nem értek csak 10 óra hosszát dolgozhatnak s csak oly munkára alkalmazhatók, mely testi fejlődésüket nem gátolja s egészségöknek nem árt. Éjjeli (esti 9 órától reggeli 5 óráig tartó) munkára 16 éven aluli munkások rendszeren nem, s kivételesen, de akkor is csak a rendes munka felére, csak az esetben alkalmazhatók, ha az üzlet éjjeli munka nélkül felakadást szenvedne, s csak az iparhatóság engedélye mellett, mely a fiatal munkás testi erejét figyelembe venni tartozik. — Az összes munkásoknak délelőtt s délután fél-félórai, s délben egy órai szünidő engedendő. Oly gyárakban, melyekben a munka éjjel-nappal folytattatik, a munkásokat fel kell váltani. A nappali munkát nem szabad reggeli 5 óra előtt kezdeni, s esti 9 órán túl terjeszteni. A gyáros köteles munkásait hetenkint készpénzben kifizetni; ezeknek árúkat és szeszes italokat nem kölcsönözhet, s ha teszi, ez iránti követelését sem törvény sem felszámolás útján nem érvényesítheti. A törvénnyel ellenkező szerződések érvénytelenek. Az iparhatóság a gyárakat gyakrabban megvizsgáltatni, a gyáros pedig a munkarendet kifüggeszteni köteles, melyben minden jog és kötelesség világosan foglaltassék, stb. stb.

Bár hazánk ekkorig, csekély iparával, mentve volt még s talán még jó ideig mentve marad ama nagyobb mérvű szocialisztikus irányú rázkódtatásoktól, a melyek az ipar nagyterjű fejlettségével, rendezetlen vagy rosszul rendezett munkásviszonyok mellett, együtt járnak: a törvénynek e humánus szellemű gondoskodása már nem volt felesleges; Matlekovich keresk. miniszteriumi államtitkár, tisztelt tagtársunk, jelentése szerint, melyet a munkások baleset ellen való biztosítása tárgyában összehívott értekezlet elé terjesztett, már is létezik Magyarországon 938 gyár 80,958



munkással, kik között 72,311 tulajdonképeni munkás, 2646 tanoncz, a többi napszámos. Látszik e számokból, hogy a népesség e rovatba tartozó tömege már is igen jelentékeny s az érdekeire fordított figyelmet nagyon is megérdemli.

### III.

*Törvényhozási óvszerek a visszaesések ellen, a börtönrendszerek s az elítéltekkel való bánás szempontjából. — Az ez irányban ható törvényrendeletek s miniszteri utasítások. — A különféle rendszerek befolyása. — Filadelfiai magánrendszer. — Auburni hallgatórendszer. — Vegyes és fokozatos irrendszer. — Közvetítő intézetek. — Feltételes szabadonbocsátás. — A törvény életbeléptetésének fogyatékosága, a fegyházak túltömöttsége, a magánzárkák meg nem felelő száma, s mind ennek hátrányos következései. — Büntető intézeteink jelen állapota. — Aazonban folytonos előhaladás. — Visszaesők elleni szigor. — A visszaesés fogalma e vonatkozásban.*

Láttuk, hogy az állam első s legfőbb feladata a büntetteket czélszerű megelőző rendszabályok által gátolni, azok forrásait eltorlaszolni, miben őt a társadalomnak is minél lelkesebben kell támogatni, hogy az eredmény annál biztosabb legyen.

De mivel a büntettek mégis, e gondoskodás daczára, gyakran fordulnak elő mindaddig, mig az ember gyarló ember marad, s mig valamely tökéletes eszményi Utópiát nem vagyunk képesek elővarázsolni a csodák világából: az a másik feladat is vár a törvényhozások- s kormányokra, hogy a büntető intézeteket s a büntetések rendszerét akként szabályozzák, hogy a büntetés alá vetett törvénsértők ne csak lakoljanak, hanem a lehetőségig javuljanak is, s a becsületes emberek társaságába, mint annak méltó tagjai, térhessenek vissza.

Mindenek előtt tisztába kell jőni a büntetés valódi céljával. — Sichart helyesen mondja, hogy az egyoldalú theoriák kizárólag s egyoldalulag alkalmazva, célra nem vezetnek. Sem az elrettentés, sem a javítás önmagában nem cél, hanem



csak eszköz arra a legfőbb célra, mely nem más, mint a jogállapot biztosítása s megvédése. Minden az erkölcsi törvény nyel nem ellenkező eszköz elfogadható s alkalmazható, ha a mondott legfőbb célnak szolgál. A régi elrettentési s az újabb javítási elméletek tanai közt közepett van az igazság, s a büntől visszajeszítő és a javító eszközök együttes alkalmazása, a szigorú fenyítéknek a neveléssel s emberbaráti bánással okos egyesítése vezethet csak óhajtott célra. Éppen úgy kell kerülni a kegyetlenkedést, a zsarnoki túlszigort, melyre az egyoldalú elrettentési elmélet könnyen csábít, mint a gyengeséget s lágy engedékenységet, melyre a javítási rendszer túlzó fanatikusai tévednek. — Komoly és szigorú legyen a büntetés, mely a büntettest éri, a mi nem zárja ki a humanitást, de kerüli annak beteg túlzását, s hatályosan érezteti a bűnössel megérdemlett büntetése súlyát. — Kellő szigor nélkül elvesztené a büntetés minden hatását s javító erejét, és gúny tárgyává lenne a gonosztevők előtt.

A büntető intézetekben a büntetés célja, egyéb okokon kívül, sokszor a miatt nem érhető el, mert a büntetéseket meghatározó törvényhozás azokat igen rövidre vagy ellenkezőleg nagyon is hosszúra szabja. Igen rövid idő alatt nem lehet javítani, de más részt az igen hosszúra szabott szabadságvesztés-büntetés is hatálytalan marad, mert a megszokás, elfásulás, a lét monotoniája elrontja azt, a mit a büntetés tartamának előbbi részében építettünk, s ez okból is ajánlata-tik a mai börtöntudomány által a feltételes szabadon bocsátás. Sokak véleménye szerint sohase kellene 10 éves elzárásnál hosszabbat kiszabni; de itt igen sok függ a módtól, mely szerint a büntetés végrehajtatik. Ha a rab egészségi állapota engedi, a büntetés rövidegét annak intensivitása által lehet pótolni, túlságos hosszúságát s monoton egyformaságát pedig a közvetítő intézetek s a feltételes szabadon bocsátás által enyhíteni.

Az alkalmazott büntetési nemek s fajok értékét s jogosultságát szintén csak az említett főcélból lehet helyesen megfejteti, mely a halálbüntetést sem zárja ki a legerősebb, legszélsőbb esetekben, ellenben határozottan elveti az ütés-verést, botozást, korbácsolást, mely az embert lealacsonyítja



s felbőszíti. — A szabadságvesztés-büntetés, mint az ma alkalmaztatik a polgárisult népeknél, igen nagy előhaladás a népek műveltségében. — Tévednek, a kik a szabadságvesztésnek mint büntetésnek súlyos voltát s hatályát nem eléggé méltányolják s azt vélik, hogy az elzárt raboknak, mert gondviselésben részesülnek, mert enni kapnak, ruháztatnak s betegség esetén gyógyíttatnak, valami irigylendő sorsuk van. Végre is az élet nem a legfőbb jó, de az életben a legfőbb jó a szabadság, s ezért az újabb kor tudománya s helyes érzéke eltalálta a legczélszerűbb büntetést: elvenni a szabadsággal visszaélő embertől a legbecsesbet, a mivel bír, a szabadságot, de egyszersmind méltóvá képezni őt annak újból élvezésére.

Az elítélt raboknál minden eszközt lehet s kell alkalmazni, mely a büntetés említett főczéljának megfelel. Az eredmény az eljárás helyességétől függ.

Lássuk már, második sorban, a törvényhozási s kormányi intézkedéseket, melyek a nálunk elfogadott büntetési rendszerben a visszaesések korlátozására czéloznak. — Kétségtelen, hogy a szabadságvesztés-büntetésnek egykori szenny-s tanyái, hol az elítéltek össze-vissza, egymással érintkezve és munka s oktatás nélkül töltötték a kiszabott büntetési időt, a javulást teljesen lehetetlenné tették, s a bűnök termékeny tenyészdei, a romlottság veszélyes fészkei voltak. — A ki a bűnnek ez államköltségen fentartott iskoláiba került, ott vagy elpusztult pizsokban és nyomorban, vagy ha büntetési idejét kiállotta, teljesen kiképzett s megrögzött gonosztevővé minősítve lépett ki a szabad életbe, hogy azonnal ismét még nagyobb büntetteket kövessen el s csakhamar ismét visszakerüljön oda, hol most már nem tanítvány, hanem mesterszerepet vihetett, s a mit elődeitől eltanult, most sikeresen adhatta tovább új tanítványoknak.

Mióta a szomorú tapasztalások arra irányozták a börtönügygyel foglalkodó emberbarátok s egyszersmind a messzebb látó állambölcsek figyelmét, hogy az említett átkos hatású eljárás helyett a büntetés czéljának s feladatának — mely nem csupán a megtorlás s elrettentés, hanem egyszersmind a javítás is — jobban megfelelő rendszer állapíttasék meg; különféle, többé-kevésbé czélszerűeknek mutatkozó rendsze-



rekkel tétettek kísérletek, melyek fő jellemvonásai: a teljes, szigorú elkülönzés (filadelfiai magánrendszer), a közösség, de hallgatással, ennek igen szigorú fentartásával s megszegés esetére kemény fegyelmi büntetésekkel összekötve (auburni, vagy hallgató rendszer), s végre az elkülönzés és közösség jól beosztott alkalmazása s a javulás arányához mért kedvezmények s a szabadéletre előkészítés fokozása (vegyes, fokozatos, úgynevezett ír rendszer). E rendszernek ismét többféle árnyalatai vannak s mindegyiknek találkoznak mai napig buzgó védői, noha ma már a vegyes rendszer diadala az egész polgárosult világban biztosítottnak látszik.

Eleinte a lehető legszigorúbb filadelfiai magánrendszernek adatott elsőség mindazok részéről, kik a közösség rossz következményeitől megijedve, ellenkező túlságba tévedtek, mert a teljes elkülönzés, miszerint az elítélt a hivatalos közegeken kívül soha semmi élő lényvel nem érintkezhetett, — leginkább látszott előmozdítani a komoly és mély magabizsallást, s lehetetlenné tenni a rossz példa s rossz oktatás veszélyét. Én magam is sokáig rajongtam a magánrendszerért, melynek ma is még igen sok hive van a legkitünőbb tudósok közt, s a legműveltebb államokban; de a tapasztalás más meggyőződésre vezetett. Mert e munkánélküli, eltompító, igen sok esetben tébolyra vezető zord magány csakhamar feltűntette kézzelfogható árnyoldalait, s e puritán rendszer, mely az akkori uralkodó vélemény hatása alatt, az 1843-iki büntető törvényjavaslat tervezői által is elfogadtatott, bár a mi Eötvös Józsefünk emberszerető lelke már akkor is határozottan rosszalta azt, mint tompa, meddő elcsüggedés s gyakori megőrülés okozóját, — kénytelen volt helyt adni más rendszereknek, s ott is, hol fentartatott, sok tekintetben mérsékeltetett, munkával való foglalkodtatás, s a nem veszélyes érintkezések bővebb megengedése által. — A tisztán keresztülvitt auburni, vagyis közös, de hallgató rendszer, mint az emberi természettel ellenkező s csak rögtön alkalmazott kegyetlen fenyíték által fenttartható, — bár néhány nagy intézetben máig is fennáll, ma már szintén túl van haladva célra jobban vezető rendszabályok által, melyek a Croftonról nevezett vegyes és fokozatos ír rendszer alkot-



részeit képezik s különféle, de lényegesen rokon árnyalatokban ma már legtöbb államban, s a mi büntető törvénykönyvünkben is elfogadtattak. — E rendszer, mely a többi rendszer egészséges és czélszerű alkatelemeinek legjavát magában egyesíti s azok hatását, a letartóztatás időszakai szerint felosztva s gondosan kombinálva, fokozatosan fejti ki, kétségkívül legbiztosabban vezet ama végcél elérésére vagy legalább megközelítésére, hogy az elítéltek a majdani kiszabadulás s a külső életbe visszalépés esetére kellőleg előkészíttessenek, a visszanyert szabadság élvezésére méltókká s becsületes munkára és kenyérkeresetre képesekké tétessenek, és így újra bűnökbe ne merüljenek s visszaesőkké ne váljanak.

A jól eltalált s jól keresztülvitt büntető rendszer, a lelkiismeretes és tapasztalt fegyházi igazgatók által gondosan alkalmazott egyénítés (individualizálás) s az észlelt egyéni különbségek alapján a kellő szigornak és humanitásnak helyes mértéke, a letartóztatás idejének czélszerű beosztása s felhasználása, a szabadságra előkészítő fokozatos bánásmód tehát kétségkívül leghatályosb eszköze a visszaesések nagy száma csökkentésének, s az emberiség nemtője örömmel veheti tudomásul, hogy nálunk is ez a rendszer lett tervezve s elfogadva a törvényhozás bölcsesége által, bár szűk körülményeink közt még teljesen életbe nem léptethetett s megfelelő helyiségek hiánya miatt nem kis részben ma is csak a papiroson maradt s a kegyes óhajtások sorában áll.

A letartóztatás egész idejére kiterjedő magánrendszer, még azon enyhített alakjában is, mint ma alkalmaztatik, szigorú, puritán egyoldalúságában egyáltalán nem vezet az óhajtott célra. Mert bár alapeszméje, hogy t. i. a bűnös teljes elkülönözöttségében magába szálljon s multat és jövőt komolyan megfontoljon, helyes pszichologiai felfogáson nyugszik is: tagadhatatlan, hogy hosszabb időre kiterjesztve, a szellemet egészen eltompítja, minden erőfeszítésre képtelenné teszi, s hatása csupán negatív, szenvedőleges, holott a cél éppen az, hogy az elzárt rab a szabad életre előkészíttessék



akarata tetterőre ébresztessék, s tevékenysége ily irányban vezettessék és fokoztassék <sup>1)</sup>).

Mig a szigorú filadelfiai rendszerben a magába szállás s bűnmegbánás és javulás célja kétségkívül jobban elérhető, mint a közösségben, s a csábítás, rontás, veszélyes érintkezések lehetetlenek, de a rabok testi és lelki egészsége kisebb-nagyobb mértékben okvetetlenül tönkre tétetik; az auburni rendszerben, a veszélyes érintkezések, a javulást megghiúsító csábítások meggátolása a szóbeli közlekedés bár mi szigorú tilalma mellett is, ki nem vihető, s a kegyetlen büntetések, melyek a hallgatás megszegőit sújtják, javítás tekintetében többet ártanak, mint használnak.

Ellenben a nálunk is szerencsésen elfogadott vegyes, vagyis fokozatos (progressiv) rendszer legjobban megfelel a kitűzött célnak, a mennyiben a magány és közös rendszer elemeiből átvéve mindazt, a mi tapasztalás szerint legjobbnak bizonyult, s ez elemeket a büntetés tartama alatt annak egymásra következő külön stádiumaiban célszerűen felhasználva, az elítélt rabot a bánásmód szigorának lassankénti fokozatos enyhítése mellett, a magánelzárás penitenciájától a teljes szabadság határáig következetesen keresztül vezet, s a szabad életre, már a szabadon bocsátás előtt elkészíti, s ahhoz megedzi, hozzászoktatja.

A vegyes, fokozatos rendszernek nálunk is elfogadott, egymás után sorban következő alkatrészei: a büntetés megkezdését képező elkülönített magánfogság, az azt követő közös fogság célszerű munkára szorítással s vallásos és erkölcsi oktatással összekötve, a közvetítő intézet, s végre a feltételes szabadságra bocsátás. A fegycenz, s börtönre és egy évnél hosszabb időre terjedő fogházra ítélt rab rendszerint (de csak úgy, ha lehet) büntetésének megkezdésekor magánzárkába helyeztetik el, s ha három évig vagy ennél hosszabb ideig tartó fegyházra ítéltetett, egy évig, a három évnél rövidebb időre ítélt pedig, kiszabott büntetése tartamának egy harmadrésze alatt, a szabályokban megengedett látogatások, az

---

<sup>1)</sup> L. a büntető törvény nagy elmeállal írt indokolását a törvénykönyv nagytudományú szerkesztője, Csemegi Károlytól.



iskola, isteni tisztelet és szabad levegőn időzés kivételével, — mindenkitől elkülönítve, éjjel s nappal magán elzárásban tartatik és munkáját is a zárkában végezi, (btk. 30., 37., 40. §§.). Ez a magába szállásra, a megtörődésre, a bűnbánatra szánt idő, mely, a lelkész, tanító, orvos, s felügyelő személyzet látogatásai, az isteni tisztelet és szabad levegőn engedett egy-két órai séta mellett, s ezek által enyhítve, nem elég hosszú arra hogy a fogoly lelki eltompulását vagy éppen tébolyát idézze elő, de legtöbb esetben elegendő lehet, hogy, a rabhoz intézett jó tanácsok, s vallásos vigasz támogatásával, a komoly magába szállás célját foganatosítsa, vagy legalább sikeresen előmozdítsa.

A magánelzárás kiszenvedése után következik a közös fogság stádiuma, melyben a foglyok nappal közös munkatermekben dolgoznak s a fősúly a munkáltatásra van helyezve, és csak éjjelre különíttetnek el s záratnak magánzárkákba feltéve, hogy ilyek elegendő számmal léteznek. — A munkára oktatás, különösen oly munkák betanulása s azokban elsajátított képesség s ügyesség, melyeknek a szabadult rab majdan hasznát veheti a szabad életben, legjelentékenyebb óvszer a félt visszaesések ellen <sup>1)</sup>).

Igy kellene ennek, az elfogadott rendszerhez képest, eszközöltetni, azonban ma még, a fennálló intézetekben nincsenek elegendő számú magánzárkák, a törvényparancsolta rendszer megvalósítására. Sem az intézetekbe hozott fegyenczek teljes száma, a mondott időre magánzárkákba nem tétethetik, sem a közösen dolgozó foglyok éjjelre egyes zárkákba el nem különíttethetnek, a mi, a hálótermek túltömöttsége és a kellő felügyelet lehetetlensége mellett, természetesen tiltott és veszélyes érintkezésekre, összebeszélésekre, tervezésekre és csábításokra ad alkalmat, s az óhajtott javítás lényeges akadályát s a visszaesések termékeny forrását szolgáltatja.

Lássuk a statisztikát <sup>2)</sup>:

<sup>1)</sup> L. a »Rabmunka« című értekezésemet, melyet az Akadémiában 1888-ban volt szerencsém felolvasni.

<sup>2)</sup> L. a m. kir. igazságügyminisztérium működése 1875—1887. II. k. statisztikai táblázatok. Budapest, 1888. E lelkiismeretesen végzett nagyszerű munkát nem lehet eléggé magasztalni.



Hazai fegyintézeteinkben a rendelkezésre álló magán-zárkák száma:

	sötét zárkák	világos zárkák	összes szám
1. Illava .....	5	31	36
2. Lipótvár .....	8	73	81
3. Márianosztra .....	9	—	9
4. Munkács .....	5	14	19
5. Nagyenyed .....	2	68	70
6. Sopron.....	11	675	686
7. Szamosújvár .....	5	24	29
8. Vác .....	3	34	37
	48	919	967
9. a szegedi kerületi börtönben .....	5	71	76

Az elítéltek létszáma pedig (1886-ban):

	összes létszám	ebből büntetését megkezdő
1. Illava .....	674	61
2. Lipótvár .....	949	240
3. Márianosztra .....	600	204
4. Munkács .....	715	216
5. Nagyenyed .....	454	145
6. Sopron .....	308	308
7. Szamosújvár.....	881	266
8. Vác .....	1043	292
	4624	1732
A szegedi börtönben ..	654	254

Látszik ez adatokból, hogy 5624 fegyencz részére, kiknek a törvény szerint, a büntetés javítási célja tekintetéből, elkülönözött zárkákban kellene az éjjel tölteniök, s büntetését megkezdő 1732 fegyencz részére, kiknek egyenkint elkülönözve kellene kiállniok büntetésidejöknek a törvényben kijelölt első stádiumát, csak 967 zárka áll rendelkezésre s ezek közül is 48 csak fegyelmi büntetésekre szolgáló sötét zárka. — Ha pedig a legújabban teljesen szabályszerűleg s a törvénynek megfelelőleg épített s berendezett, s kifogás alá csak egészségi tekintetben vehető soproni fegyház 686 zárkáját



az összes számból levonjuk, mely az ottani fegyenczek részére elegendő, a többi fegyintézetekben 1886-ban elhelyezett, összezsúfolt 5316 fegyencz<sup>1)</sup>, s ezek közt 1414 büntetését megkezdő fegyencz számára csak 244 világos magánzárka esett, s az arány egyes intézetekben még sokkal rosszabb, mert pl. Illaván, hol éppen a legveszélyesebb elemek gyűlhelye van, 674 fegyenczre csak 31, Vácson 1043 fegyenczre csak 34 magánzárka található, a maria-nosztrai női fegyintézetben pedig egyetlen világos magánzárka sincs. Országszerte tehát 6 fegyenczre, és a soproni intézet kihagyásával, 22 fegyenczre esik egy magánzárka, s 5624 fegyencz közül 4705-re nézve a törvény rendelete végre nem hajtható. A rabok éjjelre elkülönzése csak a soproni fegyházban lehetséges, másutt teljesen hiányzik az életben s gyakorlatban. Ez állapotok nyilván ellentétben vannak a törvény bölcs rendeleteivel, s nem engedik ezeket valósággá lenni.

A büntetés javítási céljának elérésére, s ez által a visszaesések számának kevesbítésére szükséges eszközök során tehát fő-főhelyen áll az elfogadott büntetési rendszernek szabatos keresztül vitele.<sup>2)</sup> Mert a választott, bár elméletben legjobb büntetési rendszernek csak úgy lehet óhajtott sikere, ha az a maga egészében s összefüggésében hajtatik végre. De nálunk a kontemplált rendszer, melynek helyességét fentebb kiemelttem, ekkorig még csak igen tökéletlenül, mondhatni, csak törekedéseiben van végrehajtva. — Megfelelő

<sup>1)</sup> T. i. az 5624 összes számból levonva az akkor a soproni új fegyházban elzárt 308-at.

<sup>2)</sup> L. dr. Balogh Jenő: *Börtönügyi viszonyaink reformjához*. Magyar jogászegyleti értekezések IV. k. 6-dik füzet. Budapest, 1888. Alapos szakismerettel s meleg ügyszeretettel írt munka, mely fiatal szerzőjének ugyancsak becsületére válik. — Dr. Mayer S. *Die Entwicklung der Justizgesetzgebung in Ungarn mit besonderer Rücksichtnahme auf das Gebiet des Strafrechts und Gefängniswesens*. Wien, 1888. Új bizonyossága a t. szerző buzgó érdekeltségének, melylyel hazánk jogélete iránt viseltetik s annak ismertetésében fáradhatatlanul dolgozik. — Hálaival említem még *László Zsigmond* igazságügyminiszteri tanácsos s a börtönügyi osztály főnöke, továbbá *Székely Ferencz* helyettes főállamügyész, s *Kelemen Mór* kúriai bíró tanulságos útmutató, mélyreható munkáit.



épületek hiányában a szabadságvesztés-büntetésnek törvényünkben felállított (az államfogház-büntetést, mint különleges custodia honestát ide nem értve) három neme: a fegyház, börtön és fogház, melyek súlyosságra s jellegre nézve, a büntetendő cselekményekhez képest, lényegesen különbözők, ma még sok esetben csak a papiroson, a bírói ítéletben vannak elkülönítve, az életben s valóságban pedig, a rendszernek teljes felforgatásával, kénytelenségből, össze-vissza vegyítettnek, s a fegyházra ítélték, a túltömött, elégtelen fegyházakban üres hely nem lévén, kerületi börtönben sőt törvényszéki fogházakban s a sokkal kisebb bűnös és más eljárás alá tartozó rabokkal, foglyokkal, sőt itt-ott vizsgálati foglyokkal is együtt s vegyesen záratnak el; úgy szinte a büntettek miatt börtönre ítélték a fogházakban a foglyokkal együtt töltik büntetési idejüket, alávetve a különféle büntető intézetek saját rendszerének, melyekbe történetesen jutottak, s nagy és kis bűnösök, fegyenczek, rabok, foglyok a büntetőtörvény gondolata s intentiója ellenére, teljesen egyenlő bánásmód mellett, a mely reájok nézve majd túlszigorú, majd túlenyhe s vannak esetek, hogy a fogházakban elzártak határozottan kedvezőtlenebb helyzetben vannak, mint a fegyházban levők s a fegyházba szállíttatásukat, helyürülés esetében, óhajtva várják.

A fegyintézetek száma vagy legalább befogadási képessége, hazánkban a szükségnek meg nem felel; mert habár a fennálló intézetek túl vannak népesítve, még se szállítható minden fegyházra ítélt büntetett fegyintézetbe. A túltömött-séget bizonyító számok ime következnek:

	befogadási képesség	1886. év végén elhelyezett fegyenczek száma
Illaván.....	498.....	596
Lipótvároott.....	631.....	709
Munkácson.....	375.....	508
Szamosujvárt ....	630.....	634
Vácson.....	695.....	735
Nagyenyeden.....	313.....	333
Márianosztrán ...	317.....	416
	3459	3931



Ennek daczára, hogy a fegyházak, a rend és egészség rovására, ily túltömöttek, az e célra kijelölt törvényszéki fogházakban 1886. végén 2222 olyan elítélt volt elhelyezve, kiket fegyházba kellett volna elhelyezni.

Ily állapot, a fokozatos rendszerre alapított, s háromféle, különböző jellegű és súlyú büntetésnemeket felállító büntetőtörvény túlkorai életbeléptetésének, mielőtt t. i. a végrehajtáshoz szükséges épületek s előkészületek, kellő számú magánzárkák, s közvetítő intézetek, és alkalmas munkahelyiségek elkészültek volna, — természetes következése, — kétségkívül s minden szakember egyetértő véleménye szerint, a büntetés hatályosságát veszélyezteti, a javítás következetes keresztútvitelében végzetes akadályul szolgál s így a visszaseséseket szaporítja.

Hogy a fegyházakra nézve jelzett, a túltömöttségből, s a magánzárkák meg nem felelő számából eredő hiányos és ki nem elégítő állapotok az ország 67 törvényszéki s 380 járásbírósi fogházaiban, melyekben 1886. év utolsó napján 9423 jogérvényesen elítélt, s 3792 jogérvényesen még el nem ítélt, összesen tehát 13,215 egyén volt letartóztatva, — még sokkal nagyobb mértékben mutatkoznak, azt mindenki tudja, a ki e fogházakat meglátogatta. — Elismeri azt maga a miniszeri jelentés is.

A javulás azonban a magánzárkák számát illetőleg, az újabb években, az előbbi állapothoz képest szembetűnő. 1882-ig összes fegyintézeteinkben 4000-nél nagyobb fegyenczélszám mellett csak 78 magánzárka volt; jelenleg a magánzárkák száma, mint fentebb kimutattam, 967, legújabbban pedig Illaván, hol erre legnagyobb szükség van, 186 magánzárka készül. — Fontos javítás továbbá a közös használatra szolgáló helyiségek czélszerűbb átalakítása. Több fegyintézetben a munkatermek a főépületből áttétettek a körfalon belől levő udvari barakkféle műhelyekbe, a mi egészségi, tisztasági s tűzbiztossági szempontból igen hasznosnak bizonyult. A régi munkatermek s túlságosan nagy (30—40 személyre is szolgáló) hálótermek pedig, a hol lehetett, 4—5 személy számára rendelt kisebb helyiségekre osztattak fel, így pl. Vácson 42 nagy és czélszerűtlen tereméből 132 kisebb és csoportos



elkülönítésre s osztályozásra alkalmas helyiség lett alakítva. S ha tagadhatatlan is, hogy a fegyházak nagy része, a rendelkezésre álló helyiségek hiánya s a törvény intézkedései végrehajtásának lehetetlensége miatt a czélnak meg nem felel, s a törvényszéki fogházak, kevés kivétellel, sokféle kifogás alá esnek: a fegyházakban s kerületi börtönben behozott rend, fegyelem és tisztaság teljes elismerést érdemel, s e részben a fogházak is folytonos haladást és javulást mutatnak, bár itt ott még egészen kezdetleges, a régibb időből átöröklött, s hogy kemény, de igaz kifejezést használjak, undorító állapotban vannak.

Következik a harmadik fokozat, az úgynevezett *közvetítő intézet*. Azok, a kik legalább 3 évi fegyházra vagy börtönre ítéltetvén, büntetésök két harmadrészét kitöltötték, s még az életfogytig tartó fegyházbüntetésre ítélték is, büntetésök tizedik évének kitöltése után, de csak, ha szorgalmok s viseletök által a javulásra alapos reményt nyújtottak, büntetésök hátralevő részének kitöltése végett közvetítő intézetbe szállíttatnak, a hol szintén munkával foglalkodtatnak, azonban enyhébb bánásmódban részesülnek, mit a felügyelő bizottság meghallgatása után, a miniszter rendel el. — Ha azonban a közvetítő intézetben fegyelmi vétséget követnek el, a fegyházba vagy börtönbe visszaküldetnek (44—47. §§.).

Ilyen közvetítő intézet nálunk a büntető törvény életbe léptetésekor éppen nem volt előkészítve, de mostan már kettő van: az 1884. évben megnyitott *kis-hartai* és az 1885-ben felállított *váczi*. A két közvetítő intézetben elhelyezett rabok összes forgalmi száma 1886-ban 259, a kis-hartaiban 122, a vácziban 137. — Ezek közül mindössze 3 volt fegyelmileg büntetve, az is csak dorgálásra.

A két közvetítő intézetnek némileg különböző jellege van. A korábban felállított kis-hartai, minden más büntető intézettől elkülönítve s külön igazgatóság alatt áll: míg a váczai az ottani fegyházzal összeköttetésben, a fegyházi igazgató által kezeltetik. A kis-hartai 170 hektárnyi térfogatú gyarmat, hagyomány útján jutott az állam birtokába oly kikötéssel, hogy rajta földműveléssel foglalkodó letartóztatási intézet állíttassék fel. Itt az igazságügyi kormány »mint a



működéséről szóló többször idézett gazdag és tartalmas jelentés mondja» abból a nézetből indult ki, hogy a közvetítő intézet erkölcsi hatását oly elítéltek magaviselete alapján legyen képes megbírálni, kikre nézve a fegyintézeti kényszer kötelékei majdnem egészen fel vannak oldva, s kikre az eddigi szigorú letartóztatási helyöktől való eltávolítás a bizalom feltűnő jelét hordja magán. E nézetnek felel meg a kis-hartai földművelési rab-gyarmat egész építése s berendezési módja, mely eltér a fegyházétól.<sup>1)</sup> A vácsi közvetítő intézetnél, mely a fegyház mellett s a fegyház igazgatósága alatt áll, nem oly feltűnő a fokozati különbség a közvetítő intézeti s fegyházi szigor s eljárás között, bár itt is némi bizalmat élveznek, a szabadban s kevésbbé szigorú felügyelet alatt dolgoznak a bérbevelt 4 hektár térfogatú kertben. — Természetes, hogy a kis-hartai közvetítő intézetben lévők, ez intézet szervezeténél s fekvésénél fogva, élénkebben érezhetik a törvény kedvezményét. — A szabadság ily nagyobb fokának élvezése nem vezetett visszaélésekre, s nagyobb rendetlenségek nem tapasztaltattak: csak legutóbbi időben volt eset, hogy Hartáról három rab megszökött. Legújabbán egy harmadik közvetítő intézet is nyílt meg a lipótvári fegyház mellett, bizonyoságául, hogy a szükséges kiegészítések folyton, bár lassanként, előre haladnak, s az igazságügyi kormány minden lehetőt elkövet, hogy a törvény végrehajtásának eszközeit előteremtse.

Hiánynak kell jelezni a közvetítő intézetek tekintetében, hogy mindkét ekkorig fennálló közvetítő intézetünk földművelésre s kerti munkára van berendezve, s kézműiparral foglalkozó közvetítő intézetünk nem volt. A lipótvári új intézet e hiányon segíteni fog.

A negyedik fokozat végre a föltételes szabadságra bocsátás, mely már legközelebb áll a teljes szabadsághoz. A közvetítő intézetekben elhelyezett egyének ugyanis, ismét az alatt a feltétel alatt, ha jó magaviseletök és szorgalmok által a javulás reményét megerősítették, s büntetésük háromnegyedrésztét, az életfogytiglani fegyházra ítélték pedig a fegyházbüntetés 15 évét kitöltötték, az igazságügyi kormány által, saját kérel-

<sup>1)</sup> Részletes leírását l. az említett Jelentésben I. k. 164. l.



mökre s a felügyelő bizottság ajánlatára feltételes szabadságra bocsáthatók. Sőt, a közvetítő intézet közbülső fokozata nélkül is, feltételes szabadságra bocsáthatók, hasonló feltételek s módozatok alatt, azok is, kik három évnél rövidebb fegyházra, vagy egy évet túl nem haladó börtönre vagy más szabadságvesztésre ítéltettek, ha büntetésök háromnegyed részét kiállották. Ezek a tartózkodási hely, viselet s életmód tekintetében külön rendőri szabályok alatt állanak, melyek megsértése esetében feltételes szabadságuk visszavonható s az ítéletben megállapított büntetés megszakított végrehajtása folytattatik, feltételes szabadságban töltött idejük a büntetésbe nem számíttatván (48., 50. §§.).

A feltételes szabadságra bocsátottak száma 1880<sup>o</sup>/<sub>1</sub>-ben 828, 1882-ben 448, 1883-ban 611, 1884-ben 842, s 1885-ben 1188, 1886-ban 1160 volt, és így a büntető törvény életbe léptetése óta 1886. év végeig összesen 5077 egyén bocsájtatott feltételes szabadságra. Az utóbbi évről 777-nek magaviselete volt dicséretes, a többi középserű; nyom nélkül eltűnt 6; a szabadon bocsátás kedvezménye visszavonatott 10-től, — s mindez kedvező arálynak s általában az intézmény hatása igen kielégítőnek mondható; mert mind a mellett, hogy a kormány nagy óvatossággal és szigorral jár el a feltételes szabadonbocsátások engedélyezése körül, s csak oly elítélteket részesít e kedvezményben, kik erkölcsi romlottság jeleit nem adták s inkább csak szenvedély által ragadtattak az elkövetett bűntettekre: a feltételes szabadságra bocsátás eseteinek száma évről-évre növekedik, az illetők magaviseletéről szóló jelentések túlnyomó száma megnyugtató; a kedvezmény visszavonásának szüksége csak ritkán fordul elő (alig több 1<sup>1</sup>/<sub>2</sub> perczentnél); s az elbocsátottak jelentékeny száma család-alapítás vagy a katonaságnál tanúsított jó viselet által magát a visszanyert szabadságra méltónak bizonyította, mint ezt a vonatkozó statisztikai táblázatok mutatják.

A szabadságvesztés büntetés tartama alatt is, a nemezebb ösztönök s törekvések ébrentartása végett, osztályok állíttatnak fel s a jó viseletű elítéltek alsóbb osztályokból felsőbb és több-több kedvezménnyel kecsegtető osztályokba soroztatnak. E fokozatos rendszernek alapeszméje a remény



folytonos táplálása, a minek eszközei: a nemesebb becsvágyat élesztő előléptetésen fölül is, apróbb jutalmak s kedvezmények kiosztása, mi által a foglyok példás viseletre serkentetnek, hogy lassankint életre keljen s gyökeret verjen lelkeikben a hit s meggyőződés, hogy a jó viselet, munkásság s kötelességteljesítés haszonnal is jár s leghatályosabb mód a jól megérdemelt előnyök megszerzésére. S ez által egyszersmind az eljárás unalmas, az érzékeket eltompító egyformasága helyett mely a lelket leveri, az akarat erejét lehangolja, némi élet, mozgás, változatosság hozatik be a szomorú falak közé, a kilátásba helyezett elismerés, méltatás és jutalmak által a foglyok lelki tevékenysége folyton ébren tartatik, a jó akarat fokoztatik, míg ellenben a rossz viseletűek, a javulás jelét nem mutatók büntetéséről a terhesebb munka, s kedvezmények és jutalmak elvonása által szintén gondoskodva van. Erre természetesen szükséges, hogy a felügyelő személyzet a foglyok viseletét folyton szemmel tartsa, s azoknak nem csak külső viseletét, rend és engedelmesség tekintetében, hanem érzületök átalakulását, lelkületök változásait is gondos figyelemmel kísérje, a minek elérése csak magasabb képzettségű, mély belátású lelkiismeretes intézeti igazgatók s lelkészek által lehetséges.

A törvényhozás ily nemes és bölcs törekvéseit kiegészítik az igazságügyi kormány hasonló célú s az eljárás részleteit szabályozó rendeletei s utasításai, nevezetesen Pauler Tivadar szép emlékezetű igazságügyminiszterünknek 1880. augusztus 9-én kelt 2106. számú körrendelete, a büntető törvényben megállapított büntetések végrehajtása tárgyában, melyben a javító rendszer hatályosítása végett megalkotott óvó intézkedések, a törvényes kedvezmények szabályozatnak, melyek, ha ekkorig egész teljességökben minden büntető intézetben végre nem hajtottak is, de legalább részben s helyenkint már is valósultak s életbe léptek.

Előbb, midőn még rendezett, fokozatos büntető intézeteink, úgymint külön-külön jelleggel bíró fegyházak, börtönök és fogházak nem voltak: a szabadságvesztés-büntetés egyenlő szigora érte a leghosszabb időre ítélt s feltevőleg az erkölcsi romlottság legmélyebb fokára súlyodt egyéneket, s az arány-



lag enyhébben büntetett kisebb bűnösöket, kikről föl lehetett tenni, hogy még kevésbbé megromlottak s javulásra fogékonyak. Mindezek egy helyre voltak zárva, egyazon szűk helyiségekben összetömve. Az említett miniszteri rendelet gondoskodni akart, (de mily nagy mértékben kellett e gondoskodás üdvös hatályának megfelelő helyiségek hiánya miatt eltörpülni), hogy a különféle tekintetek alá eső egyének ne szállíttassanak vegyesen s ne kevertessenek össze, hanem a legsúlyosabban terhelt s fegyházra ítélt bűnösök, a mennyire csak a hely engedi, az illavai, munkácsi és szamosújvári fegyházakba vitessenek, míg a börtönbüntetés a kerületi börtönökben, s csak a mennyiben ezek elegendők nem volnának, erre különösen kijelölt törvényszéki fogházakban hajtassék végre. E célra a miniszter akkor a váci és lipótvári országos fegyházakat, s a nagyenyedi fiókbörtönt kerületi börtönökké alakította át s ezenfelül 24 törvényszéki fogházat jelölt ki. A nőkre nézve a fegyenczek, azaz fegyházra ítélt elkülönzése a raboktól, a foglyoktól azaz: a börtönre s fegyházra ítéltektől meg nem történhetett, s ezek ma is vegyesen vannak elzárva a mária-nosztrai női büntető intézetben. A reform életbe léptetése tehát, a lehetőséghez képest, megkezdett, de csak fokonként vitethetett előbbre, s az állapot időközben a 686 magánzárkával ellátott soproni fegyház, s a szegedi kerületi börtön felállítása, továbbá a magánzárkáknak a többi büntető intézetekben eszközölt tetemes szaporítása által nagy mértékben javult. Azonban, mint az előbb sajnosan említettem, az állapotok még ma e részben igen tökéletlenek, s az ország pénzügyi helyzetében egyhamar nem is várható, hogy egészen átalakíttassanak. — De ezúttal sem hallgathatom el a már többször hangoztatott megjegyzést, hogy e téren, éppen az állam s társadalom jól felfogott érdekében, fukarkodni nem lehet, s az e célra szükséges költségek bármely más téren inkább nélkülözhetők. Bár jelentékeny, de mégis csekély összeg az égető szükséghez képest, a mit az igazságügyminiszter saját dicséretes kezdeményezése s az 1887-iki 8-dik törvény folytán a büntetésül befolyt pénzekből s elkobzásokból erre fordíthat. A börtönügy, helyesen felfogva, első rendben nem a humanizmus s éppen a beteges túlzó humaniz-



mus ügye, mint az álpróféták hirdetni szeretik, hanem egyenesen a társadalmi önérdek, önvédelem, önbiztosítás ügye, nélkülözhetetlen beruházás, melynek megtagadása az állam legfőbb célját, a közbiztosságot, rendet s nyugalmat veszélyezteti.

Mindaz, a mit az említett körrendelet második mellékletének 3-ik §-a az országos fegyintézetek feladatául tűz ki, t. i. a fegyenczek pontos és szüntelen felügyelet alatt tartása, szigorú fegyelemhez szoktatása, beható vallásos nevelése s oktatása, folytonos czélszerű munkával foglalkodtatása s mindez említett tényezők és példás rend általi erkölcsi javítása, — megannyi óvszerek a visszaesés ellen. Nevezetesen: a 7-ik §-ban meghagyatik, hogy a fegyenczek előéletére s jellemére vonatkozó adatok a fegyházi tisztviselőséggel, igazgatóval s lelkészszel közöltessenek, hogy a javítás céljának megvalósítására hivatott közegek azok múltját, viszonyait, lelkületét lehetőleg megismervén, mindjárt a beszállítás idejétől kezdve alapos osztályozás eszközölthessék, s az igazgatóság, melynek bölcsességétől s ügyességétől függ legnagyobb részben az óhajtott eredmény, az egyének elkülönzése s veszélyes érintkezések meggátlása tekintetében lehető legezélszerűbben intézkedhessék. Az elítéltek (17. §.) munka közben, és a séta alatt s éjjelre is, a mennyire lehetséges, megfelelő osztályokba soroztatnak: első osztályba jönnek a 24 évesnél fiatalabb fegyenczek, kikről feltehető, hogy kevésbbé romlottak; másodikba az idősebbek, harmadikba a visszaesők, s ezen felül az igazgatóra van bízva, hogy a műveltebb egyének számára külön osztályt, továbbá az elkövetett bűntettek neme s a letartóztatás ideje alatt mutatott magaviselet s erkölcsi javulás foka szerint még más osztályokat is alakíthasson. Emez egyes osztályok aztán isteni tisztelet s oktatás alkalmával, séta közben, s foglalkodás nélküli minden más időben feltétlenül elkülönzendők. — A fegyenczek napi rendjét s a házszabályokat megállapító 72. s 73-ik §-ok gondoskodása kiterjed mindamaz eszközökre s módzatokra, melyek által a fegyenczek egymással való veszélyes érintkezése meggátoltassék, s az, a mi a filadelfiai magánrendszernek legfőbb célja s érdeme, a közösség elfogadott rendszerében is legalább



megközelíttessék. Folytonos felügyelet alatt állanak úgy a nappali munkatermekben, mint az éjjeli hálószobákban, a sétáknál, az iskolában s imaházban. Csendesen kell lenniök munka, séta, öltözés s vetkőzés közben; munka alatt csak annyit szabad beszélniök, a mennyi a közös munka bevégzéséhez okvetetlenül megkívántatik; titkosan vagy jelek által beszélni, az ablakon kinézni s kiszólni szigorúan tiltva van, valamint a lefekvés i dő után járkálni, beszélgetni, az éjjeli csendet zavarni: a hálóterem mindig világítva van, minden fegyencznek külön s a többiektől legalább is egy méternyi távolban álló ágya a közös hálóteremben, s egy ágyba többnek feküdni szigorúan tiltatik. Ehhez természetesen megfelelő tág helyiségek szükségesek, s a mennyiben ilyek rendelkezésre nem állanak, az üdvös rendelet nagy része, a szabályok megszegését követő szigorú fegyelmi büntetések daczára is, fájdalom, csak papiroson marad. Legfőbb feladat e tekintetben, mint már említém, kellő számú magánzárkák létesítése, melyek száma lehetségessé tegye a törvény ama rendeletének valósítását, hogy a fegyenczek éjjelre elkülönöztessenek. Most, ezek nem létében, a közös termék, a szigorú rendeletek daczára, a veszélyes érintkezéseket meg nem szüntetik; a közös hálószobák sok helyütt szűkek s túltömöttek; a parancsolt szigorú felügyelet megghiúsúl, az örök sok esetben álmosak, fáradtak, restek, s így az érintkezések gyakori lehetsége, tapasztalás szerint, meg nem gátolható, és kikerülhetetlen, hogy a ravaszabb, furfangosabb fegyenczek össze ne sűgjanak, eszméket ne cseréljenek, terveket ne koholjanak. Különben hogy jöhetett volna létre az illavai veszélyes lázadás? — hogyan mutatkozhatnának oly gyakori jelenségek, hogy a kiszabadult fegyenczek előre kitűzött helyeken csakhamar találkoznak s előre megbeszélt bűnös terveiket végrehajtják, mig, mint visszaesők, ismét a büntető bíró elé kerülnek?

Illaváról lévén szó, nem lehet mellőznöm annak megemlítését, hogy aligha mondható czélszerűnek a legveszélyesebb, legmegromlottabb gonosztevőknek, kik közt egy sincs 5 évi fegyházon alúl büntetett, egy intézetben összezsúfolása, főleg ha ez intézet kellő számú magánzárkákkal sincs ellátva.

A szükséges elkülönzésre vonatkoznak még azok a



§-ok is, melyek szerint az elítéltek az intézet falain kívül csupán közmunkára s csak úgy alkalmazandók, ha őket a többi munkásoktól el lehet különözni, ily esetben a fegyenczek a raboktól és foglyoktól szintén elkülönzendők (31., 29., 37., 40. §§.). — Ugyancsak ide tartoznak a levelezés s látogatások korlátozására vonatkozó 67. s 68-ik §-ok is. Az elítéltek csak hitveseikkel s rokonaikkal levelezhetnek s e leveleket is, elküldés előtt, az igazgató elolvassa. A látogatások csak az igazgató engedelmével és szigorú felügyelet alatt történnek; a beszélgetés csak intézeti hivatalnok jelenlétében s ez által értett nyelven, hangosan folyhat, egymásnak semmit át nem adhatnak stb. — Ugyan e rendeletben a vizsgálati foglyokra s előlegesen letartóztatottakra nézve is meg van hagyva, hogy a mennyire csak a hely megengedi, elkülönítve s osztályozva tartassanak, tekintettel az illetők életkorára, előbbi erkölcsi viseletére, műveltségi fokára s társadalmi állapotára, és pedig nem csak a hálósobákban, hanem munka és séta alatt is, a mi igen fontos, mert ha a letartóztatott egyének már a vizsgálati fogságban megromolnak, a büntető intézeteknek javításukra irányzott gondoskodása elkésettnek tekintendő.

Az ébresztő, felbátorító, s remény által tápláló fokozatos rendszernek egyik vezéreszméje a szorgalmas munkának s jó magaviseletnek ígért jutalom. E tekintetben is osztályok állanak fenn. Az első s második osztálybeliek a munka tiszta jövedelmének  $\frac{1}{5}$ -ét s  $\frac{1}{6}$ -át kapják, míg a harmadik osztálybeliek ily kedvezményben személyesen nem részesülnek s jutalom-hányaduk az intézeti segélyalap javára esik. A visszaesők a harmadik osztályba tételnek s bezáratásuktól számítva fél évig ott maradnak, s a 21. §. szerint a többieknél szigorúbb bánásmódban részesítendők s minden kedvezményből szigorúan kizárandók.

A kiszabadúltakra vonatkozó törvényhozási gondoskodás tényezői közé tartozik az az intézkedés (33. §.), miszerint az elítéltek, hogy kiszabadulásuk után rögtön ellátás nélkül ne maradjanak, jól végzett munkájok után pénzbeli jutalmat kapnak, melyet büntetési idejük leteltéig nem vehetnek kezökhöz, hanem az javokra iratik az erre rendelt könyvben s gyümölcsözőleg kezeltetik, és végrehajítás alá nem eshetik



(35. §.); — a kereset  $\frac{1}{5}$ -öd részét azonban a kittűő jó viseletűek, s  $\frac{1}{6}$ -od részét a megrovás alá nem eső többiek, tehát a rossz viseletűek kivételével, bizonyos helyes és megengedett czélokra fordíthatják. A visszaesők, beszállíttatásuktól fogva egy éven át jutalom czímén, semmit sem költhetnek el, s azon-túl is a keresménynek csak  $\frac{1}{7}$ -ed részét (37. §.). — A félretett munkajutalom kamatai azonban az elítélteket nem illetik, hanem a kiszabadúlt, de csak javulásuk kétségtelen s az igaz-gatóság, a lelkész s tanító által bizonyított jeleit adó szegény fegyenczek felruházására s 20 frtot túl nem haladható mér-sékelt segélyezésére fordíttatnak. A kiszabadúltak e pénzből csak annyit kapnak kezeikhez, a mennyi megteendő útjokra szorosan elegendő, a többi pénz megjelölt tartózkodásuk helyének előljáróságához küldetik s ott adatik át nekik. A miniszteri rendelet, igen helyesen, a segélyezés körüli eljá-rásra nézve minél nagyobb óvatosságot tanácsol, mert ke-vésbbé óvatos eljárás a szabadúltak részéről sok visszaélésre s így a törvény szándékával homlokegyenest ellenkező ered-ményre vezethet. — A szabaduló rab, letartóztatása utolsó napjaiban jó tanácsokkal láttatik el, a 85. §. szerint az illető lelkésznek köteleességévé tétetik, hogy neki jövő életére nézve komoly intéseket s a jóban erősítő, bátorító oktatást adjon. A 86-ik §. szerint ama község előljárósága, hol a szabadúlt letelepedni szándékozik, értesítést nyer az egyén magavisele-téről s erkölcsi minőségéről. A 87. §. szerint a kibocsátott rab, ha jó magaviseletet tanúsított, útlevéllal láttatik el, és sza-badon megy; ha pedig a javulásnak biztos jeleit nem adta, s a közbiztosságra veszélyesnek találtatik, rendeltetése helyére tolonczoltatik. Az elsajátított iparágban szerzett ismereteiről s erkölcsi viseletéről mindenik bizonyítványt kap. — Mindeme bölc s intézkedések a legjobb törvényekkel bíró államokban fennállókkal egy magaslaton állanak.

2. A törvényhozási intézkedéseknek egy másik része az által hat a visszaesések számának kevesbítésére, hogy a visszaesőket a bíróval keményebben büntetteti, mint azokat, kik első ízben állanak a bíróság előtt, s a büntető intézetek-ben is szigorúbb bánás alá veti s egy időre a rendes kedvez-ényekből kizárja s azokban kisebb mérvben részelteti.



Némely büntető törvényekben a visszaesésről külön fejezet szól; a mienk az 1843-iki javaslatot követve, s a német büntető codex sem foglalja e tárgyat külön fejezetbe, hanem az egyes büntettek s vétségekről szóló különös (második) részben jelöli meg azokat s az azokkal rokon természetű büntetteket s vétségeket, melyek ha visszaesők, azaz oly egyének által követtetnek el, kik e cselekmények miatt már büntetve voltak, a rendes büntetésnél súlyosabb büntetés alá esnek, -- s a visszaeséstől való elrettentés céljából, kimondja, hogy vagy a cselekménynek büntető jogi természete változik meg, t. i. a vétség büntetté minősül, s a büntetés neve is ehhez képest határoztatik meg, t. i. fogház helyett börtön, börtön helyett fegyház, vagy a büntetés foka és mérséke szigoríttatik.

Itt fordul elő a fontos kérdés, hogy mi tekintessék a büntetés szigorítását maga után vonó visszaesésnek? — Legszélesebb értelemben véve, visszaesésnek nevezhető minden, bárminemű ismételt megszegése a büntető törvénynek, s visszaeső volna az, ki egyszer verekedett, másszor csalt s ismét lopott vagy rabolt. Szorosabb értelemben azonban csak azok tekintetnek visszaesőknek, kik ismételve egynemű vagy legalább hasonló, rokon természetű vétségeket vagy büntetteket követtek el, s így csak a tárgy és az indító okok vagy rúgók ugyanazonossága vagy legalább hasonlatossága állíttatik fel a visszaesés tényező elemeül, s a büntetés ez alapon alkalmazandó szigorításának feltételeül. E, véleményem szerint is helyesebb, sőt egyedül helyes módszert fogadta el úgy az 1843-iki magyar javaslat, mint a magyar büntető törvénykönyv, s kevés kivétellel (a belga büntető törvény kivételt képez) a többi újabb büntető codex is. A belga codex rendeletei a visszaesésre nézve igen szigorúak. Az a visszaesést legszélesebb értelmében veszi; ott a büntetést szigorító visszaesés: bármily büntett elkövetése egy előbbi büntetben lett elítéltetés után s a büntettek ugyanazonossága vagy rokon, hasonnemű természete nem kívántatik meg a visszaesés fogalmához. — E túlszigorú felfogás, véleményem szerint is, nem helyeselhető. A visszaesők szigorúbb büntetésének jogalapja nem lehet más, mint a tettes akara-



tának makacs, daczos s javulásra semmi hajlamot nem mutató átkodottsága; az a szomorú tapasztalás, hogy az általa elkövetett törvényszegésért reá már egy vagy több ízben kimért büntetés nem volt képes őt ugyanazon vagy legalább hasonló indokokon alapuló törvényszegéstől visszatartani. — E felfogáson túl menni s oly cselekményeket, melyekben az akaratnak nem egyazon gonoszsága nyilatkozik, azonosítani s párvonalba tenni kétségtől elhibázott büntetési politika volna; mert pl. mi közössége s összefüggése van a verekedésnek, emberölésnek, mely vad indulat felhevüléséből származik, vagy éppen párbajnak, mely túlfokozott s előítéletes becsület-érzésből keletkezik, a lopással, sikkasztással, rablással, melyek alacsony haszonlesésből s nyereségvágyból erednek. — Helyes és ma már csaknem általánosan elfogadott tan tehát, melyet már régibb kriminalistáink, Bodó, Vuchetich és Szlemenics is vallottak, hogy a visszaesésre alapított büntetés szigorításának oka nem lehet, a »*recidiva in genere*« — bármely büntetendő cselekvénynek ismételt elkövetése, hanem csak a »*recidiva in specie*« az ugyanazon nemű s természetű büntetendő cselekményeknek, az akarat makacsságára, s a már kiszenvedett büntetés hatálytalanságára mutató ismétlése. A széles értelemben vett visszaesés, a »*vita antea*« általános figyelembe vétele a büntetés kimérésénél egyes esetekben súlyosító körülményül szolgálhat ugyan, de nem lehet észszerű s czélszerű alapja a törvény oly rendelkezésének, hogy ily széles értelemben vett visszaesés az ismételve elkövetett törvényszegés minősítésére rendszeres és szükséges befolyással legyen. — E tant hirdetik a legkitünőbb kriminalisták; Helie, Rossi, John, a francziák, olaszok, németek, s ezekkel egyetértve a mi magyar büntető jogtudósaink is.<sup>1)</sup>

Büntető törvénykönyvünkben e helyes felfogás alkalmazását találjuk különösen a vagyon elleni büntettek s vétségek leggyakrabban előforduló eseteiben, a lopásnál, a rablásnál, a sikkasztásnál, orgazdaságnál, csalásnál és gyújtogatásnál.

A 338-ik §. szerint a lopás, mely az ellopott tárgy érté-

<sup>1)</sup> L. a bünt. tk. indokolását, Csemegi Károlytól.



kénél fogva csak vétséget képezne, büntetté minősül, ha azt oly egyén követte el, ki már lopás, vagy azzal hasonló indokokon alapul s rokontermészetű törvényszegés: rablás, sikkasztás vagy orgazdaság vétsége vagy büntette miatt már két ízben volt büntetve, ha az utolsó lopás elkövetését megelőző büntetés kiállása óta tíz év még el nem telt, — ez esetben tehát a lopás, mely különben csak egy évig terjedhető fogházzal büntettetnék, öt évig terjedhető börtönnel büntetetik. — A 349. §. szerint a rablás, hasonló visszaesés esetében, ha t. i. a tettes rablás vagy ezzel rokon zsarolás miatt már büntetve volt s e miatti utolsó büntetése óta tíz év még el nem telt: 5 évtől 10 évig terjedhető fegyház helyett, 10 évtől 15 évig terjedhető fegyházzal sújtatik. A 357-ik §. szerint a sikkasztás is, mely különben, ha a sikkasztott vagyon értéke 100 frtra nem megy, csak vétséget képezne s egy évig terjedhető fogházzal büntettetnék, visszaesés esetében, a lopásra kimondott fentebbi feltételek mellett, büntettet képez, s 5 évig terjedhető börtönnel büntetetik. — A 371-ik §. hasonlóképen rendelkezik az orgazdaságra, s a 381-ik §. a csalásra nézve; mindkettőnél, az említett speciális visszaesés vétségéből büntettet csinál, s 2 éves fogházbüntetése 5 éves börtönre emeltethetik. Végre, a 424-ik §. szerint a gyűjtogatás, melynek különben is szigorú büntetése 5 évtől 10 évig s bizonyos esetekben 10 évtől 15 évig terjedhető fegyház életfogytig tartó fegyházzal büntetetik, ha ugyanazon személy egy időben, vagy rövid időköz alatt több gyűjtást követ el.

Mindez esetekben a fenforgó cselekmények úgy a tárgy természetére, mint az indokokra nézve hasonló s azonos büntetteket képezvén, a törvény megállapítja a visszaesésnek nemcsak a büntetés kimérésére, hanem a büntetendő cselekmény minősítésére s az azt sújtó büntetés nemére is kiterjedő hatályát.

A törvény ily rendelkezéseinek célja, mint említém, az idézett igen gyakori törvényszegések ismétlésétől való elretentés a büntetés lényeges szigorítása által, s e törvényes intézkedés kétségkívül egyik sikeres törvényhozási óvszer a visszaesések nagy száma ellen. — A törvény hasonló célú rendelkezése a 49. §-ban foglaltatik, melynek 2-ik pontja sze-



rint a visszaesők a fentebb elősorolt büntettek eseteiben, feltételes szabadságra nem bocsáttatnak s így abban a kedvezményben, mely a jó viseletűekre vár, nem részesülhetnek.

Büntető törvénykönyvünkben is vannak tehát czélszerű intézkedések, melyek a visszaesések törvényhozásilag felállított óvszereiül tekintendők és pedig többféle irányban.

Ez intézkedések egy része abban áll, hogy a törvény nagyobb szigorral bánik el a visszaesőkkel, mint azokkal, kik első ízben esnek büntetés alá, s a fegyházakban is kizárja a visszaesőket némely kedvezményekből, melyeket az első ízben büntetett fegyházlakók élveznek, hogy a szigor által a visszaeséstől elrettentse azokat, kiket a fegyházi rend, fegyelem, kényszermunka s erkölcsi és vallásos oktatás meg nem javított.

3. Ugyane célra irányozvák a büntető törvény s miniszteri utasítások minden afféle rendeletei, melyek a fegyházban töltött idő alatt a veszélyes érintkezéseket, a gyökeresen megromlott lelkületű fegyházlakóknak a kevésbé megromlottakra való befolyását lehetetlenítik, vagy legalább korlátozzák, s különösen a javulásra még fogékony fiatal elítélteket a megrogzott, rosszban jártas bűnösöktől való teljes elkülönzés által e rossz példa, a gonosz tanácsok és csábítások méltányos megóvni igyekeznek. Ezt czélozza a btk. 42. §-a, mely szerint a bíróság elrendelheti, hogy fogházra ítélt, de életük 20-ik évét túl nem haladott egyének, javításuk céljából, hat hónapnál tovább nem terjedhető büntetésüket, vagy, ha az tovább terjedne, annak egy részét — mi azonban hat hónapot túl nem haladhat, magánelzárásban állják ki, vagy magánelzárás helyett javító intézetbe szállíttassanak, hogy a megrogzott gonosztevők társaságának befolyásától mentve legyenek; sőt ugyanezt, ha a bíróság ki nem mondaná ítéletében, a felügyelő bizottság ajánlata folytán a miniszter is elrendelhesse. — A jelen század felvilágosultabb törvényhozásai már figyelemmel vannak arra, hogy a gyermekek s éretlen korúak által elkövetett törvénysértéseket rendszerint mások idézik elő, kik a gyermekeknek gondját nem viselik s ezek a szerencsétlenek többnyire önhibájokon kívül, elhagyatva vagy elcsábítva jutnak erkölcsi süllyedésbe, mert a társadalom annak



idejében meg nem ragadta mentő kezével a süllyedőket, s késlekedett, míg az elhagyott kiskorú gonosztevővé képződik s a vádlottak padjára jut. Nincs szomorúbb látvány, mint gonosztevő gyermek reszketve a bíróság szigorú szeméi előtt, a kelyhében már is emésztő férget hordozó virághoz s bim-bóhoz hasonló. — Természetes tehát, hogy a bölcs és humánus törvényhozások a gyermekek s fiatalok által elkövetett bűntettekre más mértéket alkalmaznak, mint a felnőttekre; annival inkább, mert a büntetés (a repressiv eszköz) ezekre nézve, tapasztalás szerint, teljesen hatástalan, s csak a megelőzés humánus elvének alkalmazása segíthet. Büntető törvényünk is e helyes úton jár: 83-ik §-a szerint bűnvád alá nem vonható, ki a büntetendő cselekmény elkövetésekor életkorának 12-ik évét meg nem haladta: s a 84-ik §. szerint az sem, ki 12 évét túlhaladta ugyan, de a 16-ikat még el nem érte s cselekménye bűnösségének felismerésére szükséges belátással nem bírt. Az ilyen javító intézetben elhelyezésre ítéltethetik, s 20 éves koráig ott tartathatik. Végre, a 85, 86, s 87-ik §-ok szerint a mondott korú egyének, ha cselekményök bűnösségét képesek voltak is felismerni, sokkal enyhébben büntettethetnek, mint a felnőttek; a huszadik évöket még el nem értek halálra vagy életfogytig tartó fegyházra nem ítéltethők, hanem legfeljebb öt évi börtönre, börtön helyett fogházra, fogház helyett rendőri elzárásra büntettethetnek, s szabadságvesztés-büntetésök egész tartama alatt a többi foglyoktól elkülönítendőek. — Itt tehát nem a büntetés, hanem a javítás a kitűzött cél. — A javító intézetek szerkezetét s vezérelveit fentebb, az előző övrendszabályok során ismertettem, s csak ismételhetem az égető szükség felemlítését ily intézetek megfelelő számának felállítására.

Ide tartoznak végre a btk. 27-ik §-a, mely a pénzbüntetések hova fordításáról intézkedvén, rendeli, hogy azok elbocsájtott szegény foglyok segélyezésére s fiatal foglyok számára állítandó javító intézetek alapítására s fentartására fordíttassanak, miről az igazságügyminiszter rendelkezik; s a 61-ik §., mely az elkobzott tárgyak értékét ugyanezen célra parancsolja fordítani. E törvény szabályát érintetlenül hagyta az 1884-iki 20-ik törvénycikk is, mely csak kivétele-



sen engedte meg, hogy a pénzbüntetésekbe begyűlt összeg egy része, 500,000 forint erejeig egy országos fegyintézet (a soproni) létesítésére, a már meglevők bővítésére s egy államfogház építésére fordíttassék. Az 1887-iki 8-ik törvény-czikk, melyet a mostani igazságügyminiszter indítványozott s fogamatba is vett, lényegesen módosította a büntető törvénykönyv 27-ik §-át, azt rendelve, hogy az 1886. év végeig már 2 milliót túlhaladó pénzbüntetések ezentúl csak egy negyed-részen fordíttassanak rabsegélyezési s javító intézetekre, három negyedrészen pedig letartóztatási intézetek felállítására, azonban úgy, hogy a 27-ik §. eredeti célja ne veszélyeztessék s a befolyt pénzkészletből egy millió forintnyi tartaléktőke alakíttassék, melynek kamatai ezentúl és mindenkor az eredeti célra fordíttassanak. — E böles intézkedés által a miniszter gondoskodott, hogy oly célokra, melyeket, az ország pénzügyi helyzetében, más forrásokból nem fedezhet, tapasztalás szerint eléggé jövedelmező s biztos alapot teremtsen, melyből egy részről az elfogadott büntetési rendszer megvalósításához szükséges eszközöket, épületeket, felszereléseket, más részről az említett megelőző s a legközelebb említendő utólagosan óvó intézeteket, t. i. a hiányzó javító házakat s rabsegélyző-egyleteket s menházakat, ha nem is egyhamar, de lassanként, fokozatosan haladva létesítse.

#### IV.

*Utólagos gondoskodás a szabadult rabokról. — Rabsegélyző-egyletek, menházak. — A budapesti rabsegélyző-egylet s köbányai menház. — Ennek jótékony eredményei. — Tanulságok.*

Az említett törvényhozói s kormányi intézkedéseknek azonban csak úgy várható jelentékenyebb sikere, ha az államnak segítségére jó a társadalom felvilágosodott s humánus szelleme s a közjó iránti élénk érdekeltsége. A kiszabadult rabok ellen uralkodó gyanús és aggályos elfogultságnak lassankint csökkenni kell, ha egészen meg nem szüntethető is, s e mellett a társadalom dolga, a kormány támogató segélyével,



gondoskodni oly rendszabályokról, melyek folytán, s — illetőleg oly intézetekről, melyekben a kiszabadultak védelmet s munkát találjanak akkorig, míg a társadalom őket, megjavult lelkületök felől nyert meggyőződés alapján, befogadja s a tisztességes megélhetés eszközével t. i. a munkával ellátja, hogy éhség és nyomor által, melyet a szabad életben, jó akaratuk s munkakedvök és képességek daczára szenvedni kénytelenek, ismét a bűnök árjába ne sodortassanak.

A javítás s megmentés nemes, magas feladatát a bűntető intézetek s az ezek eljárását szabályozó törvényhozás és kormány csak megkezdeni, előkészíteni tudja, de azt bevégezni, betetőzni főkép a felvilágosult s emberszerető társadalom feladata.

A fentebb ismertetett törvényhozási intézkedésekben, a mennyire lehet, gondoskodva van, hogy a kiszabadult rabok az erre rendelt alaptól, ha ruhátlanok, felruháztassanak, az általok végzett munka keresményéből őket illető hányadot magokkal vihessék, s némi kis tőkével rendelkezhessenek, s így kiszabadulásuk első napjaira, míg önmagok szerencséje, vagy a segélyző intézetek gondoskodása folytán munkát kapnak, a bűnbe visszaesésre kényszerítő legnagyobb nyomortól, éhségtől megmentessenek. De az a néhány forint csakhamar elfogy, s minthogy a bélyegzett múltú kiszabadultak iránt bizalommal senki sem viseltetik, s őket alkalmazni, a magához fogadni s munkával megbizni senki sem akarja, egy-két nap vagy hét keserves lefolyása után ismét oda jutnak, hogy keresetet nem találva tiltott úton igyekeznek megszerezni az élélhetés eszközeit. A rabságban javításukra fordított bármely lelkiismeretes gondot, kiszabadulásuk után, meghiúsítja a külső élet mostohasága. Szükséges tehát, hogy az állam és a társadalom egyesült közreműködésével, legyenek oly menhelyek, intézetek, hol a jóakaratú, dolgozni akaró, de a gyanakodó közönség által visszataszított s elhagyatott nyomorultak addig, míg más úton alkalmazást nyerhetnek, munkájokért tartózkodási helyet s élelmezést találjanak, s ott egyszersmind a jó akaratban való megszilárdulásra vezettetessenek. A társadalom, mely számtalan hibái, mulasztásai s előítéletei által sok szerencsétlen tagjának romlását, nyomo-



rát, s előbb anyagi, majd erkölcsi elzülleszt okozza, csak kötelességét teljesíti, ha, miután a rossz útra tévedtekkel a büntetés teljes szigorát éreztette, a kebelébe visszatérőket, vett elégtétel után, védelmébe fogadja, s a jó úton megtartani igyekszik. Ha ily gondoskodás hiányzik, ha óvó intézetek helyett minden utcán korcsmák s pálinka-bódék várják az elhagyottakat, hol a fegyházigazgató, lelkész és tanító jó tanácsai helyett, csavargók, rossz czímborák szilaj társasága veszi őket körül, mely a maga módja szerint hízeleg nekik, magasztalja elkövetett hőstetteiket a bűn egykori útján, gúnyolja bűnbánatukat s jámbor szándékaikat, minden módon igyekszik őket visszacsábítani az egykori bűnfertőbe; — ugyan lehet-e csodálni, ha a fegyrintézetekben lelkeikbe hintett jó magot csakhamar elnyomja a gyom, a jó szándék porba hull s a sokáig nélkülözött új szabadság mámorában elenyészik?

Kétségbe alig vonható igazság tehát, hogy ha az állam a törvénsértőnek megbüntetésében nem csak a visszatérő vagy bosszúállás eszközét keresi, mely a büntetés végrehajtásával teljesen be van fejezve, hanem a büntetést az egyén javítása s a visszaeséstől megóvása eszközének is tekinti: akkor a gondoskodást a kiszabadult rabokról saját tevékenysége szükséges kiegészítésének fogja találni. E gondoskodás célja és feladata: az állami büntetéstől kedvező eredményt nyerni s ezeket állandóan biztosítani. E gondoskodás nélkül mind az a költség s faradság, mely a büntetés javító s nevelő részére fordított, legalább nagy részben, veszendőbe megy. A feltételes szabadonbocsátás kísérlete is, mely most már általános el van fogadva, hasonló támogatásra szorúl, mely abban nyilatkozik, hogy a szabadlábra bocsátottak munkával láttassanak el, s kellő felügyelet alatt tartassanak. Ebből az államra nézve az a kötelesség keletkezik, hogy a védegyletek alakulását lehetőleg pártolja s előmozdítsa. Maga az állam azonban a maga saját közegeivel s eszközeivel e védelmet sikeresen nem eszközölheti s önmaga nem gyakorolhatja. Bizonyítja ezt többek közt a belgiumi példa, az ottani kormányintézkedések fiascója. E feladatot meg kell osztania az érdeklődő állampolgárok önkéntes tevékenységével, s a társadalom közrehatását venni igénybe. Bürokratikus kényszer s pedans sza-



bályozás nem alkalmas ily egyletek alakítására s vezetésére, sőt ily tevékenység csak úgy sikerül s úgy mozog jó kedvvel s élénken, ha állami gyámkodás, rendőri szabályozás reá nem nehezedik. A dolog lényege abban áll, hogy az elbukottak életére munkás felebaráti szeretettel védő szem függesztessék; ezt pedig az állam maga sikeresen nem teheti. E védelem helybeli és személyes érintkezést feltételez, s azért nem jöhet ki a hatóságoktól; ez a társadalmi emberszeretet feladata s kötelessége.

Ha tehát az állam hivatva s jogosítva van is, hogy közegei által részt vegyen a védegyletek feladatának megoldásában: a főszűly mindig a polgárok önkéntes és szabad tevékenységére fektetendő. De ez alatt nem az egyesek könnyű-  
rűletes tevékenysége értendő adott egyes esetekben, hanem egyesült társadalmi erők, tehát egyletek működése. Minél több egylet kerületenkint, vidékenkint, melyek élénk érintkezésben álljanak egymással, gyűléseket tartsanak, a szerepeket kioszszák, de központosított vezetés alatt, mint pl. Würtembergben látjuk, hol a stuttgarti középpont vezeti az egész ügyet. Nem szűkség említeni, hogy a sajtó hatalma is sokat tehet az ügy sikerére. — Főszerep jut ebben a különféle valásfelekezetek lelkészeinek, tanítóinak, (kik a magyar rabsegélyző egyleteknél távollétök által tündöklenek,) egyesülve a községi előljárókkal. Innét keletkeznek azután a menházak, javító intézetek, a koldulás, kóborlás s az alkoholizmus ellen működő egyletek stb.

Nevezetes kérdés itt: kiterjedjen-e az egyletek gondoskodása az elítéltek családjaira is? Az egyletek nagyobb része e feladatot kizárja. Én szükségesnek tartom, hogy a gondoskodás ezekre is kiterjesztessék. Vannak esetek, hogy pl. a nő büntető intézetben van s a családátya kénytelen gondoskodni az anyátlan kis gyermekek nagy számáról, vagy egy özvegynék egyetlen fia, ki őt munkájával táplálta, el van zárva, s a gyámoltalan özvegyleg legnagyobb nyomorban marad. A férj börtönben ül, s az özvegygé lett nő, árvákká lett ártatlan gyermekek keserves ínséget szenvednek. Éppen az a legszomorúbb kényszerűsége az igazságszolgáltatásnak, hogy az ártatlan családtagok sokszor többet szenvednek a családapá



büntettének s elítéltetésének következtében, mint maga a bűnös; nevetlen gyermekek, kik nem is tudják, mi a bűn; derék jó feleség, ki talán sírva intette s kérte a bűnös férjet, hogy ne térjen el a jó útról, de sikertelenül. A kereset megszűnt, az inség beállott; a netalán létező kis vagyon maradványait elfoglalja az állam vizsgálati költségek s pénzbüntetések fedezésére, s elviszi a végrehajtó, és így a szerencsétlen ártatlanok kenyér s hajlék nélkül maradnak. — Élénken emlékezem a szomorú kénytelenségre, mely az emberileg érző bíró lelkét nyomja és szemébe gyakran könnyeket csal, midőn szomorú kötelességét teljesítve kénytelen a törvényszabta büntetést kimondani a bűnösre abban a tudatban, hogy árván maradó családjától a fentartó erőt, a kenyérkeresőt ragadja el, s a törvény mellőzhetetlen szigorának nyomán inséget, éhezést kénytelen árasztani az ártatlanokra, kiket sorsuk az elítélttel összekötött. — De ennek tudata a lehető legrosszabb hatással van az elítélt rabra is; az elhagyott otthonból hangzó szívszaggató panaszok eljutnak a börtön falai közé is s végkép leverik a lelkiismeretesebb, atyai érzésből ki nem vetkezett rabot. A börtöni lelkészek, gyóntatók gyakran hallják a kínos feljajdulást, keserves zokogást; »mi örömet elszenvednék a megérdemelt büntetést, ha szegény nejeik, gyermekeik nem lennének ez által inségbe taszítva.« — Családjá sorsa miatti aggodalma s fájdalma elnyeli az ilyen jobb érzelmű rab minden gondolatát s érzelmét, eltompítja őt, sikketté s érzéketlenné teszi minden egyéb benyomás iránt, s hiába jó a lelkész, a tanító! Ellenben megnyílik szívök minden jobb érzelem előtt, ha tudják, hogy családjokat jó emberek irgalma védi, táplálja, megmenti. Az egyletek hát igen rosszul cselekednének, ha a feladat e fontos részét elhanyagolnák. Ha a társadalom elutasítja magától nemes feladatát a szerencsétlenek e kategóriája iránt, nem csak keresztényileg nem cselekszik, nem csak rossz hatást teremt a rabok lelkiületére s javulására, hanem más irányban is végzetes hibát követ el, melynek éle ellene fordul; ha ugyanis ily elhagyott, szerencsétlen családokat segélytelenül hagy s véginségbe süllyedni enged: új bűnös nemzedéket nevel a maga kárára s veszélyére, mert a gyermekek előbb koldusok, s csavargók, azután tolva-



jok lesznek, az anyák pedig sokszor a gyalázat útjára süllyednek.

A szabadúlt rabok felőli gondoskodás fontos kérdése a nemzetközi börtönügyi kongresszusok figyelmét is nagy mértékben magára vonta, s méltán állíthatni, hogy a kongresszusok nagy tekintélyű tagjainak, a művelt államok ez ügygel lelkiismeretesen foglalkodó, tudós és szakértő képviselőinek, a humanizmus és tudomány ékesszóló zászlótartóinak kifejezett véleményei buzdító és irányadó hatással voltak az ügy terjesztésére s az a körül fenforgó nagy jelentőségű kontroversziák megfejtésére. — Az 1846-ban Mittermaier elnöklete alatt, Julius s dr. Warrentropp, német tudósok, Crawford Valter angol, Ducpétiaux belga, Moreau-Christophle francia, Suringar németalföldi börtön-igazgatók s börtön-egyleti elnökök élénk részvételével, majnai Frankfurtban székelte nemzetközi kongresszus e fontos kérdést is fölvetve tanácskozása tárgyai közé, s kijelentette, hogy a büntető törvények alapos revízióján, s a börtönfelügyelő bizottságok életbeléptetésén kívül a szabadúlt rabok gondoskodására irányzott intézetek létrehozása is a börtönügyi reformok szükséges kiegészítő részét képezi. A következő 1847-ik évben Brüsszelben tartott nemzetközi kongresszus a kérdés megoldására nem sokat tett, de annyit mégis kimondott, hogy »az állam a rabok erkölcsi javítása céljából igénybe veheti a vallásos társulatokat, s a keletkező rabsegélyző egyleteket«. A brüsszeli kongresszus feloszlása előtt, tagjainak egy része oly egylet létesítésében állapodott meg, mely a különböző országoknak az említett célra törekvő férfait közelebbi érintkezésbe hozza egymással. De 1848-tól kezdve a béke nemes műveire alkalmas idők hosszasan megzavartatván, a tervezett egylet csak 1856-ban alakult meg Brüsszelben, mint »nemzetközi jótékonyági egylet«, megválasztván tisztviselőit s megalapítván hivatalos bulletinje kiadását. Közgyűlését a következő 1857-iki évre Frankfurtba tűzte ki, mely gyűlés ott megtartatván Bethman-Hollweg elnöklete alatt, s Ducpétiaux és Warrentropp részvételével, programját elkészítette, s annak pontjai közé fölvette, hogy »a börtönökből szabadultak közül azok részére, kik javulásuknak a fegyintézetben jeleit adják, párt-



fogó és segélyző intézetek alakíttassanak, első fokon független ügybarátok által, de állami közreműködés s felügyelet mellett, és hogy a nők segélyezése iránti intézkedés kiválólag nőkre bízassék.« Az addigi kisebb kongresszusokat 1872-ben követte a sokkal nagyobb mérvű, valóban nemzetközi kongresszus lord Carnarvon elnöklete alatt, Londonban, melyet már főleg Wines tudornak, az amerikai »National prison-association« lelkes titkárának fáradhatatlan utánjárása s ösztönzése folytán maga az angol kormány hívott össze, s hol a kormányok hivatalos képviselői is részt vettek. — Természetes, hogy ily tekintélyes s a kormányok hatalmas támogatásával erősített gyűlésnek vótuma legnagyobb gyakorlati jelentőséggel s hatálylyal bírt. E hatalmas vótum így hangzott: »A szabadúlt rabok hasznos munkával való ellátása és segélyezése az eddigieknél hatályosabb s czélszerűbb intézkedéseket tesz szükségessé, hogy a javulás útján járó szabadúlt rab bátorságot s képességet nyerjen a társadalomban elkövetett bűntette által eljátszott helye s jó hírneve visszaszerezhetésére. Az állam ugyanis azzal, hogy a törvények megszegőjét megbüntette s e közben javítani is igyekezett, még nem felelt meg teljesen hivatásának, hanem miután az elítéltet lábra állította, köteles annak segélyt nyújtani arra, hogy azután is lábon állva maradhasson, mert hiába javítgatta az elítélt kedélyét s akarátát, hiában ébresztette föl szívében a javulási szándékot, ha kiszabadúlta után a külvilágot maga ellen fölfegyverkezve találja, ha senki őt jó arcczal nem fogadja s bizalmával meg nem ajándékozza, és alkalmat nem nyújt neki, hogy kenyerét becsületes munka által megkereshesse. Ha tehát a börtöni fegyelem czélszerű szervezete szükségesnek mutatkozik: nem kevésbbé szükséges az is, hogy a szabadúltak munkaszerzésre segítség nyújtassék.«

1878-ban következett stockholmi nemzetközi kongresszuson, ennek egyik szakosztálya Illing porosz államtanácsos elnöklete alatt, szintén bővebben foglalkozott az ide vágó kérdések fejtegetésével: vajjon czélszerű-e a felnőtt szabadúlt rabok segélyezésének behozatala, s ha igen, mily szervezéssel? köteles-e az állam ily egyleteket támogatni, s ha igen, mily módon? Bevonattak a nagy terjedelmű vitába: a segély-



egyleti tagok jogosultságának kérdése a börtönök látogatására, a menedékházak létesítése, az elzárva levők családjainak segélyezése, a föltételes szabadságra bocsátottak felőli gondoskodás. A kérdés mind e mellett se találtatott pozitív határozatok hozatalára egészen érettnek, s csak annyi mondatott ki általánosságban, hogy az említett gondoskodás a jó börtön-reform mellőzhetetlen kiegészítő része, s azért a kongresszus örömmel vett tudomást az e téren észlelt haladások felől, s kimondta, hogy, a gondoskodásnak, magánjótékonyaságból kiindulva, a hivatalos jelleget lehetőleg kerülni kell, azonban az állam segélye igénybe vehető; hogy a jótéteményekben csak oly rabok részesítendők, kik azokra magokat jó viselet által méltóknak bizonyították, s mint ilyenek, a börtönigazgatóság s a börtönlátogató tagok által ajánltatnak; végre, hogy a nők gondozása női tevékenységre bízandó. — Az 1886-ban következő római kongresszus is a megfejtendő kérdések közé sorozta de az ellenkező vélemények küzdelmében véglegesen szintén meg nem oldhatta a menházak kérdését, noha tetemesen járult annak tisztázásához s érleléséhez.

A ki rövid vonásokban tudni akarja hogyan felelt meg az emberi társadalom a humanizmus s kereszttyénség, de egyszersmind az államérdek s czélszerűség által elébe tűzött eme feladatának? olvassa el Turcsányi Ödön nagyváradi kir. ügyésznek a »*Szabaduló rabok iránti gondoskodás ismertetése*« című munkáját, melyet a biharmegyei (nagyváradi) rabsegélyző-egylet adott ki.

Míg nyugoti Európa művelt államai különféle módozatokkal és sikerrel, de egyazon nemes célra törekvő segélyegyleteket s menházakat nagy számban s kiterjedt arányokban mutathatnak fel, melyek tagjai sok ezerre mennek s igen jelentékeny segédforrásokkal rendelkeznek: nálunk ez az üdvös tevékenység még csak kezdetleges állapotban, úgyszólván, bölcsőjében van, de hű kezek ápolása alatt, milyen az egylet élén álló férfiaké, — remélhetőleg mindinkább növekedni s gyarapodni fog. Ekkorig, tudtomra csak három ilyen rabsegélyző-egylet áll fenn, a budapesti, mely 1874-ben alakulván a sorban legelső s mint jégtörő és alapító, a többinek



mintául szolgálhat <sup>1)</sup>, az 1882-ben keletkezett nagyváradí s az 1884-ben következő brassói.

A budapesti rabsegélyző-egylet a belügyminisztérium által megerősített alapszabályaiban figyelembe vette az ez ügyben szerzett tapasztalások s az e feletti tudományos viták eredményeit, s bár csak kis körben mozogva s kevés erővel rendelkezve, már is szép sikert mutathat fel.

Tudvalevő czélja: a letartóztatásból elbocsátott vagyon-talan elítélteknek (sőt vizsgálati foglyoknak is) a polgári életbe való visszatérést megkönnyíteni s őket a jónak ösvényén megtartani. Működési köre a budapesti s pestvidéki törvényszékek területére, nevezetesen az azon létező javító intézetekben, fogházakban és közvetítő intézetekben letartóztatottak oktatására, s az azokból, valamint a vácsi fegyházból s állam-fogházból szabadon bocsátott egyének másnemű gyámolítására terjed ki mindaddig, míg az egylet területén tartózkodnak; de kiterjed azokra is, kik más helyekről bocsátottak ugyan szabadon, azonban viszonyaiknál fogva arra vannak utalva, hogy e segélyegylet területén tartózkodjanak. A gyámolítás multhatatlan föltétele, hogy azt ők magok a szabadultak kérjék, arra reá szorúljanak, s az egylet közvetlen tapasztalata, vagy az illető hatóság (esetleg a más helyen is felállítandó hasonló segélyző egylet) ajánlata szerint, állandó jó viseletre reményt nyújtsanak.

Az egylet, czéljai elérésére, következő módokat s eszközöket használ: a rabokat valláserkölcsei, elemi, gazdasági s egyéb közhasznú oktatásban részesíti, vagy az állam közegei által különben is eszközölt oktatást részéről is előmozdítja; a fogházi könyvtárakat alkalmas művekkel szaporítja; a letartóztatottakat, társadalmi és vagyoni viszonyaik alapos megismerése, a segélyezés megfelelőbb módjának kitudása, s a szabadulásra való előkészítés végett, hátsági engedélylyel, fölkeresi, meglátogatja, a meglazult családi kötelékek helyreállítását közvetíti, a szabadultaknak munkát szerez s azokat

<sup>1)</sup> Ennek élén, 1874. június 14-kén történt megalakulása óta a múlt évig Zádor Gyula miniszteri tan. és oldalánál dr. Székely Ferencz főügyési helyettes állottak; Zádor Gy. 14 éves vezetése után Rakovszky István országgy. képviselő lett annak elnöke.



munkaeszközökkel ellátja; részökre, munkaanyagok szerzésére, bizonyos összeg erejeig, de legfeljebb csak két évi időtartamra s jótállás mellett hitelt nyit s kamat nélküli kölcsönt ad, vagy szerez; őket addig is, míg munkát kaphatnak, hajlékkal s élelemmel ellátja, betegség esetében gyógyíttatásukról gondoskodik, e célból egyelőre megbízható magánegyeneknél vagy családoknál elhelyezi, későbbben pedig, ha az egyeslet vagyona lehetségessé teszi s a viszonyok szükségesnek mutatják, menházakat is állít, és pedig férfiak s nők részére külön-külön, hol azok megfelelő foglalkozást s oktatást nyerjenek, és jó (iparos vagy mezőgazdasági) munkásokká képeztesse, ellátja őket a szükséges ruhával, vagy kiváltja elzálogosított ruháikat; úti jegyet vesz és úti költséget ad addig a helyig, hová az egyeslet céljaihoz képest átköltözniök kell; kivételes egyes esetekben egyszersmindenkorra vagy részletekben mérsékelt pénzbeli adományt is nyújt, azokkal, kik az egyesletén maradtak, az összeköttetést, pártfogókul kijelölt egyesletiek által fentartja, s viseletöket folytonos figyelemmel kíséri, azokat pedig, kik máshová költöztek, úti költséggel segélyezi s az ottani egyesletek figyelmébe ajánlja; a többi (remélhetőleg alakulandó) hasonló célú egyesletekkel összeköttetésbe lép, és szükség esetében azokhoz fordul. A segélyezés és felügyelet rendszerint egy évig tart, de csak úgy, ha a segélyezettek magokat kifogástalanul jól viselik.

A főfelügyeleti jogot, természetesen, a kormány gyakorolja a kir. főügyész mint biztosa által, ki az ügykezelés minden ágát időszakonként megvizsgálja, s az egyeslet működését fel is függesztheti, ha az a kitűzött céltól eltérne. — Az egyeslet kebelében többféle bizottság (oktatási, segélyezési, gazdasági) áll fenn, melyek az egyesletiek tevékenységet czélszerűen megosztják.

A fiatal egyeslet, segélyforrásainak igen szerény terjedelméhez képest, lassan de folytonosan előhaladva teljesítette nemes feladatát, s míg részint pénzbeli segély, részint munkakeresés s elhelyezés által többféle támogatást nyújtott a jelentkező szabadult raboknak, azoknak czélszerű oktatásban részesítése által pedig a javítás- és képesítésnek a büntető intézetekben megkezdett művét gondosan folytatta: fő törekvését arra



fordította, hogy menházat nyithasson, hol céljait jobban és nagyobb arányokban valósíthassa.

E célját az egylet fennállása tizedik évében érte el. Fölépítette menházát a kőbányai vasúti pályaudvar közelében megszerzett 1186 négyszeg ölnyi telken. A menház összesen kerek számmal 32,500 forintba került, s abban már 1884. év folytán 78 személy (66 férfi s 12 nő) talált békés megvónulási helyet s munkát. — E számból csak 8 mutatkozott méltatlannak az emberbaráti könyörületre, melyet az intézetben élvezett, s a nagy többség becsülettel s a teljes megjavulás reményével távozott el abból, miután saját ereje s jó magaviselete s részben az egylet közvetítése folytán tisztességes kenyérkeresetre talált s új életet kezdetett az emberi társaságban.

Az intézet statisztikája azt mutatja, hogy évről-évre kevesebb azok száma, kik az egylet pártfogására érdemtelneknek mutatkoznak, így pl. 1887-bén 147 fölvett egyén közül csak ötöt kellett rossz magaviselet miatt kiutasítani, s négy szökött meg. Ez eredmény bizonytságot tesz a menházban uralkodó humánus szellem s ezzel párosult fegyelem jó hatásáról.

A menház fölépítését az új büntető törvény életbe léptette lehetségessé, melynek 27-ik s 61-ik szakaszai szerint a befolyó pénzbüntetések s az elkobzott tárgyak árából bejövő összegek egy része elbocsájtott szegény foglyok segélyezésére fordítandók. A kormány belátta, hogy ily segélyezés legcélszerűbben éppen efféle egyletek útján történhetik, s a mondott alapból 1881-től kezdve 30 százalékot bocsátott az egylet rendelkezésére, mely most már új alapszabály-tervezetet s a menház részére programot dolgozott ki. — Ez állami segélyezés folytán az egylet jövedelmei nagyban növekedtek, s míg akkorig évenként csak 1000—2000 forintra mentek, ez évben már 9245 forintra emelkedtek, mely összegből az államsegély 4818 forintot tett ki.

A menházi programban foglaltatnak: a fölvétel, a bentartózkodás és az elbocsátás szabályai s föltételei, s a menházban alkalmazandó munkanemek meghatározása, u. m. a földművelési munkák közül a zöldség- és gyümölcskertészet,



a kézműves munkák közül házi s katonai ruhák varrása, cipész-  
 szet a menház saját szükségeire, gyufa-gyalulás, borsomago-  
 lásra való szalmatokok, gyufatokok, papírzacskók készítése,  
 kosárkötés, mellékesen az intézetben szükséges favágás s  
 egyéb napszámos-munka. Az elkülönzött osztályban, az épü-  
 let külön szárnyában tartott nők részére: házimunkák, főzés,  
 mosás, súrolás, zsákvarrás, és szintén szalma- s gyufatokok  
 készítése. A segélyezés leghosszabb tartama egy évre terjed s  
 ez az idő csak kivételes esetekben hosszabbítható meg az  
 igazgató választmány által. — A menházba fölvetett egyének  
 hasznos munkára alkalmazása részint az intézetben, részint  
 magánosoknál eszközöltetik s ez utóbbi módon keresett mun-  
 kadíj az intézet pénztárába megy. A végzett munkákból az  
 egylet által adott segély nagyobb része visszakerül.

A menház évről-évre előhaladó mértékben fejt ki üdvös  
 hatását, hidat képezve a büntető intézetekből a becsületes  
 életbe, hová az átjutás sok esetben oly nehéz, sőt lehetetlen  
 lett volna a munkahiány-okozta nyomor, az éhség, s a megvet-  
 tetés kínos elcsüggesztő útján. A nehézség azonban, hogy a  
 szabadult rabok az intézeten kívül munkával láttassanak el,  
 folyvást tart, mert a közönség folyvást idegenkedik a volt  
 börtönlakosok alkalmazásától. Sok alkudozást, sok utánjárást  
 tesz szükségessé e természetes, s ekkorig le nem győzött  
 idegenkedés, s annak csak némi leküzdésére is hosszas idő,  
 sok fáradság, sok felvilágosítás kívántatik. A mit az egylet  
 ekkorig eszközölt, aránylag kis eszközökkel érte el; nagyobb  
 eredményekhez nagyobb mérvű eszközök kellenének, de a  
 közöny jegét, az uralkodó előítéleteket megtörni csak lassan-  
 kint, türelmes és fáradhatatlan kitartással lehet. Máig is csak  
 igen kis kör támogatja az egyletet, a résztvevők száma el-  
 szomorítólag csekély (az alapítók száma csak 118, s a rendes  
 tagoké csak 191) s a vigasztaló jelenségek, mint a Wahr-  
 mann Sándor által eszközölt tömeges aláíratás a főváros  
 nagykereskedői közt, a Röck Szilárd-féle alapítvány, a »Jó  
 szív« egyesület e célra szánt áldozata, csak ritkábban for-  
 dúltak elő. Kellő érdeklődés mellett sok ezerre mehetne e  
 szám ama vagyonos és emberszerető polgárok tömegéből, kik  
 e csekély járulékot (évenként egy forint), mely alig haladja túl



egy szerény vacsora árát, meg sem éreznék. Pedig sürgős feladat lenne országszerte több ily segélyző egyület s menházat alapítani, melyeknek a budapesti szolgálhatna majdan központúl, mint Németországban látjuk, hol a fővárosi egyletek a vidékiek, kerületiek s helybelieknek központúl s vezetőül szolgálnak. Ideje lenne, hogy a mostani 3 mellett legalább tíz annyi egyület s a mostani egyetlenegy menházon kívül több is létesülne s hasonló jótékony intézetekkel az egész ország behálózhatnák.

S ezzel befejezem az első hazai rabsegélyző-egylet s menház ismertetését, melyet aránylag bővebben tárgyaltam, mert rendkívül fontosnak tartom, hogy a közönségben az ily intézetek, mint a visszaesések ellenében egyik leghatályosabb s legfontosabb óvszer iránti érdeklődés nagyobb fokra emelkedhessék, erre pedig a tárgy részletes megismerése szükséges. A közelebbi jövőben, ha jól vagyok értesülve, a pénzbüntetésekből bejövő összegből is kevesebb fog ide fordíthatni, s attól kell tartani, hogy az államsegély eddigi összegének tetemesebb leszállítása a jelen állapot fentartását is lehetlenné teszi, az ügy nagyobbyszerű kifejlésének reményét pedig teljesen meghiúsítja, ha csak a társadalom nagyobb részvéte nem pótolja e hiányt. Különösen bántó és elszomorító tapasztalás, hogy a minden felekezetű egyházi rend, mely más országokban ily intézeteknek legbuzgóbb s legerélyesebb támasza, s legmunkásabb előmozdítója, nálunk folyton távol tartja magát e keresztyéni működéstől, melynek zászlóját magasan lobogtatnia s példaadásával a nép részvéteinek ébresztésére példaadólag hatnia kellene. Nem tulajdoníthatom ezt egyéneknek, mint annak, hogy figyelme ekkorig e fontos tárgyra nem irányult. Szerencsésnek érezném magamat, ha e sorokkal a nemes czélt némileg előmozdíthatnám.

Legnagyobb baj, véleményem szerint, a mi a büntető intézetekben kiállott büntetés után következik, s a visszaesések legtermékenyebb forrását képezi. Az emberekből a volt fegyenczek iránti gyanakodó elfogultságot s bizalmatlanságot — mely egyébiránt természetes — egykönnyen kiirtani nem lehet. A szabadútlak fogadtatása s élete a szabad társaságban oly leverő, hogy a legőszintébb jóakaratot is meghiúsítja,



mely bennök életre ébredt, hogy ezentúl tisztességes emberekkel legyenek, — a mi azután a büntető intézetek sok fáradsággal elért jó hatását teljesen semmivé teszi. A legnagyobb akadályok a büntetések fő céljának elérése ellen abból a bizalmatlanságból s ellenséges érzelemből származnak, melylyel a polgárok magok a büntető intézetek s az azokból szabadult egyének iránt viseltetnek. Az annyi áldozattal fentartott, költséges intézeteket kárhóztatják, hogy nem képesek javítani, hivatkozva a visszaesések ijesztő nagy számára, s makacsul vonakodnak elhinni, hogy a volt rabok megjavulhattak. Bizony-nyal igazságtalanok, ha el nem akarják ismerni, hogy a reformált büntető intézetek már a rövidebb idő alatt is, mióta berendeztetek s fennállanak, sok jót eszközöltek, s meg nem gondolják, hogy egyszerre lehetetlen az óhajtott nagy átalakulás, míg az az egész bűnös nemzedék, mely régi, hibás alapra épített s rosszul kezelt büntető intézetek népességét képezte, még nagy részben él s ott ki és bejár. De ha türelmet nem veszünk, s bevárjuk az el nem maradható kedvezőbb eredményeket: a bizalom is lassanként növekedni fog a javító intézetek iránt, ha nem is várható, hogy a javultak látásából származó tiszta örömet s megelégedést meg ne zavarja néhány megrögzött, javíthatatlan gonosztevő sötét alakja. A szabadultak iránti bizalmatlanság igen nehezen orvosolható, mert természetes érzemény; de lassankint mégis enyhülni fog, ha a nép meggyőződik, hogy az intézetek csakugyan javító hatással vannak, s azokból nagyobb részint magokba tért s becsületes életre kész egyének kerülnek ki, kiket a szabad élet tűzpróbája ilyeneknek bizonyít. Igaz, hogy mindig kockázatos lépés marad, mely a fegyházból a szabadságba vezet, nemcsak mert kisértéseknek vannak kitéve a szabadultak, melyekkel a fegyházban nem állottak szemközt, hanem azért is, mert előbbi életmódjuk, foglalkozásuk félbeszakadt, s gyakran egészen segély nélkül maradva és a vak sorsra bízva, új életmódot kell keresniök, hogy éhen ne haljanak, s ha segélyző kezekre nem találhatnak, menthetetlenül el kell veszniök. Ha az emberek, kik naponként elmondják az imát: »Uram, bocsásd meg a mi bűneinket«, a szabadult rabnak sohase bocsájtanak meg, folyton szemére hányják régebben elkövetett rossz cselekedeteit,



melyeket őszintén megbánt, — ez által elbénítják munkabíró karjait s háborúba kergetik a méltánytalan, irgalmatlan társadalom ellen. — Nem túlságosan színezett e szomorú kép. A kik ez ügyre emberbarátilag figyelmeznak, naponként tapasztalhatják, mily kiméletlen ítélet hangzik különbség nélkül mindnyájok felett, mint ütik egy kaptára valamennyit; »gazemberek, tolvajbanda, söprédék, szemét« mindnyájok közös neve; — mint folytatnak ily szerencsétlenek kétségbeesett, sikertelen küzdelmet, melyben végre is legyőzetnek, s nem egy visszaesőtől hallották már az őket oktató lelkészek az alapos panasz kitörését: »Isten meg tud bocsátani, az emberek soha!«

Ha komolyan óhajtjuk, hogy a büntetés s annak végrehajtásánál alkalmazott bánásmód célra vezessen: a társadalomnak is részt kell venni ennek teljes sikerre juttatásában. A polgári társadalom ne jőjön magával logikai ellentétbe, míg egy részről nagy összegeket áldoz, tetemesen adózik arra a célra, hogy az elesteket fölemelje, más részről, ha ez sikerült, ugyanazokat magától szeretetlenül ellöki s újra elbukni engedi. — Sokszor a rendőrség is, kiméletes felügyelet helyett, melyre kétség kívül szükség van, túlszigorral üldözi, pelengérre állítja s megbélyegzi őket, — a mi igen hibásan felfogott kötelességteljesítés. A rabot erkölcsi betegnek kell tekintenünk, s reá is a testi betegekre nézve szükséges eljárást alkalmaznunk, ha meg akarjuk őket menteni a visszaeséstől. Mint a lábbadozó beteg, a reconvalescens, egy ideig különös gondozást igényel, hogy a lázba, lobba visszaeséstől megóvassék: úgy a szabadult rab is, a külső életbe visszalépte után, egy ideig erkölcsi és anyagi támogatásra szorúl, hogy a jó magaviselet útján megmaradhasson, a környező csáboknak ellenállhasson.

Ha a természetes ellenszenv s bizalmatlanság, melylyel a szabadult rab tiszta múltú embertársai részéről találkozik, s melynek nyomása alatt, bár a büntető intézetben javulásának biztos jeleit mutatta, s valamely munkafajban kiképzést nyert, s nagyobb fokú ügyességet sajátított is el, lehetetlen lesz reá nézve az életfentartásra szükséges tényezőket becsületes munka által megszerezni, — lassankint legyőzhető volna is: még ezzel a nehézségek elhárítva nincsenek. Mert



rögtön betölthető munkaállomások készen nem állanak, a munkaadók pedig fölösleges állomásokat a szabadult rabok kedvéért nem létesíthetnek; legalább is várni kellene tehát, s gyakran hosszabb ideig is, míg oly munkaállomás, melynek a munka után sovárgó egyén, képessége s ügyessége, faja s mértéke szerint megfelelhet, részére megüresedik. Hosszasabb várakozás pedig az éhezőre nézve lehetetlen, s még ha elkésztető idegenséget, ridegséget, megvetést nem tapasztalna is, a munkahiány miatt kénytelen arra a meggyőződésre jutni, hogy büntetésének kiállása, őszinte bűnbánata s javulási szándéka daczára mindenütt csak zárt műhelyt, zárt kaput, zárt kebleket talál, s becsületes kenyérkeresetre legjobb akarat mellett se tehet szert: nem fog-e kétségbe esni, s arra a végzetes útra tántorodni, mely a jobb embert éhhalálra vagy öngyilkosságra, a kevésbbé javultat, erőtlenebb jelleműt pedig ismét a gonosztevőknek felfogadásra mindig kész táborába, lopásra, rablásra, csalásra, az őt eltaszító társadalom elleni fellázadásra s háborúra vezeti? — De ennek nem csupán a szerencsétlen ember, hanem még inkább a polgári társaság érdekében nem szabad megtörténni. Azonban hogy lehessen ezt megakadályozni? az államnak a munkaadókat se bizalomra, se arra kényszeríteni nem lehet, hogy fölösleges munkásokat alkalmazzanak, de az állam közegeinek nincs is módjokban ily irányban gondoskodni. Nehéz feladat ez, melyet csak az államhatalom s a polgári társadalom együttes hatalma, karöltő erélyes összhatása oldhat meg. A polgári társadalmat e célra alakult segélyző egyletek, pártfogó intézetek képviselik s ezekre jut a nemes munka oroszlányrésze; mert a mit az állam e részben tehet, az körülbelül csak pénzbeli segélyadásra szorítkozik, s csupán az említett segélyegyletek feladata lehet a szabadult rabok egyéniségét s viszonyait, a nyújtandó segély legcélszerűbb módjának megválasztása s alkalmazása végett, figyelembe venni s alaposan megismerni. Az említett nehézséget, hogy a szabadultak rögtön nem találhatók munka s kenyérkereset hiányában el ne pusztuljanak, csak a munkaadó s élelmező hajlékok, *menházak* felállítása szüntetheti meg, melyekben a szabadult rab a bűnre vezető végszükség ellen biztosítva van addig, míg a munkaadóknál



hely nyílik, s ezek a volt rabokat személyesen megismerhetik, vagy a pártfogók ajánlatát méltányolhatják. — E menházakba természetesen csak oly szabadúlt rabok fogadhatók be, kik azt magok kérik, kik a letartóztatás ideje alatt kifogástalan jó viseletűek voltak, s kik arra valóban reászorúlnak. — A menházakban viszonyaiknak megfelelő munkát tartoznak teljesíteni s erkölcsi és egyéb oktatásban részesülnek. A menház életberendezése ugyanazon javítási elvekre van alapítva, mint a fegyház, börtön s fogház, s egészben véve az ezekben megkezdett javítási mű folytatására s befejezésére irányúl. A munka nemének megválasztásánál főképen arra kell figyelni, hogy mindenki előbbi polgári vagy rabsága alatti foglalkozásának és képességének megfelelő házi, iparos vagy földmívelési munkát nyerjen, melyet oktatás nélkül vagy kevés útbaigazítással hasznosan végezhet, s melynek azontúl is hasznát veheti. Oly munkáltatás, mely bizonyos állandó létszámot s általában folytonosságot föltételez, a menházakba be nem hozható, mert itt a létszám folyton változik; télen át tömve vannak, nyáron kiürülnek. Kell, hogy a munka legalább annyi legyen, mint a mennyit a szabad munkások dolgozni szoktak s elég fárasztó is legyen, mert a menházakban levőknek nem szabad jobb és kényelmesebb sorsot juttatni, mint a külső munkásoknak van, kik szintén nem kereshetik meg kenyeröket rövidebb és könnyebb munkával. A munkára nézve itt is a büntető intézetekben követett elvek irányadók; legelőbb a menház szükségleteinek fődözésére szolgáló munkák teljesítendőek s csak azután a megrendelt munkák. A munka értékesítésének alapelve pedig az, hogy a menházi munkások a nekik adott lakás s élelem fejében dolgozzanak, s szorgalmas munkájokkal tartsák el magokat, s ezen felül díjat ne kapjanak, mert helyzetök nem lehet jobb a szabad munkásénál, a ki örül, ha munkájával hajlékot, élelmet és ruhát szerezhet. Az ellenkező eljárás megghiúsítaná a czélt, mert a menházban levőknek semmi okuk se volna arra törekedni, hogy szabad munkásokká legyenek s a menházat bizonyos idő múlva elhagyják, sőt oda visszakivánczognának. — Távozásukkor azonban lehet őket, a viszonyokhoz képest, mérsékelt segélylyel, vagy munkaszerekkel ellátni.



Sok érdekes kérdés merül fel az említett segélyezés ügye körül, s az erre vonatkozó eszmecseréknek és fejtegetéseknek terjedt irodalma van.<sup>1)</sup> Ily kérdések: hogyan legyenek a védegyletek szervezve? hogyan lehessen az egyleti munkásságot ébren tartani? ki van ezen gondoskodásra különösen és főképen hivatva? — kiterjesztessék-e a segély a rabok hozzátartozóikra már azok fogsága alatt? stb. Mind e kérdéseket a fentebbiekben már megérintettem.

Szabad legyen az ez alkalommal elmondottak hosszabb sorát, a hitnek s reménynek néhány buzdító szavával zárnom be. Bármennyire legyenek is alaposak vagy alaptalanok a pesszimiztikus, reményvesztett nézetek s hangulatok: emberi s polgári kötelesség áll előttünk, hogy tegyünk, a mit s a mennyit tehetünk. Ha teljes sikert el nem érhetünk, ha gazdag eredményeknek nem örülhetünk is, nem szenved kétséget, hogy fáradozásunk nem lesz egészen hiába, s ha száz elítélt közül csak 50, vagy csak 20—30 perczent lenne is az, melyet megjavíthatunk, s a becsületes életnek megnyerhetünk: a nemes törekvés nem vész kárba s az üdvös eredmény megérdemli a reá fordított gondot s fáradságot. Visszaesők, többszörös visszaesők, javíthatatlan emberek mindig voltak és lesznek, de azok számát czélszerű büntetések, oktatás, erkölcsi javítás, jól rendezett munka, a jó viseletnek engedett s a rossz viselettől megvont kedvezmények, jóra buzdító remény, és a külvilágba visszatérteknek a kilépést követő nehéz körülmények közt megvédése, jóakaratok s munkakedvök méltánylása által kevesbíteni minden esetre lehet. Az eddig elért eredményeknek óhajtságunkat ki nem elégítő mértéke ne ijeszsen vissza a kitartó küzdelemtől, sőt sokszorozott erővel munkálkodjunk, hogy az áldás egészséges, jól megválogatott magvait hintve, bő áldást arathassunk.

<sup>1)</sup> L. többek közt: Krauss freiburgi fegyházi lelkész véleményét a segély-egyletekről (Blätter für Gefängnisskunde XXI. k. 172. s k. 11.); Föhring: »Ein Blick auf das Fürsorgewesen für entlassene Strafgefangene« stb.







particularis jogok közti viszony. Wenzel Gusztáv tól 60 kr. — VI. Szám. Emlékbeszéd Szentkirályi Zsigmond lev. tag fölött. Jakab Elek lev. tagtól 40 kr. — VII. Szám. A telekkönyvi intézmény befolyása a tulajdonjog szerzésére és érvényesítésére. Zlinszky Imre lev. tagtól 40 kr. — VIII. Szám. Bertha Sándor emlékezete Tóth Lőrincz r. tagtól. 20 kr. — IX. Szám. Magyarország városai és városjogai a múltban és jelenben. Wenzel Gusztáv r. tagtól 40 kr

### Ötödik kötet. 1877.

I. Szám. A XV. századi tárnoki jog. Tanulmány a hazai jogtörténet köréből. Wenzel Gusztáv r. tagtól 30 kr. — II. Szám. Fényes Elek emlékezete. Keleti Károly r. tagtól. 20 kr. — III. Szám. A társadalom keletkezéséről. Beöthy Leó l. tagtól 60 kr. — IV. Szám. A »Servitus fumi immitendi« hazai jogunk rendszerében. Wenzel Gusztáv r. tagtól 20 kr. — V. Szám. Magyarország népességének szaporodása és fogyása országrészek és nemzetiiségek szerint. Keleti Károly r. tagtól. 20 kr. — VI. Szám. Két legújabb törvényhozási mű a polgári perjog köréből. (A német perrend és az osztrák perrendtartási javaslat.) Zlinszky Imre levelező tagtól. 40 kr. — VII. Szám. Emlékbeszéd alsóvisztí Fogarasi János r. tag fölött. Tóth Lőrincz r. tagtól. 40 kr. — VIII. Szám. Öt év Magyarország bűnvádi statisztikájából. Konek Sándor r. tagtól 40 kr. — IX. Szám. Magyar hölgyek leveleiről. Deák Farkas l. tagtól. 20 kr.

### Hatodik kötet. 1880.

I. Szám. Magyarország és egyes törvényhatóságainak népesedési mozgalma. Dr. Konek Sándor r. tagtól. 30 kr. — II. Szám. Nagy férfiak szerepe a történelemben. Zsilinszky Mihály l. tagtól 20 kr. — III. Szám. Kazinczy Gábor irodalmi hatásáról. Irodalomtörténeti tanulmány Jakab Elek l. tagtól. 30 kr. — IV. Szám. Emlékbeszéd Urházy György felett. Szilágyi Sándor r. tagtól 10 kr. — V. Szám. Palaczký Ferenc emlékezete. Zsilinszky Mihály lev. tagtól 20 kr. — VI. Szám. A nemzetgazdaságtan és módszere s a társadalmi tudományok terén való kutatás nehézségei. Dr. Weisz Bélától 10 kr. — VII. Szám. A magyar jogi műnyelv kérdésehez. Jogirodalmi és nyelvtudományi tanulmány tekintettel jogi műnyelvünk jelenére, múltjára, jövőjére és gyökeres javítására. Irta. Bakos Gábor. 20 kr. — VIII. Szám. A fémvaluta kérdése a tudomány jelen állása szerint. Első rész. Kautz Gyula r. tagtól 20 kr. — IX. Szám. A magyar és osztrák államháztartás 1868–1877-ig. Irta. Láng Lajos. 30 kr. — X. Szám. Gróf Teleki Domokos emlékezete. Irta. Deák Farkas. 20 kr. — XI. Szám. Emlékezés Zlinszky Imre l. tagra. Tóth Lőrincz r. tagtól 20 kr. — XII. Szám. A peröntő eskü és az előzetes tanúbizonyítás a középkori magyar perjogban. Székfoglaló értekezés Hajnik Imre r. tagtól 40 kr.

### Hetedik kötet. 1882.

I. Szám. A nemzetközi jog elmélete Kant philosophiája szerint. Dr. Medveczky Frigyes től 20 kr. — II. Szám. A nemzetiségi viszonyok Magyarországon az 1880. évi népszámlálás alapján. Keleti Károly r. tagtól 40 kr. — III. Szám. Magyarország és egyes törvényhatóságainak népmozgalma 1877–79. Konek Sándor r. tagtól. 70 kr. — IV. Szám. A magyar felsőház reformja. Irta. Tóth Lőrincz r. tag. Ára 60 kr. — V. Szám. B. Eötvös József »A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az álladalomra« című munkájáról. Trefort Ágoston t. tagtól. 10 kr. — VI. Szám. A miniszteri felelősség eredete, az európai alkotmánytörténelemben. Schvarcz Gyula l. tagtól. 20 kr. — VII. Szám. A vasuti ügy s a posta- és távirtdai ügy közti összeköttetés Magyarországon a közlekedési és névszerint a vasuti jog szempontjából. Wenzel Gusztáv r. tagtól 20 kr. — VIII. Szám. Sallustios államformái és a görögök politikai irodalma. Schvarcz Gyula l. tagtól. Ára 20 kr. — IX. Szám. A Demokrácia eszméje és szervezete. Dr. Kuncz Ignác pozsonyi kir. akad. jogtanártól. Ára 40 kr. — X. Szám. Szilágyi Márton tanítása az eljegyzésről 1690-ben. Kovács Gyula lev. tagtól. Ára. 40 fr.

### Nyolczadik kötet. 1885.

I. Szám. Montesquieu elmélete. Schvarcz Gyula lev. tagtól. Ára 30 kr. — II. Szám. Fegyházi tanulmányok. I. Illavai fegyház. Tóth Lőrincz r. tagtól 50 kr. — III. Szám. A szerzői jogról szóló törvény. (XVI. t. cz.) Apáthy István r. tagtól 20 kr. — IV. Szám. További adalék a görögök politikai irodalmának



kritikai történetéhez. Schvarcz Gyula l. tagtól. Ára 40 kr. — V. Szám. Okirati bizonyítás a középkori magyar perjogban. Hajnik Imre l. tagtól. Ára 20 kr. — VI. Szám. Melyik görög állam közelítette meg a képviselői rendszer alapgonolatát. Schvarcz Gyula lev. tagtól. 10 kr. — VII. Szám. A népoktatás hazánkban 1869—1884. Láng Lajos l. tagtól. Ára 40 kr. — VIII. Szám. Emlékezések a nemzetközi börtönügyi congressusra Rómában 1885. (nov. 16—24.) Tóth Lőrincz r. tagtól 50 kr. — IX. Szám. Gondolatszabadság és Ödön tömeguralom. Schvarcz Gyula l. tagtól. Ára 50 kr. — X. Szám. A két utóbbi évtized államformatani irodalmának kritikai méltatásához Schvarcz Gyula levelező tagtól 50 kr.

### Kilencedik kötet. 1887.

I. Szám. Az európai monarchiák rendszeres törvényeiről tekintettel ezek alkotmánytörténelmi előzményeire. Schvarcz Gyula lev. tagtól. 50 kr. — II. Szám. Az Athenei állam és társadalomjelentsége az emberi haladásra nézve Kleistenestől Ephialtesig. (507—461—2-ig Kr. e.) Schvarcz Gyula lev. tagtól 50 kr. — III. Sz. A középoktatás hazánkban (1867—1886.) Láng Lajos l. tagtól. 40 kr. — IV. Szám. Lucius Cornelius Sulla a római alkotmányjog történelmében. Székfoglaló értekezés. Schvarcz Gyula rendes tagtól. 50 kr. — V. Szám. Dante mint politikai író. Domanovszki Endre, lev. tagtól. 10 kr. — VI. Szám. Fegyházi tanulmányok. A rabmunka. Tóth Lőrincz r. tagtól. 50 kr. — VII. Szám. A jog- és állambölcsészet feladatai. Székfoglaló. Dr. Pulszky Ágost, levelező tagtól. 20 kr. — VIII. Sz. Egyéni szabadság és Parlamentarizmus Angliában. Concha Győző l. tagtól. Székfoglaló értekezés. 20 kr. — IX. Sz. Magyarország népmozgalma 1880—1885. Láng Lajos lev. tagtól. 30 kr. — X. Sz. Tudomány és társadalom. Schvarcz Gyula r. tagtól. Ára 50 kr. —

A M. T. Akadémia következő kiadványaiból a következő csonka példányok tetemesen leszállított áron bocsáttatnak áruba :

#### A)

*Bluntschli.* Az államjog története. II. kötet. Kötve és füzve.  
*Leroy-Beaulieu.* Pénzügytan. II., III., IV. kötet. Kötve és füzve.  
*Nisard.* Francia irodalom. II., III., IV. kötet. Kötve és füzve.  
*Symonds.* A renaissance. III. kötet. Kötve és füzve.  
*Carlyle.* A francia forradalom. II., III. kötet, füzve.  
*Carrara.* A büntető jog. II. kötet, füzve.  
*Curtius.* Görögök története. III., IV., V., VI. kötet, füzve.  
*Lewes A.* A philosophia története. III. kötet, füzve.  
*Macaulay.* Anglia története. II., III., IV., V., VI. kötet, füzve.  
*Taine.* Angol irodalom. II., III., IV., V. kötet, füzve.  
*Todd.* A parlamenti kormányrendszer. II., III. kötet. füzve.  
(Egy-egy kötet ára kötve 90 kr., füzve 50 kr.)

#### B)

*Az Akadémia évkönyvei.* II., III., IV., V., VI., VII., VIII., IX., (csonka, a 2. és 5-ik füzet hiányzik), X. (csonka, a 2., 5. és 7-ik füzet hiányzik), XI., XII.  
(Egy-egy kötet ára 1 frt.)

#### C)

*Gróf Teleki József.* A Hunyadiak-kora. III., IV., V., X., XI., XII.  
(Egy-egy kötet ára 50 kr.)

A megrendelések a „Magyar Tudományos Akadémiának“ czim alatt teendők meg. A megrendelt példányok posta-utánvétellel fognak megküldetni.

Budapest, 1887. november 25.

A M. T. Akadémia  
könyvraktárának felügyelősége.